

Gardeners' World

Alle
tinten van
de **herfst**

**Aan
de slag**
Begin nú
aan jouw
droomtuin!

B&B voor tuindieren

Tips voor een
winterslaap-
vriendelijke tuin

Prairietuin

Geef het najaar
kleur en textuur

Pluk de herfst

Maak het meest
van jouw oogst

F&L

€ 7,99

BP8

Nooit meer knoflook uit de supermarkt • Maak een no-dig pluktuin • Duurzame heggen
Natuurvriendelijke terrassen en opritten • Zo laat je schimmels helpen in jouw tuin

HENCHMAN®

DÉ ULTIEME TUINLADDER

Ongelijke grond, verschillende hoogtes en een combinatie van zachte en harde bodem: de tuin heeft verschillende uitdagingen waar een gewone ladder geen goede oplossing voor heeft.

Een **HENCHMAN Tripod Ladder** is ontworpen om je veilig, stabiel en zelfverzekerd te laten werken. De verhoogde stabiliteit geeft je het vertrouwen om op hoogte te werken en maakt het trimmen van heggen en het snoeien van bomen makkelijk. Als je hem eenmaal hebt, zou je willen dat je hem eerder had aangeschaft.

Door het lichtgewicht ontwerp van de **HENCHMAN Tripod Ladder** is het prettig om hem te tillen en te gebruiken – perfect voor de lastig bereikbare klusjes in je tuin en in huis.

1. VEILIG WERKEN

Elk van de drie poten kan individueel versteld worden voor complete stabiliteit op ongelijke ondergronden.

2. COMFORTABEL WERKEN

De ingebouwde platformtrede en hoge leuning zorgen ervoor dat je makkelijk handsfree kunt werken.

3. ZELFVERZEKERD WERKEN

De klauwvormige voeten van de ladder zorgen voor extra stabiliteit op zachte ondergronden. De gratis rubberen voetjes houden je stabiel op harde ondergronden, zowel binnen als buiten.

PRIJZEN V.A. € 349 . MATEN 1,8 - 4,8 M
GRATIS VERZENDING . 5 JAAR GARANTIE

"Kwalitatief hoogwaardige producten die ervoor zorgen dat je met vertrouwen werkt op hoogtes!" Daniel. G

4,9

Op basis van meer dan 3000 reviews in het VK

DE ONGEËVENAARDE
VEILIGHEIDSKENMERKEN
VAN DE HENCHMAN
TRIPOD LADDER ZIJN
ONDER MEER:

2,4 M
3 VERSTELBARE
POTEN

Krijg 5%
korting met de
code NL10GW25

NEEM ZELF EEN KIJKJE!
Scan de QR-code om meer te weten
te komen over alle HENCHMAN-ladders

BESTELLEN OF MEER INFORMATIE:

www.henchman.nl

In de vertraging

Ieder najaar betrap ik mezelf weer op hamsteren. Niet alleen wat betreft oogst, maar ook wat betreft werkprojecten. Deze baan, als hoofdredacteur van dit mooie magazine, maar ook als televisietuinier en schrijver, is sterk seizoensgebonden. Dat betekent dus dat ik – als een echte seizoenarbeider – heel veel meters maak tijdens het groeiseizoen. Alles moet gefotografeerd, gefilmd, verteld en beschreven worden. Een tomaat, aster, pompoen of roos gaat echt niet knap zitten wachten tot ik toevallig tijd heb om ze vast te leggen. Is de goede plant op zijn best, dan moet ik er gewoon zijn.

Naarmate de herfst vordert, kan ik steeds meer vinkjes zetten. De knoflook is opgeborgen in de kelder, de tomaten zijn omgezet tot saus en soep in de vriezer, een hele reeks fotoshoots is geweest en de beelden staan allemaal keurig gerangschikt in mapjes klaar.

Dit jaar zette ik een tandje bij wat betreft 'werkhamsteren'. Een heel jaar lang waren mijn moestuin en mijn tuin een filmdecor. Ik kan nog niet helemaal verklappen wat we voor je in petto hebben, maar ik kan je wel vertellen dat het best een puzzel was om te leggen. Bij alles wat ik dit jaar aan klusjes deed in de tuin, moest ik mij afvragen: kan ik dit nu al doen, of moet het eerst gefilmd worden? Voor een tuinier die bij uitstek veel op gevoel doet, was dit vele plannen een uitdaging. Maar ik kan je wel vertellen dat ook de mapjes van dit gigantische project al prettig vol beginnen te raken. En nu, terwijl de herfst inzet, krijg ik een zalig gevoel van vertraging. De kelder en vriezer raken steeds voller met oogst en de harde schijf van Gardeners' World raakt steeds voller met video's, foto's en teksten. Een heerlijk gevoel: het is weer gelukt.

Deze maand is sowieso geweldig. Het is nog niet donker en grauw, maar goud en rijk. Het is de tijd van herkansingen. Van de balans opmaken. Wat ging er dit jaar goed in de tuin en wat miste er? Er kunnen bollen en planten de grond in, om het volgend jaar nog mooier te laten zijn en de zeilen bij te zetten. Alles wat je nu doet, hamster je eigenlijk bij elkaar voor een prachtig bloeiseizoen volgend jaar. In dit nummer vind je alle inspiratie die je hiervoor nodig hebt. Ik hoop dat je ervan geniet!

Liefs,

Anne

Welkom

oktober 2025

Seizoen

- 10 Wij houden van oktober**
Het is de maand van laatbloeiende bloemen en volle fruitbomen.
- 15 The Full Monty**
Een heg kan uitgroeien tot een adembenemend kunstwerk, aldus Monty.
- 16 Topkeuze**
Struiksalmia's bloeien lang, in allerlei kleuren, en zijn geliefd bij bestuivers.
- 18 Red de bij**
Tips van de Bijenstichting.
- 20 Tuingast van de maand**
De huiszwaluw (*Delichon urbicum*).
- 22 Seizoensbak**
Combineer chrysanten, sierkool, heide en pompoenen.
- 26 Natuurlijk pluktuinieren met Brenda**
Gebruik de no-digmethode voor een gespreid bloemenbed in het voorjaar.

Groene school

- 32 Tijd voor tulpen**
Monty deelt zijn favoriete tulpen en hoe hij ze gebruikt in de tuin.
- 37 Jouw snoeimaand**
Bereid je planten voor op het koude en natte winterweer.
- 40 Plant, maar dan anders**
Deze maand stellen we *Tulipa sylvestris* (bostulp) aan je voor.
- 42 Hoera, het is herfst**
Maak de ideale najaarsplanning, van planten tot oogsten.
- 48 Duurzame heggen**
Een heg is een aanwinst voor elke tuin, vindt Frances Tophill.
- 53 Vraag het Anne**
Anne geeft antwoord op tuinvragen.

Inspiratie

- 60 Sterren van het najaar**
Carol Klein deelt haar favoriete asters en vertelt hoe je ze verzorgt.
- 64 Inheemse Zaaizeek**
Zaai inheemse planten voor bestuivers en kleur in de tuin.
- 68 Samen zaaien**
Oogst en bewaar pompoen 'Factor', en verwerk hem in een heerlijk gerecht.
- 72 Prairietuin in volle glorie**
Prairiebeplanting komt dit seizoen goed tot haar recht.
- 77 Inheemse held**
Struikhei (*Calluna vulgaris*) stelt zichzelf voor.

- 78 Help winterslapers**
Zo zorg je dat dieren veilig kunnen overwinteren in je tuin.
- 82 De eenvoud van knoflook**
Plant knoflook met de tips van Rekha Mistry.
- 86 Bewust bestraten**
Maak een duurzaam ontwerp voor je terrassen en paden.
- 89 Moeiteloos oogsten**
De belangrijkste herfstklusjes in de moestuin, volgens Jack Wallington.
- 94 De ongeziene helden van je tuin**
Govert gidst je door de wereld van schimmels en paddenstoelen.

Aan de slag

- 100 Algemene tuintaken**
- 103 Bloemen**
- 105 Wintersla zaaien**
- 106 Bollen planten in het gazon**
- 107 Kamerplanten**
- 108 Groente en fruit**

En verder

- 6 Prikbord**
- 8 In de tuin van**
- 71 Puzzel en win**
- 112 Colofon**
- 113 Kweekgids**

32

42

60

48

82

OP DE COVER

FOTO: JASON INGRAM

- 26 Maak een no-dig pluktuin
- 32 Begin nú aan jouw droomtuin
- 42 Hoera, het is herfst! Legt nu de basis voor volgend seizoen
- 48 Duurzame heggen
- 68 Maak het meest van jouw oogst
- 72 Geef het najaar kleur en textuur
- 78 Tips voor een winterslaap-vriendelijke tuin
- 82 Nooit meer knoflook uit de supermarkt
- 86 Natuurvriendelijke terrassen en opritten
- 94 Zo laat je schimmels helpen in jouw tuin

Anne Wiegers *hoofdredacteur*

Anne is het liefst van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat in de tuin. Komt geregeld aan op de redactie met snoeischaar in de tas en modderige voeten, terwijl ze haar pen en agenda vergeten is. Kweekt zich suf waardoor zij en haar gezin jaarrond uit de tuin eten, en doet niets liever dan anderen net zo enthousiast maken over duurzaam tuinieren als zij. Gardeners' World is de plek waar ze dit allemaal bij elkaar brengt.

Lizanne Croonen *redacteur*

Lizanne kreeg tuinieren met de paplepel ingegoten. Die lepels maakt ze inmiddels zelf, want houtbewerken als hobby is echt haar ding. In haar weelderige stadstuinje kan ze naar hartenlust experimenteren: van planten vermeerderen tot een insectenhotel of bladkorf maken. Komen de schuttingen op haar af, dan gaat ze wandelen, haar andere grote passie.

Jos Heijmans *redacteur*

Jos is gek op tuinieren, met een speciale voorliefde voor vurig gekleurde esdoorns, spetterende kniphofia's en schoenen met bloemenpatronen erop. Lees je een leuke woordgrap in ons magazine, dan komt die waarschijnlijk van hem. In zijn schilderachtige tuin (werk-in-uitvoering) aan de IJssel kweekt hij tomaten in zijn kas, zoekt hij de beste plek voor jasmijn en *Hibiscus* (XL) en denkt hij na over het leven (én een mini-boomgaard).

Iona van den Dries *redacteur*

Ondanks dat ze in het hart van een drukke stad woont, tuiniert Iona erop los. Op haar dakterrasstuin experimenteert ze met allerlei planten, van eetbare soorten tot plukbloemen. Ook haar appartement staat vol, aangezien ze met haar groene vingers menig kamerplant stekt en ze altijd wel plek weet te maken voor nog één plant. Haar liefde voor taal en tuinieren komt goed van pas bij Gardeners' World.

Govert de Jong *redacteur*

De natuurgids van onze redactie. Doen we een wandeling tijdens de lunch, dan duikt hij geregeld de bosjes in om een bijzonder beestje te onderzoeken. Maakte thuis een prachtige natuurtuin met (inheemse) planten waar het ene na het andere zeldzame diertje zich laat zien. In zijn vrije tijd leidt hij mensen rond in de natuur.

Volg ons ook op onze socials en zoek op @GardenersWorldNL

Prikbord

Lees hier alles over wat er deze maand te doen valt op tuingebied, nieuws, weetjes en nog veel meer ...

Volg ons ook op onze socials en zoek op @GardenersWorldNL

Anne: Ik poot honderden bollen deze maand. Vooral kleine, vroegbloeiende soorten (*Muscari*, dwergnarcisjes, *Iris reticulata*, etc.) om potten en bakken mee te vullen. Die komen allemaal samen op onze tuintafel te staan, waar ze het vroege voorjaar gaan inluiden. Verder kwam ik een prachtige *Lythrum* (kattenstaart) tegen bij Marcel de Wagt: *Lythrum salicaria* 'Swirl'. Die zorgt voor wolken luchtige, roze bloemetjes in de najaarsborder. Ik ben verkocht!

Iona: Helaas liepen veel van mijn zaai-experimenten in de soep, deels vanwege een lieve kat die graag 'mee-tuiniert' en deels omdat ik de jonge plantjes af en toe vergeet. Daarom ga ik dit najaar op zoek naar gifvrije planten die al iets groter zijn, zodat de tuin er weer mooi bijstaat.

Leg de basis voor volgend seizoen

De herfst is dé tijd om nieuwe planten de grond in te stoppen. Wat plant de redactie?

Door altijd drukke tuinplannen, heb ik nu een 'lege', donkere schaduwplek in de tuin, waar ik meer kleur wil hebben. Hier ga ik voor gestapeld snoeihout, gecombineerd met inheemse varens en planten met gekleurd blad, en waar mogelijk ook bloemen.

Het is bijna tijd om rozen met kale wortel te planten, in het rustseizoen van de plant. Ik heb mijn oog laten vallen op 'Tugela falls', een biologische watervalroos die klimt én hangt. Die krijgt een ereplekje tegen de achterste muur van mijn stadstuin.

Er gaat bij mij niets boven hyacinten, narcissen en blauwe druifjes. Noem het ouderwets, maar ik hou ervan! Ik stop ze dit najaar in de grond en kan niet wachten op de eerste kleurexploratie in het voorjaar.

agenda

De leukste tuin- en natuurevenementen voor deze maand.

Ambachtelijke Plantenmarkt

Wanneer: 27 & 28 september

Waar: De Wiersse, Wiersserallee 9, Vorden

Info: dewiersse.com/plantenmarkt

Het neusje van de zalm aan duurzame kwekerijen is te vinden op dit gezellige plantenfeest in de Achterhoek. Naast het shoppen van planten, bollen en zaden, geniet je van verschillende ambachten, verse gerechten, lezingen, rondleidingen over het landgoed en kun je vragen stellen aan groene experts. Ook voor de jongste tuiniers zijn er activiteiten! Tickets zijn alleen online verkrijgbaar (€ 15,50).

Plantendag Arboretum Kalmthout

Wanneer: 5 oktober

Waar: Heuvel 8, 2920 Kalmthout

Info: arboretumkalmthout.be

Kom shoppen bij professionele kwekers uit België en omstreken, en doe inspiratie op voor je eigen tuin. De 13,5 hectare grote arboretumtuin is helemaal in herfstseer en er zijn rondleidingen om deze tuin te verkennen. Tickets koop je online in de voorverkoop (€ 12,-) en aan de dagkassa (€ 14,-).

Tuindagen van Beervelde

Wanneer: 10, 11 & 12 oktober

Waar: Beerveldse Baan, 9080 Lochristi

Info: parkvanbeervelde.be

Drie dagen lang transformeert grafelijk kas-teeldomein Park van Beervelde in een schatkamer voor plantenliefhebbers. Je kan terecht bij meer dan 240 exposanten met een breed aanbod planten, bloemen, decoratie, antiek, workshops en meer. Dit keer is het thema 'hygge', het Deense en Noorse woord voor gezelligheid. Kaarten zijn online verkrijgbaar (€ 14,- of weekendtickets à € 24,-).

De tuinwinkel van:

Gardeners' World magazine

Wist je dat
Gardeners' World
magazine **een**
tuinwinkel heeft?

Neem snel een kijkje op:

www.tuinwinkel.gardenersworldmagazine.nl

Scan de
QR-code
voor meer
informatie

In de tuin van ...

Linsey van Veghel

uit Schijndel

Op de landbouwgrond bij haar huis, heeft Linsey van Veghel meer dan 1500 bomen en 1000 bloembollen geplant en 2,5 kilo bloemen- en kruidenzaad ingezaaid.

Linsey van Veghel

In jouw tuin

Wil jij iets vertellen over
jouw tuin? Ga naar
[gardenersworldmagazine.nl/
jouw-tuin](https://www.gardenersworldmagazine.nl/jouw-tuin) en stuur ons
jouw verhaal.

Op deze plek, in het buitengebied van Schijndel, woonden voorheen mijn overgrootmoeder, oma en ouders. Sinds 2017 heb ik het geluk om hier als vierde generatie met mijn partner, onze twee zoons, hond, katten, eenden en kippen te wonen.

In 2020 kochten we het aangrenzende stuk landbouwgrond waarop we meer dan 1500 bomen en 1000 bloembollen hebben geplant en ruim 2,5 kilo bloemen- en kruidenzaad hebben ingezaaid. Het is een prach-

tige plek geworden van een hectare groot, met moestuin, bloemenweide, boomgaard, natuurvijver en een stuk verwilderd bos. We zien aan de planten en dieren dat de natuur langzaam weer in balans komt.

De bloemenweide zoemt in de zomer door het bezoek van allerlei insecten. De vijver zit vol met kikkers, salamanders en libellen. Soms spotten we er zelfs een ijsvogel. Zo magisch!

Het is mijn doel om mensen te motiveren, stimuleren en inspireren om zelf groenten,

fruit en kruiden te gaan verbouwen in een eigen moestuin. Dat doe ik door het geven van cursussen bij mij in de moestuin, of door workshops en lezingen op locatie.

We hebben onze tuin vernoemd naar de naam van dit gebied 'De Vossenbergh', alleen dan vertaald in het Engels als 'Foxhill Garden', aangezien Engelse tuinen een grote inspiratiebron zijn.

Op mijn Instagram-account [@foxhill_garden](#) deel ik mijn passie, kennis en ervaringen van onze tuinavonturen.

“De bloemenweide zoemt in de zomer door bezoek van allerlei insecten. De vijver zit vol met kikkers, salamanders en libellen.”

Anne: Een grote appeloogst kan geweldig zijn, maar ook een beetje overweldigend. Mijn truc is om er niet alleen mee te koken en bakken, maar een groot deel om te zetten in sap. Ik vries die in en gebruik daarvoor ijsblokjestrays. Als het appelseizoen klaar is, is het heerlijk om toch een vers glas appelsap te kunnen drinken.

Wij houden van oktober

Deze maand heeft veel te bieden: van laatbloeiende bloemen tot volle fruitbomen. Het is het seizoen van kruimelige crumbles en laagjes kleding. Er zijn veel gedichten over de prachtige oktobermaand, maar veel daarvan zijn vreemd genoeg achterhaald. Ze gaan over vallende bladeren, maar in het huidige klimaat zijn die er tot nu toe nog niet veel. Er is wel een vleugje kleur, maar voor de volle pracht zullen we moeten wachten tot november.

In de tussentijd gaan we op zoek naar de perfecte peer, een eindeloze (en meestal teleurstellende) zoektocht.

Ster van de maand

Malus 'Falstaff'

Er zit veel voldoening in het plukken van een perfecte appel van een boom die je zelf hebt geplant en door koude winters en droge zomers heen hebt geholpen. De knapperige eerste hap, het sap dat langs je kin loopt, het delen met iemand van wie je houdt en uiteindelijk het klokhuis weggooien in de heg waar de veldmuizen en kevers zich eraan tegoed zullen doen. In deze tijd van het jaar hoeft geen enkel dier honger te lijden, want er is overal voedsel te vinden: van onze uitpuilende moestuinen tot heggen en akkerranden vol bessen en zaadhoofden.

Een goede, betrouwbare, zelfbestuivende handappel. Snoei in de winter. Lastig te vermeerderen, tenzij je goed bent in enten.

Hoogte x Breedte 7 m x 6 m

FOTO: PAUL DEBOIS

“Het einde van de zomer is niet het einde van de wereld. Welkom oktober.”

AA MILNE

▲ Heldhaftige haag

Velen van ons hebben lijdzaam moeten toezien hoe gezonde buxushagen ten prooi vielen aan de rupsen van de buxusmot. Niemand, zelfs Monty niet, was immuun. Hoewel het mogelijk is om terug te vechten met feromoonvallen en het lokken van natuurlijk vijanden, zoals kauwen en eksters, kan er een moment komen waarop het makkelijker is om op te geven en opnieuw te beginnen. Maak kennis met deze prachtige struik, die een uitstekende vervanging is.

Ilex crenata 'Convexa'

Groeit langzaam, maar is goed en stevig. Hoeft nauwelijks gesnoeid te worden. Neem stekken in de nazomer. **H x B** 2 m x 2 m

◀ Oranje sensatie

De kleur van de zomer is nog steeds aanwezig. Dit is het soort vrolijke oranje dat niet anders kan dan een herfstborder opfleuren. "Kijk mij eens!", roept het met het enthousiasme van een kind dat te snel van een waterglijbaan afgaat. Het past uitstekend bij de zaadhoofden die nu komen en de hoge grassen die tot volle wasdom komen. Het is zeker de moeite waard om in het voorjaar een paar zaadjes te zaaien.

Tithonia rotundifolia

Geef op warme dagen voldoende water. Gedijt goed in elke grondsoort, zolang het maar zoveel mogelijk zon krijgt: hij komt namelijk uit Mexico. **H x B** 1,2 m x 50 cm

Op een roze wolk

Een van de toonbeelden van de herfsttuin is de anemoon: vaak wit met een eidooierkleurig hart, maar deze is prachtig zachtroze. Hij lijkt erg op een anemoon die in elke tuin groeit in de buurt van één van onze redacteurs. Iemand moet jaren geleden de eerste plant hebben gekocht en stekjes aan alle burens hebben gegeven. Deel de liefde: geef planten weg!

Anemone 'Lady Gilmour'

Groeit prima in elke grondsoort. Vermeerderen door te scheuren of wortelstekken te nemen.

H x B 90 cm x 75 cm

▲ Ra ra Raspoetin

Niet alle koolsoorten zijn hetzelfde. Er is niets mis met gewone kool of bloemkool, maar als je ruimte en zin hebt, is het altijd een goed idee om variëteiten te kweken die je niet snel in de plaatselijke supermarkt vindt. Deze boerenkool is een goed voorbeeld: je kunt de jonge bladeren aan salades toevoegen of ze laten rijpen tot een heerlijke bijgerecht bij verwarmende herfstmaaltijden.

Boerenkool 'Red Russian'

Geschikt voor in een pot of bloembak. Zaai in maart onder glas of in april buiten als het wat warmer is. **H x B** 50 cm x 40 cm

◀ De muziek gaat door

Dit moet haast wel de laatste uitbarsting van bloemkleuren zijn: de plantenversie van een zeer luide wekker. De band speelt door terwijl de nachten langer worden, en deze combinatie blijft luidruchtige rode en krachtige roze tinten produceren totdat de eerste wrede vorst arriveert en alles tenietdoet.

Salvia splendens

Neem in de zomer halfrijpe stekken van alle salvia's en houd ze tijdens de winter beschermd onder glas. **H x B** 75 cm x 40 cm

Dahlia 'Thomas A. Edison'

Moet nog een paar weken blijven bloeien. Graaf dan de knol op of breng een dikke beschermende mulchlaag aan.
H x B 1,2 m x 70 cm

The Full Monty

Een heg is meer dan een simpele erfscheiding. Het is een toevluchtsoord voor dieren en kan uitgroeien tot een adembenemend kunstwerk, aldus **Monty**.

Een heg is misschien wel de grootste tuinbouwkundige prestatie van de mens. Of het nu een kniehoge omzoming van een pad is, een afbakening van een border of een negen meter hoge, groene klif: een heg is de ultieme uiting van de samenwerking tussen mens en natuur. De ware kunst van een tuinontwerp is in mijn ogen niet het subtiel of vakkundig combineren van planten, maar het vormgeven en beheren van ruimte. En daarin is een heg in de tuin onovertroffen. Natuurlijk zijn kleur, textuur, geur en het pure plezier van planten kweken essentieel voor de complete tuinbeleving. Maar zonder een doordacht ingerichte ruimte schiet al het andere tekort. Om die reden vind ik ononderbroken prairiebeplanting onbevredigend, hoe vakkundig ook uitgevoerd.

Wat ik zo waardeer aan heggen, is dat ze zo onnatuurlijk zijn. Vrijwel alle heggen in Groot-Brittannië zijn door de mens aangelegd. Er bestaan zogeheten 'spookheggen': smalle stroken bos die overbleven nadat alle andere bomen voor de landbouw werden gekapt. Deze zijn bijzonder interessant omdat ze vaak zeer oud zijn en een veel grotere diversiteit kennen dan aangeplante heggen. Verreweg de meeste heggen zijn echter in de afgelopen duizend jaar geplant om akkers af te bakenen en te omheinen. Tuinheggen zijn slechts een verfijning en uitbreiding van dat proces. We gebruiken ze in onze achtertuin om ruimtes te definiëren en te omsluiten. Kortom, om ruimte te creëren.

Ik doel niet alleen op het afgezaagde tuiniers cliché van 'buitenkamers'. Het gaat mij om de wisselwerking tussen heggen van verschillende hoogtes, of heggen die achter elkaar lijken te verdwijnen. Ook de breedte van paden, de openingen in heggen en de verhouding tot bomen binnen of buiten de omheining spelen een rol. Omdat een heg elke gewenste hoogte of breedte kan hebben, kun je haar, in tegenstelling tot een muur of schutting, eenvoudig subtiel of drastisch aanpassen tot de ideale afscheiding.

De meeste heggen worden regelmatig gesnoeid en op een specifieke hoogte en

breedte gehouden. Ze kunnen in golvende lijnen worden aangelegd, worden voorzien van kantelen of 'ramen', op palen staan of bollingen vertonen. En natuurlijk kunnen ze ook met uiterste precisie kaarsrecht en strak worden gesnoeid. Ze kunnen worden gebeeldhouwd tot ware kunstwerken. Wie de beroemde wolkheggen in de tuin van de Belgische tuinontwerper Jacques Wirtz heeft gezien, weet hoe adembenemend mooi en dramatisch dat kan zijn.

Afhankelijk van de soort verandert een heg van kleur met de seizoenen, als het blad groeit en weer afsterft. Daardoor is een heg

*“Spookheggen zijn
doorgaans zeer oud
en gevarieerder dan
aangeplante heggen.”*

geen statisch landschapselement, maar onderdeel van de intieme relatie tussen de tuinier en de tuin. Een heg is een levend, constant veranderend geheel: een dicht op elkaar geplante rij bomen of struiken die altijd zullen proberen uit te groeien tot hun natuurlijke, volgroeide vorm. Een lavendelstruik dijt zijwaarts uit en valt open, maar een beuken-, haagbeuken- of taxushaag heeft de neiging uit te groeien tot een rij hoge bomen. Als dat gebeurt, verstikken ze de groei aan de basis en wordt de heg kaal vanonder. De duizenden verwilderde leylandcypressen die we overal zien, getuigen daarvan.

Heggen zijn ook van onschatbare waarde voor de natuur: ze bieden beschutting en nestplaatsen voor vogels, een overwinteringsplek voor tal van dieren, van egels tot kortschildkevers, en de perfecte omgeving voor een scala aan flora, van bosplanten als primula's en wilde aardbeien tot korstmossen en mossen. De verscheidenheid en hoeveelheid leven die een heg kan herbergen, is verbazingwekkend.

Plant dus heggen. Maak ze laag, hoog, recht en gebogen. Oktober is de beste maand: de grond is dan nog warm, waardoor de wortels zich goed kunnen vestigen terwijl het blad nauwelijks nog energie vraagt. Gebruik kleine planten. Dat is niet alleen veel goedkoper, ze slaan ook sneller aan. Houd de bodem rond de basis onkruidvrij en breng een mulchlaag aan.

Laat de hoofdscheuten van elke plant doorgroeien tot de gewenste hoogte voordat je ze voor het eerst snoeit.

Snoei daarna eenmaal per jaar, nadat de vogels hebben gebroed en de jongen zijn uitgevlogen. Dat is alles. Veel tuinbouwkundige kennis of de kans om met je groene vingers te pronken, komt er niet bij kijken. Maar je krijgt er decennia van plezier en schoonheid voor terug.

Topkeuze

Struiksalie

Struikachtige salvia's bloeien lang, zijn verkrijgbaar in allerlei kleuren en zijn geliefd bij bestuivers. Wat wil je nog meer?

Het is doorgaans pais en vree op de burelen van *Gardeners' World magazine*, maar zodra het over smaak gaat, neemt de gepassioneerdeheid toe. Dat kan gaan over dahlia's ('hot or not?'), gele bloemen (doen of niet doen?) of over salvia's. Bijvoorbeeld: wat vinden we van *Salvia* 'Hot Lips'? De één zegt: "een goede plant, langbloeiend", maar de ander vindt hem "opzichtig en alledaags". Wat vind jij?

'Hot Lips' is een struikachtige salvia met bloemen in felrood, zuiver wit en wit met rode puntjes, allemaal tegelijkertijd aan dezelfde plant. Hij springt zeker in het oog, vooral als hij volgroeid is. Hij wordt ongeveer een meter bij een meter, maar wanneer hij zich lekker gevestigd heeft, kan hij wel twee meter breed en twee meter hoog worden en vrijwel elke week van het jaar bloeien.

Salvia-experts hebben geprobeerd om tweekleurige variëteiten in verschillende kleurencombinaties te ontwikkelen, maar geen enkele is zo mooi. 'Amethyst Lips' is het proberen waard, maar de effen gekleurde variëteiten zijn aantrekkelijker vanwege hun lange bloeiperiode, hun waarde voor bestuivers, hun geurende, groenblijvende bladeren en hun enorme scala aan bloemkleuren.

In het wild, in het westen van de VS en vooral in Mexico, zijn kolibries belangrijke bestuivers van salvia's. Hier lijken bijen dat werk vrij goed te doen en kun je zichzelf uitgezaaide zaailingen tegenkomen. Misschien zelfs wel een heel goede tweekleurige.

- **Standplaats** Alle soorten gedijen goed in de volle zon en in goed doorlatende grond.
- **Planten** Liefst voor een west- of zuidgerichte muur. Groeit ook goed in warme, open tuinen, mits beschut tegen harde wind.
- **Verzorging** Snoei in het vroege voorjaar, net als de groei begint. Snoei ongeveer een derde weg, maar snoei niet in oud hout. Verwijder regelmatig uitgebloeide bloemen om de bloeiperiode te verlengen. Sommige soorten kunnen korte uitlopers produceren, die je kunt losmaken en opnieuw planten, en lage groei kan voorzichtig worden afgelegd.

1 'Hot Lips'

De eerste bloemen zijn rood, de volgende hebben een witte basis en de laatste bloemen kunnen wit zijn. **Hoogte x Breedte** 1 m x 1 m

2 'Cerro Potosi'

Levendige magenta bloemen tegen een achtergrond van donkergroen blad. Geschikt voor potten.

H x B 90 cm x 75 cm

3 'Nachtvlinder'

De donkerpaarse bloemen komen het best tot hun recht tegen een achtergrond van zilverkleurig blad.

H x B 75 cm x 50 cm

4 'Royal Bumble'

Scharlakenrode bloemen tegen donkere kelken op donkere stengels, wat een rijke kleurintensiteit oplevert. **H x B** 60 cm x 40 cm

5 'Peter Vidgeon'

Roze knoppen openen zich tot lila-roze bloemen, die contrasteren met de donkere kelken.

H x B 60 cm x 50 cm

Anne: Ben je op zoek naar biologische salvia's? Kwekerij Aaldering – De Stek heeft een grote en mooie selectie.

Struiksalie

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Snoei												
Bloei												

De ranonkelbij

De ranonkelbij behoort tot de klokjesbijen. Dat zijn kleine tot middelgrote slanke, langwerpige bijen. Deze bij is vrij zeldzaam en de enige soort onder de klokjesbijen die voor stuifmeel afhankelijk is van de boterbloem. Alleen het vrouwtje verzamelt stuifmeel en brengt het naar het nest waar het dient als voedsel voor haar larven.

De ranonkelbij is een zwarte, schaars behaarde bij met witte haarbandjes op het achterlijf. Het vrouwtje heeft lange kaken die

dun en gebogen zijn en ver voorbij het gezicht uitsteken. Zij verzamelt stuifmeel tussen lange vuilwitte haren aan de buik (buikschuier). We noemen haar daarom een buikverzamelaar. Bij een goede stuifmeeloogst is haar buikschuier helemaal geel van de pollen van de boterbloemen. De lengte van het vrouwtje is 8 tot 10 millimeter. Het mannetje heeft in het gezicht vrij lange, bleekbruine haren en is 9 tot 11 millimeter lang. De vliegtijd van de ranonkelbij is vanaf half april tot in juli.

Red de bij

Iedere maand geeft de Bijenstichting ons de perfecte tips om onze tuinen nog natuur- en bijvriendelijker te maken.

Krijg 10% korting
op een bijenhotel
met de code GWHOTEL25.
Ga naar shop.bijenstichting.nl

De ranonkelbij komt voor in bosranden en parkachtig landschap en dan vooral in het oosten en zuiden van het land. Ze nestelt in zowel natuurlijke als geboorde gangen in hout. Hoe kleiner de doorsnede, hoe langer de broedcellen. Tegen de achterwand van de broedcel wordt veel stuifmeel aangebracht, waarvoor het vrouwtje achterwaarts de nauwe nestgang in gaat, wat enige behendigheid vraagt. Met haar achterpoten poetst zij vervolgens het stuifmeel uit haar buikschuier. Samen met een beetje nectar ontstaat een voedzaam 'bijenbroodje'. Daarin legt zij een eitje dat wit en iets gekromd is. De achterkant van het eitje wordt in het voedsel gestoken waarna zij de broedcel dichtmaakt. Het duurt een paar dagen voordat de larven uit de eitjes komen en beginnen te eten van de voedselvoorraad.

Na de winterperiode vliegen de mannetjes als eerste uit, een paar dagen tot een week

eerder dan de vrouwtjes. De mannetjes komen uit onbevuchte eitjes die het dichtst bij de uitgang zijn gelegd. Al rondzwermend, in afwachting van de vrouwtjes, blijven zij in de buurt van het nest.

De ranonkelbij vliegt als enige van de klokjesbijen enkel op boterbloemen: scherpe boterbloem, knolboterbloem en kruipende boterbloem. Deze soorten zijn te vinden in bermen, weilanden en op dijkhellingen. Door het gazon minder te maaien, zie je op vochtige stukken of in ruigere hoekjes dat boterbloemen groeien.

Koop het juiste bijenhotel

Deze bij zoekt een goed bijenhotel met gangen met een diameter van 4 tot 5 mm. Op bijenstichting.nl vind je kwalitatief hoogwaardige bijenhôtels. Hang ze nu al op zodat, als in het vroege voorjaar de jonge bijen beginnen te vliegen, ze er meteen gebruik van kunnen maken.

Rustende ranonkelbij op composietbloem.

Boterbloem (*Ranunculus*).

De Bijenstichting

zet zich in voor bijen en beschermt ze tegen uitsterven. Via cursussen, workshops en open dagen leer je alles over bijen. Je kunt ook altijd een kijkje komen nemen in de demonstratie-tuin in Vorden, waar met veel vrijwilligers gewerkt wordt aan de bloemenborders.

bijenstichting.nl

Tuingast

van de maand

In de tuin gaat het er nu wat rustiger aan toe. Je kunt nog steeds dagpauwogen, akkerhommels, koninginnenwespen en zweefvliegen zien, maar al het andere is zo'n beetje aan het overwinteren. Er zijn echter altijd verrassingen. Je kunt bijvoorbeeld kolibrievlinders zien. Die zouden eigenlijk niet moeten kunnen overwinteren bij ons, maar doen dat steeds vaker. Als de omstandigheden zacht zijn, kunnen egels nog actief zijn en zelfs nog voortplanten. Probeer ze te voeren met kattenbrokjes, aangezien hun natuurlijke voedselbronnen afnemen. De lucht zal binnenkort gevuld zijn met kolganzen, samen met appelvinken, barmsijzen en – met een beetje geluk – prachtige pestvogels. Alles verandert nu we de winter ingaan.

Dit kun je tegenkomen

Huiszwaluw, *Delichon urbicum*

De huiszwaluw, een naaste verwant van de boerenzwaluw, is een zomermigrant uit Afrika en gebruikt modder om zijn komvormige nest onder de dakrand van huizen te bouwen. Het is een kleine vogel met een blauwzwarte bovenkant en een geheel witte onderkant. Hij voedt zich met insecten en brengt het grootste deel van zijn tijd vliegend door, op zoek naar prooien – vaak samen met andere zwaluwen en gierzwaluwen (wat géén zwaluwen zijn, maar een eigen familie vormt).

Wanneer ze in mei arriveren, repareren of bouwen ze nieuwe nesten, waarna ze paren. Het vrouwtje legt maximaal vijf eieren, die na drie weken uitkomen. Beide ouders voeden hun jongen. Ze hebben meestal twee broedsels, maar soms ook een derde, wat betekent dat sommige paartjes in oktober nog te zien zijn. De huiszwaluw en andere soorten, zoals de boerenzwaluw en oeverzwaluw, wachten tot het laatste broedsel uitvliegt

De atalanta is een van de laatste vlinders die je nu nog kunt zien.

voordat ze naar hun zuidelijke overwinteringsplekken migreren.

Kijk ook uit naar ...

■ Koperwieken. Grote groepen overwinterende lijsterssoorten komen 's nachts aan uit Scandinavië. Luister naar hun 'piep-piep' als ze overvliegen.

■ Atalanta's. Migreren normaal gesproken in de herfst naar het zuiden, maar steeds meer exemplaren proberen hier te overwinteren.

■ Zweefvliegpoppen, oftewel peervormige cocons die aan hekken of bladeren vastzitten. Laat ze met rust, de vliegen komen snel tevoorschijn.

Huiszwaluwen hebben een korte, gevorkte staart – korter dan die van boerenzwaluwen.

“De huiszwaluw is een kleine vogel met een blauwzwarte bovenkant en een geheel witte onderkant.”

Seizoensbak

Combineer chrysanten, sierkool, heide en pompoenen voor een Halloween-getinte decoratiebak bij de voordeur.

Perfekte pompoencombinaties

Hoewel Halloween eraan komt, hoeft oktober heus niet kitscherig te zijn! Zorg in plaats daarvan voor vintage charme met deze griezelig mooie potcombinatie. De bolchrysant zorgt voor langdurige kleur, terwijl daaronder de sierkool prachtig past en dieproze heide een vleugje zachtheid toevoegt.

De *Muehlenbeckia* zal tot ver in het nieuwe jaar goed gedijen, en de kool en heide kunnen worden vervangen door lentekleuren. Een viooltje nestelt zich vooraan, waar zijn fluweelachtige bloemen niet verloren gaan onder het loof. Tot slot voegden we een *Echeveria* toe voor harmonie in de kleuren, maar haal deze wel binnen als er vorst wordt voorspeld.

Tips

Verwijder regelmatig uitgebloeide viooltjes om de plant meer bloemen te laten produceren.

Verwijder uitgebloeide koolbladeren om schimmelziekten aan de voet van de plant te helpen voorkomen.

Wij gebruikten

- ① Roze bolchrysant
- ② *Calluna vulgaris* 'Theresa' x 1
- ③ Paarse sierkool x 2
- ④ *Muehlenbeckia complexa* x 1
- ⑤ Paars viooltje x 1
- ⑥ *Echeveria* 'Purple Pearl' x 1
- ⑦ Vintage zinken bak
- ⑧ Pompoenen of kalebassen x 3

Euro-Serre De blikvanger die je naar je eigen hand kunt zetten

Een serre is niet alleen een praktische plek waar je planten kunt opkweken, een kas speelt ook een belangrijke rol in hoe je tuin eruitziet. Zo ook voor Ivo, die op zoek ging naar een serre die perfect aansluit op zijn gerestaureerde stal. Tot zijn geluk vond hij een kas die hij compleet naar zijn hand kon zetten.

In Ivo's tuin staat een prachtige, gerestaureerde stal – een belangrijke *eyecatcher* in de tuin. “De stal stond er al toen ik dertig jaar geleden het huis kocht”, vertelt Ivo. Origineel had hij ook een aangebouwde serre laten plaatsen, maar na de restauratie was het tijd voor een nieuwe serre. En Ivo wist precies waar hij moest zijn. “Het leuke is dat de originele serrewand ook door Euro-Serre was geplaatst. Ik heb dezelfde mensen gecontacteerd als dertig jaar geleden, al was het nu waarschijnlijk wel de nieuwe generatie.”

Een serre op maat

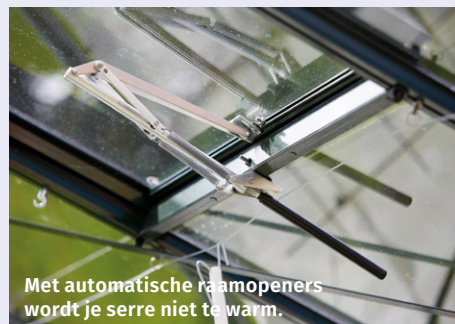
Ivo had een specifiek beeld voor ogen bij zijn kassenzoektocht: de aangebouwde serre moest mooi integreren met de rest van de gerestaureerde stal. Ivo: “Het was belangrijk dat de serre de contouren van de stal perfect volgde, dat hij een strakke esthetiek had in een mooie zwarte kleur en dat hij twee grote deuren en dakramen had, zodat het niet te warm wordt in de zomer. Dit was maatwerk en dat kon Euro-Serre tegen een schappelijke prijs doen.” Hierbij moest ook rekening gehouden worden met de omgeving van de serre: “Aangezien er oude eiken vlakbij de

stal staan, is het van belang dat de serre veiligheidsglas heeft. Dat was geen probleem. Stel dat er harde wind is of er gewoon een tak afbreekt, dan hoeven we ons geen zorgen te maken over scherven.”

Zonliefhebbers

Maar wat is nu de reden dat Ivo deze specifieke serre wilde plaatsen? “In eerste instantie had ik een serre voor mijn planten en om in de winter lekker warm buiten de kunnen zitten in de zon. Zo kan ik ook in de wintermaanden genieten van de tuin, de lucht en de warmte”, legt Ivo uit. “Daarbij is de serre mooi voor het uitzicht: vanuit ons huis kijken we uit op de vijver en stal met serre.” Door de grote deuren en de dakramen die open en dicht kunnen, kan de serre in de zomer afkoelen en in de winter warmte vasthouden.

Niet alleen Ivo, maar ook de planten in de serre zijn dol op zon. “Eerder gebruikte ik de serre om planten te laten overwinteren, vooral planten in grote potten. Nu ben ik te oud om daarmee te sleuren, dus er staan nu vooral zomerplanten die niet graag regen hebben, zoals tomaten en pepers. Er staan ook nog wat kleine boompjes. Die plant ik uit wanneer ze te groot worden.”

Met automatische raamopeners wordt je serre niet te warm.

“Het was belangrijk dat de serre de contouren van de stal perfect zou volgen.”

Over Euro-Serre

Euro-Serre is al meer dan 40 jaar de expert in het bouwen van hobbyserres en tuinkamers. In het ruime assortiment aluminium serres en tuinkamers is er voor iedereen de juiste kas te vinden. Ook kun je er terecht voor advies op maat en professionele plaatsing. Met een serre verklein je je ecologische voetafdruk, want je investeert in biologische voeding, die geen vervuילend transport en energievretende koelcellen vereist. Maar dat is niet het enige. De serres van Euro-Serre worden uitsluitend lokaal geproduceerd met behulp van energie uit zonnepanelen. De grondstoffen zijn circulair, waardoor de afvalstromen voor 95% recyclebaar zijn. Ook de poedercoating is milieuvriendelijk. Hierdoor is een kas van Euro-Serre een duurzame keuze.

Euro-Serre heeft verdelers in België en Nederland. euroserre.com

Iona: Zowel eenjarigen als vaste planten hebben zo hun voordelen in de pluktuin. Waar eenjarigen afwisseling bieden, zorgen vaste planten voor houvast. Natuurlijk zijn ze ook goed te combineren!

Brenda oogst zaden van korenbloem.

Natuurlijk pluktuinieren met Brenda

Een pluktuin aanleggen zonder te spitten

Hoe kun je een stukje grond omtoveren tot pluktuin, zonder in de grond te spitten? Door middel van de no-digmethode! Wanneer je hier in het najaar mee aan de slag gaat, heb je een gespreid bloemenbed in het voorjaar. Pluktuinier Brenda Gruppén laat zien hoe ze deze methode toepast en geeft je tips voor wat je verder de komende tijd kan doen in je (pluk)tuin.

Vijf jaar geleden experimenteerde ik voor het eerst met de no-digmethode. Ik spitte niet in de bodem, maar ging werken met karton en compost bovenop de bestaande grasmatten. Op deze manier plakte ik een nieuw stuk tuin aan een bestaande border. Het resultaat verraste me en inmiddels is dit voor mij dé manier om nieuwe stukjes tuin te creëren.

Ik moet eerlijk zeggen dat ik mijn vraagtekens had bij de no-digmethode. Ik zag al voor me hoe de pollen gras tussen mijn bloemen omhoog zouden komen en één groot oerwoud zouden vormen. Maar niets bleek minder waar. Er was nauwelijks onkruid en die zomer was de no-digstrook één en al bloemenweelde. Dat eerste jaar had ik het voor de zekerheid ingezaaid met eenjarigen; korenbloem en bolpapaver. Toen het

een succes bleek te zijn, plantte ik de strook dat najaar vol met vaste planten, tweejarigen en bloembollen. Waardoor de border het jaar daarop één geheel was met het oudere gedeelte erachter.

Wat is de no-dig-methode?

Kort gezegd: met de no-digmethode spaar je je rug en het bodemleven. Je spit namelijk niet in de bodem, waardoor het bodemleven intact blijft. Dit is een vernuftig netwerk van schimmels tot wormen en van mijten tot duizendpoten. Al die ondergrondse werketjes breken plantaardig materiaal af en zetten het om in hapklare voedingsstoffen die opneembaar zijn voor planten. Een gezonde bodem vol leven geeft gezonde planten. En het belang van die rug, dat spreekt voor zich. Een ander groot voordeel is dat een no-digtuin veel beter vocht vasthoudt en minder snel uitdroogt. Het organische materiaal werkt als een soort spons. Je kan de no-digmethode verder toepassen op elke grondsoort. Het organische materiaal zal zowel een zand- als kleibodem verbeteren.

Onkruid

Door het karton en de dikke compostlaag sterven het gras en onkruid eronder af en worden deze verteerd. Hierdoor is er nauwelijks onkruid in een no-digbed. Het is daarbij wel belangrijk dat de compost niet allerlei zaden bevat. Paardenbloemen piepen wel door het karton omhoog. Maar die zijn met een onkruidsteker, net als andere ongewenste kruiden, makkelijk te verwijderen uit de losse bodem.

Kweekgras en zevenblad zijn helaas sterker dan de no-digmethode. Deze worden één seizoen tegengehouden maar komen dan toch vaak weer aan de oppervlakte. Wel zijn ze makkelijker weg te halen, waardoor de planten uitgeput raken en uiteindelijk verdwijnen. Voorkom dat deze onkruiden via de randen weer in het bed groeien, bijvoorbeeld door houtsnippers langs de randen te leggen.

Nadeel van de no-digmethode

Het kan lastig zijn om aan grote hoeveelheden goede en betaalbare compost te komen. Dat vind ik het enige nadeel aan de no-digmethode. Mijn advies is daarom ook om zo snel mogelijk je eigen composthoop aan te leggen en om veel blad te verzamelen daarvoor.

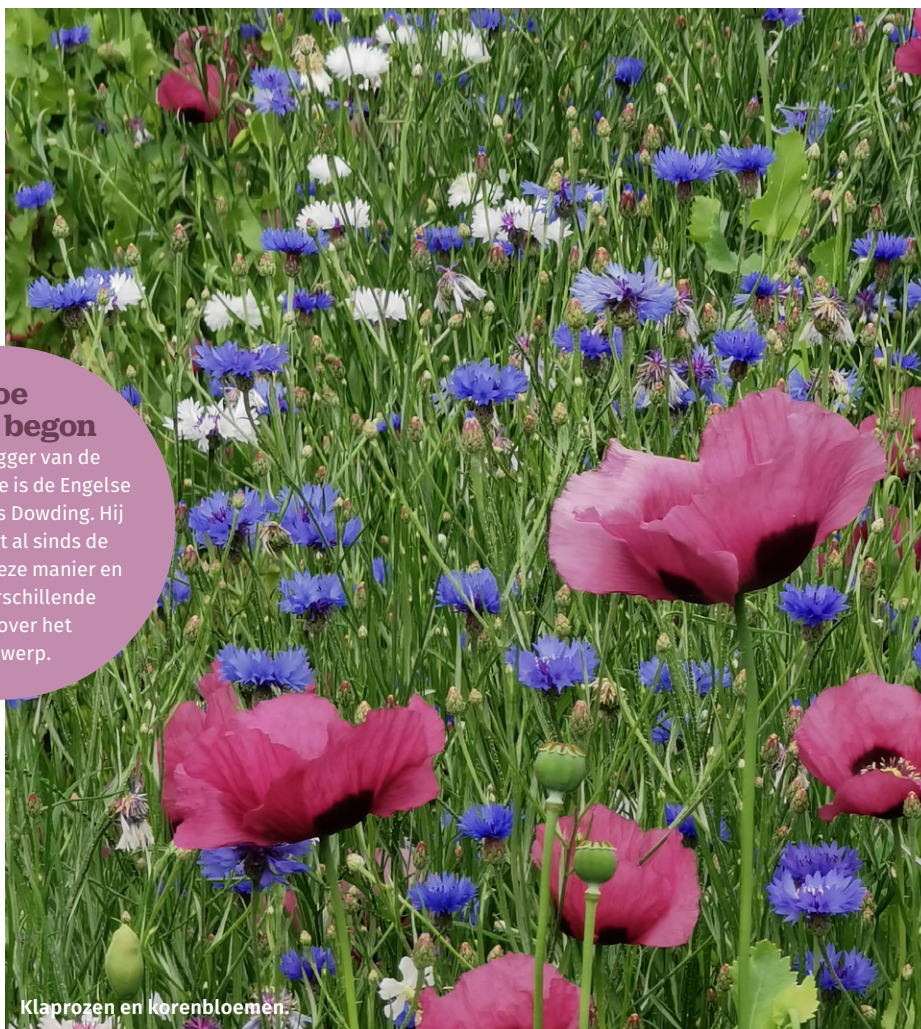
Wanneer start je met deze methode?

Hoewel je de no-digmethode jaarrond kan toepassen, is het najaar een ideaal moment, omdat er dan veel organisch materiaal voorhanden is. Het bodemleven kan dan al beginnen met werken en in het vroege voorjaar kan er meteen in worden gezaaid, zoals ik deed met de korenbloem en bolpapaver. Je kan dus lekker aan de slag de komende tijd!

“Een gezonde bodem vol leven geeft gezonde planten.”

Korenbloem met sint-jansvlinder.

Klaprozen en korenbloemen.

Hoe no-dig begon

De grondlegger van de no-digmethode is de Engelse tuinier Charles Dowding. Hij moestuinert al sinds de jaren '80 op deze manier en schreef verschillende boeken over het onderwerp.

1 De start van het 'knollenveld': iets egaliseren met een hark.

2 Bodem bedekken met overlappende lagen karton.

3 Snipperpaden langs de randen.

4 Karton nat maken en bedje voor bedje aanleggen met compost.

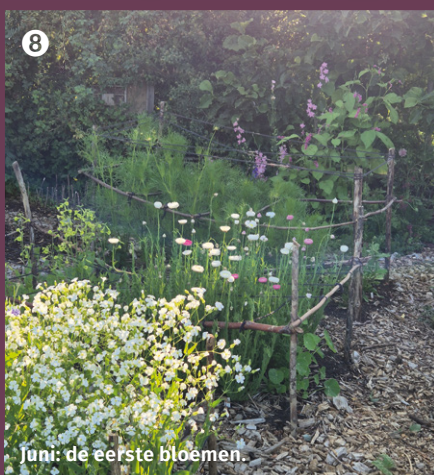
5 Nog meer compost.

6 Eind maart: bijna klaar met de aanleg.

7 Mei: ingeplant en ingezaaid.

8 Juni: de eerste bloemen.

Een no-digpluktuin aanleggen: tips

Begin dit jaar legde ik een nieuwe pluktuin aan op de plek van een overwoekerde moestuin. Op de foto's hiernaast zie je hoe ik dat stap voor stap aanpakte. Vier maanden na de aanleg stond het volop in bloei.

Er zijn een paar dingen om rekening mee te houden als je een nieuw pluktuinbed aanlegt. Kies bijvoorbeeld een zonnige plek, want veel plukbloemen hebben minimaal zes tot acht uur volle zon nodig om voluit te bloeien.

Verder kan je met de no-digmethode kiezen voor strakke rechte bedden, maar ook ronde vormen zijn goed mogelijk. Hou er bij de breedte van de bedden in elk geval rekening mee dat je er goed bij kan om te wieden en te plukken. Een armlengte – ongeveer 60 cm – is een goede richtlijn. Wanneer je er vanaf twee kanten bij kan, is een breder bloemenbed ook mogelijk.

Ten slotte is het goed om bij het zaaien en inplanten rekening te houden met de hoogte van de planten en hoe de zon

De no-digmethode: zo werkt het

- Verzamel grote stukken dik, bruin, onbedrukt karton en verwijder plastic en nietjes. Dozen van een fietswinkel zijn perfect, stevig en groot.
- Spreid de stukken karton uit op de grond, op de plek waar het nieuwe stuk tuin of het zaaibed moet komen. Dit kan rechtstreeks op het gras en onkruid. Laat het karton elkaar goed overlappen, zodat de ondergrond helemaal is afgedekt.
- Doordat het gras geen licht en lucht krijgt, sterft het af en verteert het.
- Met name wormen zijn gek op karton, ze verteren het langzaam. Je hoeft dit dus niet later weg te halen.
- Maak het karton nat zodat het verteringsproces sneller op gang komt.
- Op het karton stort je organisch materiaal dat een compact pakket van minimaal 15 cm dik is. Wanneer die laag dunner is, bestaat de kans dat de ondergrond erdoorheen groeit.
- Je kan hiervoor verschillende dingen gebruiken: bladeren, kleine takjes, hooi, grasmaaisel, tuinafval afgetopt met een dikke laag goed verteerde compost. Of een laag met alleen compost, wanneer er genoeg voorhanden is.

Een combinatie van vingerhoedskruid, margrietten, beemdtkroon, damastbloem, akelei en dagkoekoeksbloem.

Dit kan je verder doen in oktober en november

- Label je dahlia's voor de vorst. Nu is de bloem nog herkenbaar, maar na de vorst niet meer.
- Zaai groenbemers op lege plekken, bijvoorbeeld *Phacelia* en winterrogge.
- Wanneer de bodem is afgekoeld, kunnen de bloembollen de grond in (eind oktober/ november). Denk aan vroege bloeiers en verwilderingsbollen zoals krokussen, die al vroeg in het jaar een voedselbron zijn voor bestuivers die uit hun winterslaap komen. Kies 100 procent biologische bloembollen, te herkennen aan het Skal-logo, om te voorkomen dat er pesticiden op zitten.
- Na de eerste vorst kunnen de dahlia-knollen uit de grond om vorstvrij en droog te overwinteren. Of bedek ze met een flinke mulchlaag en laat ze in de grond wanneer je op goed doorlatende zandgrond tuiniert. Bij beide manieren bestaat het risico om knollen te verliezen gedurende de winter.
- Verzamelen zoveel blad als je kan. Dit kan je gebruiken om je planten een lekker dekentje te geven voor de wintermaanden. Je creëert er schuilplekken mee voor talloze tuinbewoners, zoals lieveheersbeestjes en nachtvinders. Maak bladaarde of bladcompost en gebruik dit het volgende jaar als mulchmateriaal of om je eigen potgrond mee te maken.

Zweefvlieg op biologische dahlia 'Hartenaas'.

over de tuin draait. Zet lage planten vooraan, waar ze de zon goed kunnen vangen, en hoge planten daarachter.

Najaarstip voor bestuivers

Sommige bloemen, zoals strobloemen en dahlia's, kunnen doorbloeien tot de vorst. Blijf ze plukken om de bloei te stimuleren. Eind september of begin oktober neemt de kwaliteit als plukbloem af, maar voor bestuivers zijn deze bloemen nog een mooie voedselbron. Vooral dahlia's met een open hart hebben een hoge nectarwaarde.

Over Brenda

Brenda Gruppen is het gezicht achter Zaden uit Zalk. Je kunt bij haar terecht voor schone, duurzame bloemenzaden van eigen oogst, een workshop pluktuinieren en online cursussen om jouw eigen levendige bloemenoase te creëren. Voor meer informatie, kijk op Instagram @brendagruppen of op zadenuitzalk.nl.

Groene school

Leer elke maand iets nieuws in de tuin. Van basistechnieken als met onkruid omgaan en snoeien, tot het vergroten van je moestuinooft. In deze rubriek komt het allemaal aan bod.

37

40

Deze maand

32 Tijd voor tulpen

Monty deelt zijn favoriete tulpen en hoe hij ze gebruikt in de tuin.

37 Jouw snoeimaand

Snoei daglelies, die in de winter geen sierwaarde hebben.

40 Plant, maar dan anders

Deze maand stellen we de bostulp *Tulipa sylvestris* aan je voor.

42 Hoera, het is herfst

Maak de ideale najaarsplanning, van planten tot oogsten.

48 Duurzame heggen

Een heg is een aanwinst voor elke tuin, vindt Frances.

54 Vraag het Anne

Anne geeft antwoord op tuinvragen.

42

48

54

Anne: Er zijn steeds meer soorten tulpen biologisch verkrijgbaar. Mijn tip? Wacht niet te lang met bestellen, want sommigen raken snel uitverkocht! Ik ben zelf gek op de zogenaamde Darwin-hybriden, omdat die vaak jarenlang mooi terugkomen. Er is een reeks tulpen die de term 'Impression' bij hun naam hebben staan. Zij behoren ook tot de Darwin-hybriden. Veel plezier met winkelen!

“Het kleurenspektakel van de tulpen barst los wanneer het voorjaar ontegenzeggelijk is aangebroken.”

Tijd voor tulpen

Op Longmeadow vind je tulpen in overvloed. **Monty** vertelt over zijn favoriete variëteiten en legt uit hoe hij die gebruikt in de tuin.

Vanaf half oktober plant Monty tulpenbollen voor een uitbundig voorjaarspektakel in potten en borders.

Afzonderlijk of in combinatie met andere bloemen, springen tulpen altijd in het oog.

Tulpen zijn bijzonder. Waar achtereenvolgend de bloeiende sneeuwkllokjes, krokussen en narcissen laten doorschemeren dat de lente op komst is, barst het kleurenspektakel van de tulpen los op het moment dat het voorjaar ontegenzeggelijk is aangebroken. Met een kreet van fluwelige kleuren laten ze weten: we zijn aangekomen op de plek waar we thuishoren.

Voordat je de bollen kiest, is het de moeite waard om uit te zoeken waar de tulpen vandaan komen, zodat je de grond op de juiste manier kunt voorbereiden. De meeste soorten komen oorspronkelijk uit het gebied dat tegenwoordig Turkije, Armenië, Irak en Iran is. Daar groeien ze op kleistenen hellingen. Dit betekent dat ze 's winters vaak schuilgaan onder een sneeuwdek dat ze tegen de ergste kou beschermt. Verder is de waterafvoer uitstekend, zodat ze nooit natte voeten hebben. In de zomermaanden staan ze te bakken in de brandende zon. Jouw tuin zal andere omstandigheden bieden, maar je kunt ze wel zoveel mogelijk zon geven en vooral je uiterste best doen om de waterafvoer te verbeteren.

Tulpenmanie

Tegenwoordig vind je tulpen overal, van tuinen en bloembakken tot gemeenteplant-

soenen. Maar toen ze rond 1590 vanuit Turkije en het hof van sultan Süleyman de Grote in Nederland aankwamen, werden ze als buitengewoon exotisch en kostbaar beschouwd. De Turken hadden een voorliefde voor tulpen met spitse bloemblaadjes en een slanke taille, zoals onze lelietulpen 'Queen of Sheba' of 'West Point'. Maar de Nederlanders zagen meteen de mogelijkheid om ze te veredelen tot weelderigere bloemen. Al snel leidde de 'tulpenmanie' ertoe dat bloembollen in een koortsachtige golf van financiële speculatie van eigenaar wisselden.

De tulpen die de marktgekte pas echt aanwakkerden, waren de zogenoemde 'gebroken' tulpen: nakomelingen van effen tulpen die waren besmet met een virus dat via bladluizen werd verspreid, waardoor de bloemblaadjes strepen en vlekjes kregen. Het grote geld werd verdiend door een nog ongebroken bol te kopen, in de hoop dat die door zo'n 'breuk' in waarde zou stijgen. De prijzen voor losse bollen stegen tot absurde hoogte. Tussen 1630 en 1640 werd bijvoorbeeld één bol van het type 'Viceroy' geruild tegen twee karren vol tarwe, twee karren rogge, twaalf vetgemeste schapen, twee grote vaten wijn (meer dan 400 liter), een bed, een kostuum, vier vetgemeste ossen, acht vetgemeste varkens,

Beplant een pot met meerdere tulpen in dezelfde kleur voor een groter effect.

Monty's kweektips

- Tulpen hebben zoveel mogelijk zon en zeer goede waterafvoer nodig. Voeg scherp zand toe om de drainage te verbeteren.
- Hoe dieper je de bollen plant, des te steviger en hoger de stelen worden (binnen de grenzen van de variëteit). Plant ze in potten 15 cm onder het oppervlak van de potgrond.

Voeg veel grit of scherp zand toe voor een goede drainage.

- Voor een gemengde beplanting in borders of perken (als je ze na de bloei opgraft) hoef je ze maar een paar centimeter onder het grondoppervlak te planten, zodat ze in de voedingsrijkere toplaag kunnen wortelen.
- Plant de bollen wanneer het kouder wordt, van half oktober tot in november, om tulpenvuur te voorkomen.
- Als je de bollen permanent in de grond laat zitten, moet je ze dieper planten. 'West Point', 'Ballerina' en 'White Triumphator' zijn hiervoor een goede keus.

Gebruik een bollenplanter om bollen in het gazon te planten.

“Als je tulpen bestelt, zijn er maar twee zaken waar je op moet letten: kleur en bloeitijd.”

4000 liter bier, twee vaten boter, een zilveren drinkbeker en 450 kilo kaas. Denk daar dus maar even aan wanneer je de prijs van je favoriete bloembol aan de hoge kant vindt!

Belangrijkste factoren

Veel tulpen redden het niet tot het volgende seizoen. En als ze dat wel doen, zijn de bloemen onvermijdelijk kleiner. Daarom vul ik elk jaar mijn favoriete soorten aan en plant ik nieuwe variëteiten op plekken die het voorgaande voorjaar een karige indruk maakten. Doorgaans moet je ze vanaf half oktober planten, al is er geen enkele reden om je te haasten. Ik heb ze vaak pas in januari geplant, zonder nadelige gevolgen. Ze bloeien alleen een paar dagen later.

Bij het bestellen van tulpen zijn er eigenlijk maar twee zaken waar je echt op hoeft te letten: de kleur en de bloeitijd. Elke tulp bloeit ongeveer twee weken, al kan het tijdstip van bloei van jaar tot jaar wel verschillen.

Tulpen worden ingedeeld in vijftien groepen, die grofweg zijn gebaseerd op hun bloeitijd. De bollen binnen dezelfde groep hebben herkenbare eigenschappen gemeen. Na de botanische tulpen bloeien op Longmeadow bijvoorbeeld als eerste de tulpen uit de Triumph-groep. Deze werden ongeveer honderd jaar geleden speciaal gekweekt voor de beplanting van bloembedden en het gebruik

als snijbloem. Ze hebben dan ook allemaal lange, stevige stelen en heldere kleuren. Als je één spectaculair tulpentapijt wilt, dan kun je het beste kiezen voor soorten uit dezelfde groep, zodat alle tulpen tegelijk bloeien. Maar als je liever een langer durende, wisselende compositie hebt, dan is het verstandig om tulpen uit verschillende groepen te combineren.

Wij gebruiken tulpen in verschillende delen van de tuin, waar ze mooi samengaan met de bloemen die eerder of tegelijkertijd bloeien. Bij ons komen de botanische tulpen als eerste op: *Tulipa saxatilis*, *T. clusiana* en *T. sylvestris*. Deze bloeien meestal eerder dan de meeste hybride soorten en hebben allemaal slappe bladeren. De luchtige bloemen staan op al net zo buigzame stelen. *T. saxatilis* heeft lila bloemblaadjes die in de zon opengaan om hun goudgele hartje te tonen. *T. clusiana* is wit, met aan de buitenkant roze bloemblaadjes. *T. sylvestris* is felgeel en opent zich in de zon als een luchtige boterbloem. Deze tulpen hebben iets krokusachtigs, iets fragiels waar geen enkele hybride aan kan tippen. Maar het echte spektakel komt van de meer uitgesproken – om niet te zeggen exhibitionistische – variëteiten.

'Negrita', uit de Triumph-groep, bloeit vaak als eerste. Op de lange stelen prijken pruimpaarse bloemen met enkelvoudige, satijnen bloemblaadjes. 'Abu Hassan' volgt ongeveer

De teliebloemige 'Ballerina' is een van de weinige geurende tulpenvariëteiten.

Monty's favoriete tulpen

'West Point'

Deze leliebloemige, citroengele tulp dankt zijn elegantie aan de bloemblaadjes die als ballerina's achterover neigen. **Hoogte x Breedte** 50 cm x 10 cm
Bloei apr-mei

Tulipa acuminata

Deze botanische tulp bloeit later dan andere soorten – vaak pas in mei – en heeft ragfijne, gedraaide, gele en rode bloemblaadjes. **H x B** 50 cm x 10 cm
Bloei apr-mei

'Lady Jane'

Delicate, puntige, afwisselend roze en witte bloemblaadjes. De bloemen openen zich in de zon en gaan 's avonds weer dicht. **H x B** 25 cm x 15 cm
Bloei mrt-apr

'Rococo'

Deze papegaaitulp opent als een vuurrode explosie. Toch vind ik hem het mooiste als de volgroeide bloemen nog dicht zijn. **H x B** 45 cm x 10 cm
Bloei apr-mei

'Yellow Springgreen'

Deze soort geeft de voorjaarsfeer fantastisch weer met gele bloemblaadjes en groene accenten. **H x B** 45 cm x 10 cm
Bloei apr-mei

Dankzij de kroezige, lichtgele bloemblaadjes met rode accenten, geeft 'Texas Flame' de tuin een exotische tintje.

“Papagaaitulpen pronken met een galakleed dat op de catwalk niet zou misstaan.”

een week later. De bloemblaadjes hebben een warme koperkleur die naar de randen toe overgaat in oranje. Het is een van mijn favorieten. 'Prinses Irene' is ook een vroege bloeier, met een prachtige chocoladebruine steel en oranje bloemblaadjes met hier en daar roze, paars en een vleugje groen.

De 'Queen of Sheba' bloeit ook vroeg. De bloemen hebben een prachtige, sierlijke welving en de bloemblaadjes buigen zo ver naar buiten dat elke bloem eruitziet als een haantje in baltskleed.

Papegaaitulpen zijn als kroezige inktvlekken met een haast gênante weelderigheid. Wij hebben de dieppaarse 'Black Parrot', de 'Blue Parrot' die eigenlijk lila is, de 'Bright Parrot', felrood met gele randjes, en 'Texas Flame', die dezelfde kleuren heeft, maar dan met een vleugje groen. Deze bloemen pronken met een galakleed dat op de catwalk niet zou misstaan.

Aan de andere kant van het oranje-spectrum staat 'Generaal de Wet', zo eenvoudig

en ongecompliceerd dat hij wel een botanische tulp lijkt. Nog meer oranje vind je bij de elegante, lelievormige 'Ballerina' en de zeer late 'Orange Favourite'. Een paar jaar geleden bloeide die in een koud voorjaar tot in juni. Jarenlang hadden we langs de Lime Walk alleen de sneeuw witte 'White Triumphator' staan. Later plantten we er ook 'Nicholas Heyek', een sterke, langbloeiende soort die een zweem van geel in het wit heeft.

We hebben ook een van mijn favorieten, 'Rococco' – een stralend vuurrode papegaaitulp met blauwgroene franjes, die zich in de zon tot een platte bloem opent. Hij bloeit vroeger dan de meeste andere papegaaitulpen. En dan is er nog 'Flaming Parrot', met lichtgele bloemen en schreeuwerige frambozenrode vlammen. Ongeschikt voor wie van ingetogen houdt, maar eerlijk gezegd zijn alle tulpen dat. Dit zijn bloemen die de komst van het voorjaar uitbundig viëren en dat is precies waarom ik er zo dol op ben.

Bind losse stengels
van klimplanten aan,
zodat ze beter zijn
voorbereid op
winterse stormen.

Jouw snoeimaand

Tom Brown laat zien hoe je planten voorbereidt op
het koude, natte en vaak winderige winterweer.

Oktober luidt de wisseling van de wacht in: met een frisse tinteling in de lucht en her en der herfstbladeren in de tuin, maken we ons op voor de winter. Ook al verheugen we ons alweer op de voorjaarsbloemen, dit is een cruciale periode waarin we onze planten met zorg en aandacht moeten voorbereiden op de komende koude maanden.

Groeikrachtige struiken die in de zomer flink zijn gegroeid, zijn gevoelig voor harde wind die aan de plant trekt en duwt, waardoor het wortelgestel beschadigd raakt of wordt losgewrikt. Zomerbloeiende struiken, en ook theehybriden en floribundarozen, kunnen nu het beste wat in hoogte worden teruggesnoeid, zodat ze in de winterse stormen niet te veel wind vangen en stevig blijven staan.

Klimplanten kunnen er na de zomer wat rommelig uitzien en bovendien is al die nieuwe aanwas shadegevoelig. Die schade kun je voorkomen door lange scheuten aan te binden en grillige stengels af te knippen. Bij vorstgevoelige heesters werkt de zomerse aanwas juist als natuurlijke bescherming tegen de kou (in het voorjaar lopen ze lager aan de takken weer uit). Zouden we dit nu al snoeien, dan halen we de bescherming weg en heeft de plant meer te lijden van aanhoudende kou. Laat de takken daarom voorlopig ongemoeid.

Bladverliezende bomen en struiken verliezen nu hun bladeren.

Snoei deze planten nu ook

Geef tuindieren voldoende schuil- en leefruimte, maar besef ook dat oudere plantendelen ongedierte en ziekten kunnen herbergen of tijdens een storm kunnen afbreken, waardoor de plant beschadigt.

Kaasjeskruid en *Lavatera*. Snoei takken tot de helft terug om windschade te beperken; laat de rest zitten om de knoppen te beschermen.

Winterharde geraniums. Verwijder dood loof om de luchtcirculatie rond de wortelhals van de plant te verbeteren (en tegen slakkenhaarden).

Vlinderstruik (*Buddleja davidii*). Snoei tot de helft terug en knip uitgebloeide bloemen weg zodat de plant geen zaad zet en zich niet overal uitzaait.

Wilde wingerd (*Parthenocissus*). Hoewel deze klimmer veel kwaliteiten heeft, kan hij gaan woekeren. Houd hem in toom, zeker rond installaties.

Nu niet snoeien

Het dichte loof van de *Choisya* beschermt de basis van de plant tegen winterse kou.

- ✗ **Mexicaanse oranjebloesem (*Choisya*).** Laat de plant met rust, want de volgroeide bladeren dienen als isolatielaag bij kou. Bladeren met winterschade kunnen in het voorjaar worden ingekort om de plant te fatsoeneren.
- ✗ ***Prunus* genus.** Bladverliezende kersen en andere steenvruchten zijn gevoelig voor loodglans als ze in de winterrust worden gesnoeid.
- ✗ **Australische laurier.** Snoei deze vorstgevoelige, groenblijvende struiken pas in het voorjaar.
- ✗ **Sneeuwbal (*Viburnum tinus*).** De bloemknoppen worden voor de winter gevormd en mogen niet worden verwijderd. Snoei de plant na de bloei in het voorjaar.

Daglelies snoeien

Het gevaar bestaat dat we als tuiniers té netjes worden, waardoor we planten hun mogelijke winterse sierwaarde ontnemen of insectenhabitats opruimen. Siergrassen, zonnehoed en kruisdistel hebben in de winter een spectaculaire uitstraling en mogen pas in het voorjaar worden teruggesnoeid.

Maar niet alle vaste planten bieden een dergelijke, met rijp getooide charme. *Hemerocallis*, ofwel daglelies, moeten nu worden teruggesnoeid. Het dode loof belemmert de luchtcirculatie rond de wortelhals, wat rotting kan veroorzaken. Bovendien vormt het een ideale schuilplaats voor slakken.

Daglelies schreeuwen nu om een snoeibeurt.

STAP VOOR STAP

1

In oktober zijn daglelies niet meer dan een hoopje uitgebloeide bloemstelen en vallend blad. De plant heeft geen nieuwe groei of sierwaarde in de vorm van droge zaadhoofden, dus is dit hét moment om de plant terug te snoeien.

2

Streef ernaar de pol tot ongeveer 5 cm boven de grond terug te snoeien. Zo verwijder je genoeg blad om de pol er netjes uit te laten zien, maar blijft de plant wel zichtbaar, zodat je er later in de winter niet per ongeluk op gaat staan.

3

Wied meteen het onkruid rond de pol en maak de grond eromheen met een tuinvork wat losser. Zo bereid je de plant goed voor op de winter en op nieuwe aanwas in het voorjaar.

Tip

Vorstgevoelige planten die in de zomer uitbundig groeien en bloeien, kunnen nu het beste worden ingekort om loswrikken door wind te voorkomen. Laat voldoende plantenmateriaal staan om de rest van de plant te beschermen. Dit zal afsterven, waarna knoppen lager aan de plant in het voorjaar ruimte krijgen om uit te lopen. Dit werkt ook zo voor onder andere houtige salvia's en vlinderstruiken. Breng later in het seizoen een mulch rond de plantwortels aan, tegen de kou.

Snoei de plant niet te diep.

Ook zo snoeien

Sommige vaste planten hebben weelderig loof dat in het najaar of in de winter slijmerig wordt en rot veroorzaakt. De volgende planten moet je nu bijwerken, net als vaste planten die in de winter geen sierwaarde hebben en geen insectenhabitat vormen:

- Hosta
- Callalilie
- Kattenkruid
- Margriet
- Brunnera

Daglelie (*Hemerocallis*)

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Planten												
Snoeien												

VOLGENDE MAAND Frances legt uit welke planten je eind najaar kunt snoeien.

Deze maand stellen we aan je voor:

Tulipa sylvestris

Verrijk je voorjaars tuin met heerlijk geurende bostulpen. Ze vermeerderen zich spontaan en zien er, verspreid over een gazon of wiegend in de lichte schaduw van een boom, prachtig uit.

Tulipa sylvestris is een tulpensoort die oorspronkelijk uit het Middellandse Zeegebied komt. De tulp is in de zestiende eeuw naar ons land gehaald en sindsdien heeft hij zich verder naar het noorden verspreid. Tegenwoordig zul je deze soort in ons land niet vaak meer in het wild aantreffen, behalve op vroegere buitenplaatsen, voornamelijk in delen van Friesland.

De fragiele uitstraling van deze (bos- of wilde) tulp trekt in het bijzonder de aandacht. Tulipa sylvestris heeft gracieuze gebogen stengels en kleine, geurige bloemen. De plant beweegt zich heel anders dan de stevige tulpenvariëteiten die we normaal gesproken in onze tuinen kweken. De buitenste bloemblaadjes van de boterbloemgele bloemen kunnen groene of rode accenten hebben en de bloemen verspreiden een citroengeur, wat voor een tulp hoogst ongebruikelijk is. In de tuin komen ze mooi tot hun recht tussen andere vroege voorjaarsbloeiers, zoals

witte Kaukasische vergeet-mij-nietjes en lenteklokjes, maar en masse bloeiend in potten zijn ze minstens zo mooi.

Net als veel andere tulpensoorten, moeten de bollen eind najaar worden geplant, wanneer de grond koel is. Ze bloeien het beste op een zonnige plek, hoewel ze ook wat lichte schaduw onder bomen verdragen. Plant de bollen drie keer zo diep als ze hoog zijn. In tegenstelling tot andere, gecultiveerde tulpenvariëteiten, zullen ze moeiteloos verwilderen: ze verspreiden zich via ondergrondse uitlopers en zaaien zich gemakkelijk uit. Vanwege zijn meerjarige karakter is deze tulp heel geschikt voor een meerjarige bloemenweide. In het voorjaar bloeit Tulipa sylvestris als een van de eerste tulpensoorten en vormt hij al vroeg in het jaar een belangrijke voedselbron voor bestuivers.

Gelukkig is deze tulpenvariëteit vrij probleemloos wat betreft ziekten en ongedierte, hoewel hij wel gevoelig kan zijn voor Botrytis (vuur), slakken en aaltjes.

Waarom Tulipa sylvestris kweken?

- Heerlijke citroengeur, wat bijzonder is voor een tulp.
- Vermeerdert zich ondergronds en zaait zichzelf uit, in tegenstelling tot gecultiveerde tulpen.
- Bestand tegen veel ziekten en ongedierte.

Tulpenbollen laten verwilderen

1

Kies botanische tulpen die zich in een gazon spontaan zullen vermeerderen en de concurrentie met het gras aankunnen. Bepaal aan de hand van de grootte van de bollen de beste plantdiepte (minstens drie keer de hoogte van de bollen).

2

Graaf gaten in het gras of gebruik een bollenplanter om ruimte te maken. Een bollenplanter verwijdert een kleine graszode waarmee je de grond boven de bollen weer netjes kunt afdekken.

3

Plant in elk gat een bol met het puntje naar boven. Laat 15-20 cm ruimte tussen de bollen. Vul het gat boven de bol met aarde. Geef geen water, laat dat aan de regen over.

ILLUSTRATIE: GETTY FOTO'S: SARAH CUTTLE, RICHARD DAWSON, JASON INGRAM

O.a te koop bij:

- De Warande
sterkebollen.nl
- Bloemoloog
bloemoloog.nl
- Natural Bulbs
naturalbulbs.nl

Wat plant jij anders?

Stuur ons foto's van welke 'andere' plant jij kweekt. Het kan een zeldzame parel zijn of gewoon eentje die nieuw en anders is voor jou. Deel die op socials met de hashtag #plantanders of in de opmerkingen bij onze berichten over bijzondere planten. Je kunt ze ook sturen naar redactie@gardenersworldmagazine.nl o.v.v. 'Plant anders'.

**Doe
mee met
plant
anders!**

VOLGENDE MAAND Deze fruitbomen kun je in november planten.

Breng in borders een dikke mulchlaag aan om het vocht vast te houden en de bodemstructuur te verbeteren.

Hoera, het is herfst

Volgens **Adam Frost** is dit een fantastische periode om je tuin voor te bereiden op de komende maanden – van bollen planten en borders mulchen tot struiken en bomen planten.

In de loop van de jaren is het najaar uitgegroeid tot een van mijn favoriete perioden van het jaar. Om te beginnen heb ik dan wat meer tijd om van mijn tuin te genieten en, laten we eerlijk zijn, het najaar levert tegenwoordig vaak het beste weer van het jaar op. De tuin heeft een rijke, fluwelige uitstraling. De dagen worden weliswaar korter, maar het veranderende licht zorgt voor prachtige momenten: dieren gedragen zich bijvoorbeeld heel anders dan op een zwoele zomeravond.

Volgens mij gaan te veel mensen te vroeg weer naar binnen. Zodra de zomer voorbij is en het najaar aanbreekt, trekken we ons tot het voorjaar uit de tuin terug. En dat is jammer, want ook in de koelere maanden valt er nog volop te genieten. Bovendien is er in deze periode genoeg te doen in de tuin, maar zonder dat overweldigende gevoel dat alles tegelijk moet, zoals in het voorjaar vaak het geval is.

Toen ik jaren terug als tuinier begon, betekende het werken met de seizoenen nog dat je in het najaar de tuin 'naar bed bracht' voor de winter. We sloegen druk

aan het opruimen, maar in feite verwijderden we alleen maar het voedsel en de habitats voor de dieren die onze tuinen gedurende de koudere maanden levendig houden. Dus ja, er zijn klussen die je nu kunt doen, maar het is ook een uitstekende tijd om een stap terug te doen en bepaalde plekken met rust te laten.

Ik weet dat niet iedereen het met me eens is, dus laat me je vertellen over mijn meest gedenkwaardige tuinmoment van afgelopen winter. Op een vroege zondagochtend keek ik vanuit de woonkamer naar een border in mijn voortuin, toen er ineens een groepje putters neerstreek. Ze stortten zich meteen op de zaden van de dropplant, venkel en citroenmelisse, en fladderden zo'n twintig minuten heen en weer om hun portie van het feestmaal te verorberen. Het was een prachtig gezicht! Maar stel dat ik al die bruine stengels en zaadhoofden had teruggesnoeid – geen putters! Verder is het goed om 's winters het 'skelet' van je tuin te zien; het kan je inspireren om volgend jaar eventuele veranderingen aan te brengen.

FOTO: SARAH CUHTE

Vul lege plekken in de
border met wat extra kleur,
nu de grond nog warm
en vochtig is.

Maak de ideale najaarsplanning

Dus wat doe ik dan in het najaar? Ik denk dat het weer tegenwoordig zo onvoorspelbaar is dat je niet kunt zeggen dat een bepaalde klus op een vaste datum af moet zijn. Verder hangt het af van waar je woont, de grondsoort en de ligging van je tuin. Leer je tuin dus goed kennen. Op basis daarvan kun je bepalen welke van de volgende seizoensklussen voor jou relevant zijn, en beslissen of en wanneer je ermee aan de slag gaat.

Breng mulch aan

Elk najaar prijkt 'de bodem wat liefde geven' bovenaan mijn takenlijst. Wanneer je dat precies doet, hangt af van waar je woont. Mijn tuin is aan de droge kant, dus ik begin nu al met mulchen en ga daar in de koudere maanden mee door, zolang het niet te veel regent.

Wanneer de grond in jouw tuin van zichzelf al vrij vochtig is, dan kun je beter tot het voorjaar wachten. Neem de tijd om de bodem te leren kennen. Voordat ik begin, verwijder ik eerst alle onkruid. Als mulch gebruik ik goed verteerde stalmest, verteerde boomschors of mijn eigen compost.

Ik verspreid een laag van zo'n 4 cm over de borders, al kan de behoefte per tuin(deel) verschillen. Rozen zijn bijvoorbeeld dol op de extra voeding die ze uit de mulch halen, terwijl vaste planten meestal beter presteren op een iets minder voedingsrijke bodem.

Plant bomen en struiken

Als het gaat om het beste moment om struiken en bomen te planten, ben ik inmiddels weer terug bij zoals ik ooit ben begonnen. Destijds werden planten vooral gedurende de koudere maanden geplant. In de loop van de tijd zijn we dat steeds meer het hele jaar door gaan doen. Maar vanwege het veranderende klimaat en het steeds grilliger voorjaarsweer ben ik weer in het najaar en begin winter gaan planten. Dan zit er nog wat warmte en doorgaans voldoende vocht in de grond. Het is de ideale periode om planten in de grond te zetten, want die hebben dan de tijd om nog voor het voorjaar te wortelen en aan te slaan.

Vanaf eind oktober zijn bladverliezende bomen en struiken ook als wortelgoed verkrijgbaar. Het assortiment aan planten met

kale wortels is groter en bovendien, niet onbelangrijk, is wortelgoed meestal goedkoper dan planten in pot. Een mooie bijkomstigheid! Dat geldt ook voor rozen met kale wortels. Verder verplant ik rozen die niet op de juiste plek staan, zodat ze nog voor de winter kunnen aanslaan. Zo nodig bind ik loshangende takken aan de steunen en verwijder ik dode of beschadigde stengels. De grote snoeibeurt doe ik later deze winter. De takken van hogere

Geef pas geplante bomen een steunpaal, zodat ze goed kunnen wortelen.

Een dikke mulchlaag boven vorstgevoelige planten, zoals dahlia's en siergember, beschermt ze tegen de kou.

“Elk najaar prijkt ‘de bodem wat liefde geven’ bovenaan mijn klussenlijst.”

Verhuis de meeste vorstgevoelige planten, zoals pelargoniums, voor de eerste vorst naar binnen.

struikrozen kort ik alvast in om te voorkomen dat de wortels bij harde wind loswrikken en beschadigen. Bij de heesterrozen verwijder ik ook eventuele kruisende takken.

Bescherm vorstgevoelige planten in potten

Daarna zijn de vorstgevoelige planten in pot aan de beurt. Omdat mijn kas niet groot is, moet ik zorgvuldig te werk gaan. Eerst zet ik de meest vorstgevoelige soorten binnen, daarna verhuis ik andere planten naar een beschutte plek tegen een muur op het zuiden. Die worden in vliesdoek gewikkeld en uit de regen gehouden, want het is belangrijk dat

deze potten niet te nat worden. Het kan ook helpen om de potten iets hoger te zetten, van de grond af. Grotere potplanten die bescherming nodig hebben, wikkel ik in vliesdoek of jute – ook een goed alternatief voor vorstgevoelige planten als je geen kas hebt.

Vorstgevoelige vaste planten in de vollegrond, zoals dahlia's of gemberlelies, snoei ik terug en bedek ik met een royale mulchlaag in plaats van dat ik ze opgraaf. In de meeste winters is dit voldoende. Woon je in een kouder gebied en weet je niet zeker of de planten het zullen overleven, dan kun je het loof terugsnijden tot zo'n 5 cm boven de grond, de planten voorzichtig uitgraven

Splits grote pollen van vaste planten met vezelige wortels, om meerdere, groei krachtige nieuwe plantjes te verkrijgen.

en tot het voorjaar koel en droog bewaren in een doos met een laag krantenpapier. Maar laat er gerust eentje in de grond staan, onder een dikke mulchlaag, om te zien hoe die het ervan afbrengt.

Lege potten kun je beplanten met late bloeiers. Asters en sedums zijn goede keuzes. Of probeer een van mijn favoriete struiken die je in een pot kunt kweken: vleesbes (*Sarcococca*). Ze bloeien 's winters met heerlijk geurende bloemen.

Splits vaste planten

Als je kruidachtige vaste planten niet terugsnijdt, kun je goed zien of de pollen te groot en te dicht zijn geworden. Zo heb ik bij het huis onlangs een paar te grote pollen Zeeuwse knooppjes opgegraven. Ook veel andere polvormende vaste planten kunnen nu worden gesplitst. Je kunt dit het beste als volgt aanpakken: graaf een geul rondom de plant, ongeveer 20 cm van de pol af, net buiten het wortelgebied. Controleer al doende tot waar de wortelkluit reikt, zodat je die niet te veel beschadigt.

Maak vervolgens met een tuinvork de grond onder de plant los en til de wortelkluit uit de grond. Verdeel de pol in twee of meer stukken door twee tuinvorken rug aan rug in het midden van de pol te steken en die voorzichtig uit

“Eerst zet ik de meest vorstgevoelige soorten binnen en andere planten verhuis ik naar een beschutte plek tegen een muur op het zuiden.”

“Zaden kunnen snel ontkiemen in de grond, die vaak nog een paar weken warm blijft. Ik zaai dan ook graag nog wat rucola, winterspinazie en pluksla.”

Rooi in oktober de laatste late aardappelen.

elkaar te wrikken. Zet de plantdelen zo snel mogelijk weer in de grond, zodat de wortels niet uitdrogen.

Oogst en zaai groenten

In de keuken van huize Frost is het in oktober een drukte van belang rond de opbrengst van de groentetuin. Ik oogst alle vorstgevoelige gewassen vóór de eerste nachtvorst, en we bewaren eventuele overschotten door ze in te vriezen, in te maken of er jam van te koken. Pompoenen kunnen op een droge, koele plek prima worden bewaard, net als de laatste appels en peren – of mijn vrouw maakt er moes van en vriest die in voor later. Ik geniet ook van de laatste herfstframbozen van het jaar. Ik ben dol op bessen en kleinfruit, en heb de afgelopen jaren steeds meer planten in de tuin gezet.

Groenten die beter tegen de kou kunnen, zoals wortels, bieten en spinazie, laat ik gewoon in de grond zitten, maar ik houd de weersvoorspelling goed in de gaten. Als het

te nat dreigt te worden, trek ik de wortelgewassen op. Die bewaar ik in bakken met droge potgrond op een koele en droge plek.

Maar het najaar is niet alleen oogsttijd. Zaden kunnen snel ontkiemen in de grond die vaak nog warm is. En door de langere zomers duurt het groeiseizoen vaak langer dan we denken. Ik zaai dan ook graag nog wat rucola, winterspinazie en pluksla. Het lukt niet altijd, maar zowel, dan voelt het als een cadeautje!

Al mijn groentebetten zijn iets verhoogd, waardoor ze goed afwateren. Dat is belangrijk voor sjalotten, plantuitjes en knoflook die je in het najaar plant. Daar eten we veel van en het zijn groenten die de ruimte optimaal benutten. Ook winterharde tuinbonen doen het goed. Als je ze in oktober zaait, dan zullen ze snel ontkiemen. Ik zaai ze meestal eerst in de cellen van kweekbakken en plant ze pas uit als ze goed geworteld hebben – dat levert in het voorjaar een vroegere oogst op.

Oogst de laatste zaden op een droge dag, wanneer de zaadhoofden bruin zijn geworden.

Plant bollen en oogst zaad

Er is nog steeds tijd om voorjaarsbollen te planten. Hoewel je ze in de vollegrond kunt zetten, plant ik ze meestal eerst in potten. Zo heb ik 's winters de groeiomstandigheden iets beter in de hand. In het voorjaar plant ik ze in de tuin.

Het meeste zaad van favorieten als klaprozen en koninginnekruid heb ik inmiddels geoogst, maar ik kijk toch of er in de border nog iets te halen valt. Bewaar de zaadjes in papieren zakken op een koele, droge plek. Oogst de zaden wanneer de zaaddozen en het bovenste deel van de stelen bruin zijn geworden en de zaden hard zijn. Ik laat ook altijd een flink deel gewoon in de borders staan voor de vogels in de winter. Die zijn blij met elk feestmaal dat je ze kunt bieden.

“Heggen gaan langer mee dan welke schutting ook en voorzien tuindieren van habitats en voedsel.”

Duurzame heggen

Een heg is een aanwinst voor elke tuin. **Frances Tophill** vertelt je alles over plantenkeus, aanleg en verzorging.

De grenzen van (delen van) een tuin lijken misschien van ondergeschikt belang, maar dat zijn ze niet. Een heg verandert de visuele uitstraling en heeft verstrekkende praktische voordelen. Als je de planten zorgvuldig kiest, biedt een heg niet alleen

een aantrekkelijke, zachte achtergrond, maar ook positieve milieueffecten, zoals geluiddemping, vermindering van luchtvervuiling, opslag van koolstof en beschutting tegen de wind. Heggen gaan veel langer mee dan schuttingpanelen

en ze vormen corridors en habitats voor tuindieren, en voedselbronnen voor allerlei levende wezens (waaronder wijzelf). Bovendien is een heg op de lange termijn een relatief voordelige manier om een grens af te bakenen.

FOTO: SARAH CUTTLE

De meeste heggen moeten in deze periode worden gesnoeid, zodat ze er de hele winter strak en netjes bij staan.

Voordelen van een levende omheining

Heggen zijn niet alleen een aantrekkelijk alternatief voor een saaie schutting, ze verlenen ook bescherming en voedsel aan mensen en de schepsels waarmee we onze tuin delen. We zetten een aantal positieve effecten op een rijtje.

1 Goed voor tuindieren

Heggen vormen groene corridors waarin dieren rondscharrelen, nestelen, foerageren en zich verschuilen voor roofdieren. Rupsen en volwassen insecten, vogels en zoogdieren: ze maken allemaal gebruik van heggen om zich te verplaatsen. Je kunt dit effect vergroten door verschillende plantensoorten in de heg op te nemen, met name als je gebruikmaakt van inheemse bomen en struiken, waaronder kornoelje (*Cornus*), meidoorn, hult, taxus en *Prunus*-soorten, zoals sleedoorn (*Prunus spinosa*), zoete kers (*P. avium*) en pruim (*P. domestica*). Maar ook beuken, Spaanse aak (*Acer campestre*) en sporkenhout (*Frangula alnus*) zijn geschikt.

2 Visueel aantrekkelijk

Heggen vormen een zachte, natuurlijke achtergrond. In een relatief kleine tuin kunnen ze de ruimte groter laten lijken. In grotere tuinen kunnen ze worden gebruikt om de ruimte in kleinere, praktische 'kamers' te verdelen. Goede opties zijn dichte, groenblijvende laurierstruiken met hun glanzende blad, statige beuken, strak gesnoeide buxus of liguster. Of plant een lage heg van bloeiende lavendel.

3 Eten in overvloed

Pruimen, sleepruimen, appels, kersen, duindoorn, hazelaar, meidoorn en rozenbottels producerende rozen voorzien mens en dier van voedsel. Meidoorn is een fantastische haagplant, met stekels die nestelende vogels beschermen tegen roofdieren. Bovendien zijn zowel de bladeren in het vroege voorjaar als de bloemen in mei en de vruchten in het najaar eetbaar (behalve de zaden).

4 Milieuvriendelijk

Verkeerslawaaï kan ergerlijk zijn en wijst ook op sterke luchtvervuiling, maar een dichte heg kan beide problemen aanzienlijk terugdringen. Hoe dichter de heg, des te beter hij werkt. *Cotoneaster franchetii* blijkt het grootste luchtzuiverende effect te hebben, maar ook groenblijvers als taxus, levensboom, liguster en hult, en halfwintergroene planten zoals beuken, helpen om de gassen buiten je tuin te houden. Je moet ze wel geregeld snoeien, zodat de planten vol en dicht blijven, ook onderaan.

GIDS

VOOR HET PLANEN VAN EEN HEG

■ Standplaats

Als je een heg als erfafscheiding gebruikt, moet je een rand van minstens 30 cm vrijlaten. Zo krijgen de planten de ruimte om zijwaarts te groeien zonder de tuin van de burens binnen te dringen. Wil je een tuin in verschillende gebieden opdelen, plant de heg dan precies op de

gewenste lijn. Het is handig om hiervoor een koordje te spannen. Je zou de heg kunnen laten aansluiten op al aanwezige bomen of schuilplekken voor dieren, zodat er een groene corridor ontstaat. Kies altijd soorten die qua grootte in de beschikbare ruimte passen.

■ Planten

De voordeligste tijd om haagplanten te kopen is in de winter, wanneer ze als struiken met kale wortels beschikbaar zijn. Plant ze even diep als bij de kweker (te herkennen aan de verkleuring op de scheuten) en druk de grond goed aan. Laat voldoende ruimte tussen de planten: 30-100 cm, afhankelijk van de soort. Geef in de eerste paar jaar na aanplant geregeld water om ze goed te laten aanslaan.

■ Mulchen en water geven

Heggen werken samen met schimmelnetswerken in de bodem om goed te kunnen groeien en voedingsstoffen op te nemen. Een mulchlaag van compost of verteerde houtsnippers is een bron van nuttige schimmels en extra voeding. Breng meteen na het planten en vervolgens ieder jaar weer een mulchlaag aan. Is de haag erg dicht, dan zal er weinig of geen regenwater op de grond eronder vallen. Geef daarom bij langdurig droog weer af en toe royaal water.

GIDS

VOOR HET PLANTEN VAN EEN HEG

■ Snoeien

De meeste heggen kun je vanaf september tot begin oktober snoeien. Laat de bovenkant van de heg niet breder worden dan de onderkant, want dan kan hij bij harde wind of sneeuw uiteenvallen en bezwijken. Het beste is dat de heg naar boven taps toe loopt. Traditionele heggen worden soms 'afgelegd', waarbij de stengels van soorten als hazelaar en meidoorn worden omgebogen en in de grond vastgezet. Dit geeft een mooi effect en is heel waardevol voor tuindieren.

■ Problemen aanpakken

Een heg die uit meerdere plantensoorten bestaat, biedt onderdak aan allerlei dieren. In theorie krijgt daardoor geen enkele plaag echt de kans om zich te verspreiden, omdat natuurlijke vijanden hun werk doen. Buxushagen zijn een uitzondering, want die zijn gevoelig voor schimmelziekten en de buxusrups. Gebruik daarom andere planten, zoals liguster of *Ilex crenata*, of behandel buxus met aaltjes tegen buxusrups en lok vogels zoals mezen de tuin in. Zorg ervoor dat de planten zo gezond mogelijk zijn, want dan zijn ze beter bestand tegen ziekten en ongedierte.

1

2

3

4

1 *Ribes sanguineum*

Deze bloeiende bes heeft geurig loof en in het voorjaar opvallende roze bloemen. Perfect voor een decoratieve en dier-vriendelijke heg.

2 *Prunus avium*

De wilde kers draagt in het voorjaar prachtige witte bloesem en heerlijke zure kersen.

3 *Elaeagnus × ebbingei*

De bloemen aan de groenblijvende takken van de olijfwilg ruiken hemels zoet. De vruchten zijn eetbaar.

4 *Alnus glutinosa*

Elzen zijn fantastische koolstofvangers en bovendien diervriendelijk. In het voorjaar produceren ze katjes en 's winters dragen ze kegelvormige vruchten. Geschikt voor grotere tuinen.

5

5 *Taxus baccata*

Taxus is een zeer veelzijdige plant. Hij kan in elke willekeurige vorm worden gesnoeid en verder groeien. Een plant kan duizenden jaren oud worden. Maar hij is wel giftig, dus als je huisdieren hebt, moet je het snoeiafval zorgvuldig opruimen.

Vraag het Anne

Heb jij prangende tuinvragen voor Anne? Stel ze via redactie@gardenersworldmagazine.nl o.v.v. *Vraag het Anne*. Het is heel fijn als je ook een foto mee kunt sturen.

V Hoi Anne, mijn dochter gaat op kamers en ik wil zo graag dat ze gezond eet. Ik weet dat ik een moederkloek ben en probeer het echt los te laten, maar hier thuis eet ze altijd uit de moestuin, en nu zit ze ergens in Groningen zonder tuin en met een heel klein budget. Daar gaat het gezonde leven! Nu heeft ze wel een redelijk zonnig balkon, houdt ze van tuinieren, en dacht ik: daar kan ik wel wat mee! Ik zou het liefst mijn halve moestuin overplanten naar haar balkon. Daar staat echt heel veel, maar dat gaat natuurlijk niet. Heb jij tips, hoe ik ervoor kan zorgen dat er toch wat geoogst kan worden daar?

LIEFS! LEAH

A Ha Leah, wat een ontzettend lieve en leuke vraag. Het is al wel wat later in het seizoen, wat het lastiger maakt om voor een grote oogst te zorgen, maar ook nu – vooral door jouw moestuin – zijn er mogelijkheden. Zo zou je een aantal snijbietplanten uit jouw tuin in diepe potten met goede potgrond kunnen zetten. De diepe penwortels laten zich redelijk goed overplanten en zo heeft je dochter de hele

winter al wat te oogsten. Hetzelfde geldt voor palmkolen. Grote planten pikken het prima als je ze met zoveel mogelijk wortel overzet naar een diepe bak of pot. Sterker nog, ik haal er ieder jaar een paar uit de grond van mijn moestuin, omdat de hazen ze anders te grazen nemen.

De biologische markt gaat hier ook je vriend zijn. Hier vind je nu vaak nog net wat plantgoed in persblokjes. Je koopt dan

zaailingen, die nog mooi kunnen aanslaan voor het echt kouder wordt. Slapplantjes zijn er vaak goed verkrijgbaar en die kunnen nog in kleine bakken groeien ook. Bijvoorbeeld van die rechthoekige, smalle balkonbakken. Ook peterselie, andijvie en rucola verkopen ze er vaak.

Als laatste, voor dit seizoen, zou ik lekker veel kruiden in potten cadeau doen. Van munt tot rozemarijn en citroenmelisse; het groeit allemaal goed in potten. Alle beetjes helpen! Volgend voorjaar kan je helemaal los met kerstomaatjes, struikpompoeitjes en paprika's. Voor nu wens ik je veel succes, en denk maar zo: die studententijd zijn we allemaal doorgekomen. Twee van mijn vrienden zelfs vrijwel alleen maar op 'Chicken Tonight' en die hebben het toch nog ver geschopt!

LIEFS, ANNE

Slaplanten groeien uitstekend in kleine potten of bakken op het balkon.

De klokwinde (*Cobaea scandens*) bloeit vaak tot en met november en brengt kleur in een najaarstuin.

je bent dus bepaald niet alleen. Ik kan me voorstellen dat de diepgewortelde netheid in de lage landen lastig voor je is. Ik worstel daar zelf ook wel eens mee. Wat betreft hoe hiermee om te gaan: ik ken iemand die een heel vrolijk bordje maakte en die in haar boomspegeltje plaatste. Daar stonden vrolijk geschilderde beestjes op, met de zin: 'shhht, wij slapen hier tot in het voorjaar. Snoei ons niet weg! Welterusten.' Misschien is zoiets een idee?

Of, en dat moet je durven, je stapt eens af op de mensen met afkeurende blikken en legt uit waarom je die planten pas in het voorjaar wegsnoeit? Mensen reageren vaak snel afkeurend uit onbegrip. Een berichtje in een straatapp met hierin een uitleg, is een minder directe aanpak, maar kan ook helpen. Wie weet zijn er wel meer mensen die willen tuinieren zoals jij, maar zijn die direct aan het opruimen geslagen na de eerste zure blik over het tuinhek? Het kan zomaar zijn dat die ook wat meer durven, op het moment dat jij je uitspreekt.

Wat altijd wel wil helpen – ook voor je eigen gemoed – is zorgen voor late bloeiers. Denk bijvoorbeeld aan mooie herfstasters, dahlia's, late zonnebloemen of de klimmer *Cobaea scandens*. Dit vrolijk de boel enorm op, waardoor mensen misschien wat minder zuur doen.

En een laatste en misschien wel de belangrijkste tip van mij is: probeer het je alsjeblieft niet aan te trekken. Van sommige mensen is het echt totaal onbelangrijk wat ze denken. Ik schaar mensen die boos worden van een paar blaadjes daaronder. Veel succes!

LIEFS, ANNE

V Ha Anne, ik heb een beetje een gekke vraag. Ik stel hem toch maar, want ik voel me best een beetje alleen in dit vraagstuk. Ik woon in een rijtjes-huis, in een buurt met best aardige mensen. Ik heb een tuin waar alles lekker weelderig groeit en bloeit, en veel mensen vinden het wel mooi in de zomer. Alleen, zodra het ook maar een beetje verdort in de herfst, wordt er misprijzend gekeken en hoor ik soms vervelende opmerkingen door het open raam naar binnen komen. Ik wil het liefst mijn rug recht houden en verdom het ergens om al die mooie insectenschuilplaatsen, die deze afgestorven planten zijn, weg te halen, maar soms ben ik er zo klaar mee om de enige 'rommeltuin' te hebben in de straat en heb ik bijna zin te conformeren en dan maar mijn snoeischaar te pakken. Heb jij misschien tips hoe hiermee om te gaan?

LIEVE GROET, SOPHIE

A Ha Sophie, wat zou ik graag willen dat je de eerste was die mij een bericht stuurde hierover. Het gebeurt in mijn ogen echt te vaak dat de enige in een straat die echt iets doet voor de natuur, door lekker weelderig

te tuinieren, daar een rotgevoel over krijgt aangepraat. Van besjes uit bomen die niet op glanzende auto's mogen vallen, tot boze buurvrouwen die in het holst van de nacht klimmers wegsnoeien omdat de bloemen 'in de weg' zitten. Ik ben bang dat ik het allemaal al een keer voorbij heb horen komen. Misschien helpt dit je ergens, want

De schoonheid van het verval en dorre zaadhoofden (hier: kardoen) in de herfst.

FOTO'S: SARAH CUTTLE, LOIS GOBE/ADOBE STOCK, WISANNUKARNG/ADOBE STOCK

Snoei je niet-biologische lavendelplant terug, dan zit er volgend jaar minder gif in de bloemen.

V Hoi Anne, als kraamcadeau heb ik heel lief een grote pot lavendel gekregen, alleen is deze helaas niet biologisch opgekweekt. Ik heb gelezen dat bestuivers dood kunnen gaan van pesticiden op niet-biologische planten en durf de lavendel dus niet in mijn tuin te zetten. In huis wordt de lavendel niet blij. Wat kan ik er nu het beste mee doen? (Bijgevoegd een foto van de lavendel die – vanaf de vensterbank – alleen nog maar kan dromen van in de tuin staan.)

GROETEN, ESMEE

A Beste Esmee, ik begrijp je zorgen en het is een vraag die we vaak krijgen. Ik sprak prof. dr. Goulson (gerenommeerd biodiversiteitsexpert) en hij vertelde dat er (te) weinig bekend is over hoelang gif op planten aanwezig blijft. De samenvatting blijft verontrustend: pesticiden worden een integraal onderdeel van de plant, dus zijn zelfs te vinden op planten die jaren geleden bespoten zijn en tussentijds bovengronds zijn afgestorven en weer zijn teruggegroeid. Niet wat je zou willen horen, dat snap ik!

Binnen gaat de lavendel het niet redden, helaas. Het kan wel iets schelen om de bloemen terug te snoeien en de lavendel dan buiten te zetten. Er zit dan sowieso minder gif in de bloemen die volgend jaar volgen. Mocht je zeker willen weten dat je veilige lavendelplanten in jouw tuin hebt, dan kan ik een bezoek aan duurzame kwekerij Bastin echt van harte aanbevelen. Zij hebben heel veel soorten lavendel en mediterrane planten. Wie weet kun je daar jouw hart ophalen?

LIEFS! ANNE

V Hallo Anne, in de zomer geniet ik volop van mijn pluktuin en staan er dagelijks meerdere vazen met bonte bloemen in huis. Voor de winter droog ik daarom bloemen zoals strobloem, juffertje-in-'t-groen, *Craspedia* en alliums. Toch mis ik in mijn droogboeketten vaak de variatie en kleur die ik in de zomer wel heb. Heb jij tips voor geschikte bloemen om te drogen, die meer kleur en afwisseling geven aan mijn boeketten? Ik wil ze graag natuurlijk houden, dus niet verven of behandelen; na de winter gaan ze op de composthoop. Alvast bedankt!

VRIENDELIJKE GROET, MARLOES

A Hallo Marloes, wat heerlijk dat je al zoveel moois hebt om te drogen! Er zijn best wat bloemen die pluktuiniers in hun tuin hebben, maar waarvan ze niet weten dat die ook gedroogd kunnen worden. Dahlia's, bijvoorbeeld. Vooral de felgekleurde exemplaren, die kun je drogen door ze ondersteboven op te hangen op een koele, droge plek. Ik zou dan gaan voor niet al te grote, gesloten cq. gevulde exemplaren. Pompon-dahlia's, bijvoorbeeld. Ook korenbloemen zijn hiervoor geschikt.

Een plukbloem die ik je echt kan aanraden is *Limonium sinuatum*, ook wel statice of lamsoor genoemd. Dit is in mijn ogen de perfecte droogbloem. Het drogen lijkt namelijk wel vanzelf te gaan. Ik ben ze wel eens vergeten te oogsten in mijn tuin, waar na ik ze, nog prachtig op kleur en stevig, pas laat in de herfst al bijna gedroogd aan de plant, alsnog uit mijn tuin haalde. Ideaal, dus. En de plant is er in vele, mooie kleuren. Geniet ervan!

GROETEN, ANNE

Limonium sinuatum, ook wel statice of lamsoor genoemd, is een perfecte droogbloem.

Vlak voor de winter kan *Cosmea* nog gaan bloeien.

V Beste Anne, vorig jaar heb ik voor het eerst *Cosmea* opgekweekt uit zaad en in de tuin gezet. Dat zag er leuk uit: van die lieflijke bloemetjes die leken te zweven tussen de andere planten. Nu heb ik dit jaar één plant die bloemen geeft. De andere planten zijn enorm gegroeid, hebben het licht opgezocht (letterlijk) en staan als een soort wilde bos dille in de border. Zónder bloemen ... Het is nu net als met wachten in een telefoonrij: geef ik het op of blijf ik nog hangen? Oftewel, moet ik hoop houden dat ze alsnog het licht zien en gaan bloeien? Of kan ik ze net zo goed uit de grond trekken?

HARTELIJKE GROET, COLETA

A Beste Coleta, wat vervelend voor je! *Cosmea* bloeit het beste op een wat armere grond. Wanneer de plant in hele voedzame grond staat, concentreert hij zich eerst (en dit kan lang duren) op groot en bossig worden. Kan het zijn dat je de grond verbeterd hebt, voordat je deze bloemen zaaide? Soms krijgt *Cosmea* wanneer het wat kouder wordt alsnog ineens de geest en voortplantingsdrang, omdat hij de winter voelt komen. Dan krijg je toch nog een paar bloemen, omdat de plant zaad

wilt zetten. Omdat het vrij laat is in het seizoen, zou je een aantal dingen kunnen doen. Je geeft hem nog heel even, aangezien je de plek dit jaar toch niet meer gaat vullen met eenjarigen. Of je gooit hem op de composthoop en gaat aan de slag met vaste planten, die perfect de grond in kunnen tot en met oktober. Je zou kunnen overwegen om volgend jaar voor (openbloemige) dahlia's te gaan op deze plek. Dan heb je ook een hele lange bloei, bijen zijn er gek op en ze houden van rijke grond.

SUCCESS! ANNE

V Beste Anne, ik heb – op jouw aanraden – stekjes genomen van mijn geurende pelargoniums. Het ging heel goed! Ze slaan mooi aan. Maar hoe nu verder? Zet ik ze in de kas om te overwinteren? Ik zie al wel wat wortels in de P9-potjes die ik gebruikte, maar niet veel. Moet ik ze toch al overplanten in grotere potten, denk je?

GROETJES! KARIN

A Hallo Karin, goed bezig! Ik zou ze inderdaad in jouw kas laten overwinteren. Het leuke aan pelargoniumstekjes is dat ze volgend voorjaar al vroeg de boel zullen opvrolijken, door al te starten met bloeien. Pas als het wat warmer wordt, meestal ergens tussen april en mei, kunnen ze naar buiten. Het voorjaar is meteen het perfecte moment om ze een grotere pot te geven. De groei zal de komende maanden, wanneer de dagen korter en kouder worden, steeds meer vertragen. Ze zitten dus nog wel even goed in hun huidige onderkomen. Geef vooral heel weinig water tijdens het overwinteren. Planten die niet actief groeien, krijgen al snel te veel.

ZET 'M OP! ANNE

“Geef stekjes die overwinteren heel weinig water.”

Geef pelargoniumstekjes na het overwinteren een grotere pot.

FOTO'S: SARAH CUTTLE, JASON INGRAM, FREEPIK

V Hallo Anne, ik zoek bloembollen die al heel vroeg bloeien en leuk in potten kunnen voor op mijn terras. Heb jij tips? Ze moeten niet te groot zijn, want ik heb een klein terrasje en het staat eigenlijk al best vol.

HARTELIJKE HERFSTGROET, INEKE

A Ha Ineke, zeker, ik zou gaan voor het dwergirisje *Iris reticulata*, voor sneeuwroem (*Chionodoxa*) voor blauwe druifjes (*Muscari*), dwergnarcisjes zoals *Narcissus* 'Tête à Tête', en als laatste krokussen. Allen blijven klein, kan je dicht op elkaar poten in potten, en ze bloeien vroeg in het voorjaar, soms zelfs einde winter al. Je kan er mixjes van maken, of je vult potten met een enkele soort en schikt ze bij elkaar mooi op tafel.

SUCCES EN VEEL PLEZIER! ANNE

Iris reticulata 'Harmony' blijft klein en bloeit al erg vroeg, in februari-maart.

Snoei een oude eikenboom met beleid en verwijder niet meer dan 20 procent van de bladhoudende takken.

V Ha Anne, ik heb een huis gekocht met een grote eikenboom in de tuin. Hij is prachtig, maar helemaal overwoekerd met klimop en er zijn best wat laaghangende takken die ik niet mooi vind en die veel schaduw werpen. Is er een manier om deze te snoeien? En zo ja, wanneer pak ik dat aan?

GROET, JOHAN

A Beste Johan, dat kan zeker. Het 'ophogen van de kroon' noem je dat. Eigenlijk groeien de meeste (loof)bomen heel anders dan we zouden verwachten. Van kinds af aan tekenen we een boom met een duidelijke stam, met takken bovenin. In de natuur zijn (loof)bomen veel sterker vertakt. In onze straten passen die niet, vandaar dat ze actief worden gesnoeid tot de 'kindertekeningboom', zoals we ze kennen.

Het verwijderen van de klimop kan eigenlijk altijd, maar ik zou vermijden om al te drastische dingen te doen in het voorjaar, in verband met nestelende vogels. Het snoeien van deze oude eik zou ik doen tussen het einde van de zomer, begin van het voorjaar.

Ik zou wel met beleid te werk gaan. Dit is een oud besje, die kan schrikken van al te drastisch snoeien. Houd wat je verwijdert aan bladhoudende takken onder de twintig procent van het totaal, dan komt het goed met de boom. Neem tijdens het snoeien ook steeds even afstand, zodat je goed kan zien of je niet te veel wegsnoeit. Dat gebeurt, wanneer je lekker aan het werk bent, sneller dan je denkt.

SUCCES! ANNE

Inspiratie

Mis je kleur in de tuin? Is je tuin net niet die beschutte plek die je voor ogen had? Elke maand lees je hier alles over slimme tuinontwerpen, mooie bloeiers en tips om van je tuin een paradijs te maken.

64

68

72

77

78

82

86

89

Deze maand

- 60 Sterren van het najaar**
Carol Klein deelt haar favoriete asters en vertelt hoe je ze verzorgt.
- 64 Inheemse Zaaieweek**
Zaai inheemse planten voor bestuivers en kleur in de tuin.
- 68 Samen zaaien**
Oogst en bewaar pompoen 'Fictor', en verwerk hem in een heerlijk gerecht.
- 72 Prairietuin in volle glorie**
Prairiebeplanting komt dit seizoen goed tot haar recht.
- 77 Inheemse held**
Struikhei (*Calluna vulgaris*) stelt zichzelf voor.
- 78 Help winterslapers**
Zo zorg je dat dieren veilig kunnen overwinteren in je tuin.
- 82 De eenvoud van knoflook**
Plant knoflook met de tips van Rekha Mistry.
- 86 Bewust bestraten**
Maak een duurzaam ontwerp voor je terrassen en paden.
- 89 Moeiteloos oogsten**
De belangrijkste herfstklusjes in de moestuin, volgens Jack Wallington.
- 94 De ongeziene helden van je tuin**
Govert gidst je door de wereld van schimmels en paddenstoelen.

94

Anne: Bij biologische kwekerij De Hessenhof vind je prachtige asters, zoals mijn favoriet 'Little Carlow'. Pas op voor soorten waar 'novi-belgii' bij staat. Die zijn wat gevoeliger voor meeldauw.

Sterren van het najaar

Het najaar is het seizoen waarin asters schitteren en bloeien met sterrenstelsels aan bloemen. **Carol Klein** legt uit hoe je deze stralende favorieten kiest en verzorgt.

“Verschillende astersoorten produceren in deze tijd van het jaar enorme golven aan kleuren.”

Asters passen goed in een natuurlijke beplantingsstijl te midden van siergrassen.

FOTO: JASON INGRAM

Ik heb van oudsher een hechte band met herfstasters. Toen ik nog kind was, sierden ze braakliggende terreinen en plekken waar ooit bommen waren gevallen. En hier in het Engelse Devon bloeit elk jaar rond deze tijd een zee aan gracieuze blauw-witte asters uitbundig naast een spoorweg bij ons in de buurt. Deze krachtpatsters staan daar vermoedelijk al zo'n honderd jaar. Ooit ontsnapt uit een cottagetuin, hebben ze de steile berm gekoloniseerd en hoeven ze alleen uitgezaaide vlinderstruiken, wilgen en bramen naast zich te dulden. Hoewel ze niet worden verzorgd, bloeien ze trouw elk najaar en herinneren ze ons eraan hoe snel het jaar verstrijkt. Hun bloei heeft iets triests, omdat het betekent dat de zomer voorbij is. Bij het zien van herfstasters denk je als vanzelf aan ritselende herfstbladeren onder je schoenen.

Herfstasters (tegenwoordig wordt de botanische naam *Symphyotrichum* vaker gebruikt dan *Aster*) zijn geboren overlevers. Ze vestigen zich op de lastigste plaatsen, zoals op oneffen terrein, in wegbermen en langs spoorwegen. Ze zijn zo weerbarstig dat ze het ook volhouden in verwaarloosde tuinen en het prima kunnen opnemen tegen bramen en grove grassoorten. De meeste asters zijn varianten van het geslacht novi-belgii ofwel de Nieuw-Nederlandse aster.

Hoewel herfstasters al meer dan driehonderd jaar geleden in Europa aankwamen, duurde het tot de twintigste eeuw voordat plantenkwekers als Ernest Ballard ermee aan de slag gingen en nieuwe hybriden creëerden. Maar ze haalden de verloren tijd snel in – tegenwoordig bestaan er ruim duizend cultivars. In de sombere periode na de Tweede Wereldoorlog waren hun grote, felgekleurde bloemen in tuinen meer dan welkom. Maar tegen het einde van de vorige eeuw nam hun populariteit af en kregen ze de naam ouderwets te zijn. Bovendien raakten ze bij biologische tuiniers in diskrediet vanwege hun gevoeligheid voor meeldauw.

Ernest Ballard stichtte in 1906 de kwekerij Old Court Nurseries. Na Ballards dood ging de kwekerij over op hoofdkweker Percy Picton. Zijn zoon Paul groeide op tussen de asters. Toen hij en Meriel begin jaren tachtig de leiding overnamen, besloten ze om de belangstelling voor asters te stimuleren door een tuin in Edwardiaanse stijl te beplanten

“De meeste herfstasters groeien het liefste tussen andere planten.”

Symphyotrichum lateriflorum
var. *horizontale* bloeit tot in
de late herfst.

3 favoriete asters

Symphyotrichum lateriflorum var. *horizontale*

Deze soort werd door Christopher Lloyd en Fergus Garrett op Great Dixter voor het eerst als haagplant ingezet. De planten hebben een geometrische uitstraling dankzij de rechte stelen die zich haaks vertakken. De pret begint pas echt wanneer ze bezaaid raken met kleine, vrolijke, zilverschachtige bloemen met pluizige, donkerrode hartjes.

Hoogte x Breedte 60 cm x 60 cm

S. laeve ‘Calliope’

Forse plant met zwarte stengels en gezond, donker loof. De lila bloemen zorgen in september en oktober voor een kleurenspektakel. Hij wordt net zo hoog als ik ben.

H x B 160 cm x 60 cm

S. novae-angliae ‘Harrington’s Pink’

Heb je een opvallende plant in zachte kleuren nodig? Dan is dit de perfecte optie. De mooie, roze bloemen bevatten geen blauwtinten. Ze staan mooi in een pastelkleurige beplanting als tegenhanger van het voornamelijk roestbruine en oranje najaarspalet.

H x B 140 cm x 75 cm

De lila bloemen van ‘Calliope’
vormen een nectarbron voor
late insecten.

‘Harrington’s Pink’ is
meeldauwresistent.

Succesvol asters kweken

- Kies de juiste plek of kies de juiste aster voor de plek die je hebt. De meeste soorten houden van zon, hoewel sommige variëteiten van de hartbladaster (*Symphyotrichum cordifolium*) tegen halfschaduw kunnen. Ben je op zoek naar een groeikrachtige plant om een muur te maskeren of verwelkte planten te verhullen, dan ben je aan het goede adres bij de sneeuwaster (*Eurybia divaricata*) met zijn gebogen stengels en luchtige witte bloemen.
- Veel astersoorten lenen zich goed voor vermeerdering. Haal in het voorjaar gewortelde stukken van de buitenkant van de pol af en plant die op een nieuwe plek. Verwijder daar eerst het onkruid en werk een royale hoeveelheid zelfgemaakte compost door de grond. Je kunt de nieuwe planten ook in potten opkweken, bij voorkeur in een mengsel van universele potgrond en compost, en later uitplanten.
- Geef ze gezelschap, want de meeste herfstasters groeien het liefste tussen andere planten. Variëteiten van *Symphyotrichum novae-angliae* hebben blote benen die je goed kunt verbergen achter laagblijvende planten, zoals de najaarsbloeiers *Geranium wlassovianum* en *G. wallichianum* 'Buxton's Variety', of de langbloeiende Rozanne.
- Nieuw-Engelse asters (*Symphyotrichum novae-angliae*) gaan jarenlang mee en groeien uit tot mooie pollen, zonder veel aandacht te vergen. Ze hebben alleen de neiging om hun blaadjes te laten vallen, maar die kun je onderdrukken door de hele zomer geregeld royaal water te geven. Breng verder elke winter een dikke mulchlaag aan, zodat de grond meer vocht kan vasthouden.
- Behoud de sierwaarde door de planten na de bloei niet te koppen of terug te snoeien. Laat de bloemen zaad zetten. Nadat de zaadjes door de wind zijn weggevoerd, behouden de droge kelken een zilverachtige glans. Pluk later – wanneer ze echt goed droog zijn – op een zonnige dag een paar stengels voor een droogboeket.

Vanaf april tot in augustus kun je asters ook via groene stekken vermeerderen.

De meeste herfstasters, waaronder *Aster scaber*, stralen in de volle zon.

en exemplaren van alle variëteiten in de tuin te koop aan te bieden. Hun dochter Helen en haar man bestieren het nu.

Tegenwoordig neemt de belangstelling voor herfstasters weer toe, vooral voor tuinen met een natuurlijke of prairiebeplanting. En er zijn voldoende probleemloze opties om aan elke smaak tegemoet te komen. Eind september bloeit de *Symphyotrichum ericoides* uitbundig. De luchtige bloeiwijze doet denken aan een sterrenregen, een beeld dat wordt versterkt door de lichte bloemkleuren. 'Hon. Vicary Gibbs' is een oude variëteit – hoog, met een open groeiwijze en honderden lichtig verspreide, lavendelblauwe bloemen. De namen 'Pink Cloud', 'Blue Star' en 'White Heather' spreken voor zich.

Vanaf september oefenen Nieuw-Engelse asters (*Symphyotrichum novae-angliae*) dankzij hun kleur en hoogte de grootste aantrekkingskracht uit. Lange, houtige stengels in grote pollen vertakken zich tot reusachtige paddenstoelen van felpaarse, roze, vuurrode en witte bloemen met weelderige gouden hartjes. En elke bloem heeft zijn eigen warrige, groene kraag. Ze zijn onweerstaanbaar voor vlinders, net als alle andere asters overigens. Het is een sterke plant met loof dat ruw aanvoelt. De meeldauwsporen die op de bladeren van *S. novi-belgii* een vlakke landingsbaan vinden, krijgen geen grip op de borstelige bladeren van Nieuw-Engelse asters.

Wij kweken verschillende asters, die in deze tijd van het jaar enorme golven aan kleur produceren boven gezond, diepgroen loof dat gelukkig geen spoortje meeldauw vertoont. Ook 'Little Carlow' geef ik hoge cijfers: een wolk van eenvoudige blauwe bloemen aan hoge vertakkende stengels met forse, glanzende bladeren. De oktober-tuin op zijn mooist.

Inheemse planten zaaien: dit is het moment

Het najaar is het beste moment om inheemse planten te zaaien. Ontdek waarom de Inheemse Zaaieweek – van 22 t/m 28 september 2025 – daar een goed moment voor is!

**INHEEMSE
ZAAIWEK**

22 T/M 28 SEPTEMBER 2025

Wat is de Inheemse Zaaieweek?

Tijdens de Inheemse Zaaieweek gaan we met z'n allen zoveel mogelijk inheemse planten zaaien in onze tuinen, op balkons en dakterrassen. Inheemse planten zijn namelijk ontzettend belangrijk voor de natuur. *Gardeners' World magazine*, de Bijenstichting en duurzame kwekerij Cruydt-Hoeck verspreiden samen de zaaifedde en delen van 22 t/m 28 september tips en acties over inheems zaaien.

Waarom zaaien in het najaar?

Planten in de natuur laten in de nazomer en het najaar hun zaad vallen. Deze natuurlijke zaadval is er niet voor niets. De zaden van sommige planten zijn berekend op een koude periode. De zadjes wachten in feite af tot het voorjaar komt en ze kunnen gaan kiemen. Komt er geen koude periode, dan kiemen de zaden niet goed op een later moment. Weer andere planten ontkiemen in de herfst en gaan als plantje de winter in.

Waarom zijn inheemse planten zo belangrijk?

Inheemse planten zijn planten die hier van nature voorkomen, oftewel onze wilde planten. Ze zijn een belangrijke voedingsbron voor wilde bijen, vlinders en andere insecten die hier óók van nature voorkomen.

Veel inheemse planten zijn ook waardplanten: planten die noodzakelijk zijn voor de voortplanting en ontwikkeling van het insect. Zo is het boomblauwtje afhankelijk van onder andere de grote kattenstaart. En is de rups van het oranjetipje afhankelijk van bijvoorbeeld de pinksterbloem en look-zonder-look. Kies je voor inheemse planten, dan help je dus ook dit soort insecten. En dat heeft weer positieve gevolgen voor insecteneters, zoals egels, kikkers en vogels. Kortom: inheemse planten zijn ontzettend belangrijk voor de biodiversiteit!

Zaaitips

- **Begin klein.** Om inheemse planten te zaaien, heb je echt geen grote, wilde tuin nodig. Bewaar bijvoorbeeld een vierkante meter van je tuin en zet dit af met een houten hekje of stokken. Dit wordt jouw 'wilde' inheemse hoekje!
- **Kies het juiste zaaimoment.** Langdurig natte of droge, hete periodes staan het kiemen in de weg.
- **Maak de grond vrij** van 'onkruid' en grassen voordat je zaait.
- **Meng het zaad** met wat wit zand om het makkelijker te verspreiden. Bovendien markeert het witte zand heel handig waar je hebt gezaaid.
- **Zaai niet dieper** dan de dikte van het zaad.
- **Houd de bodem vochtig**, maar niet te nat. Valt er weinig regen? Geef dan water.
- **Wacht geduldig.** Niet alle zaden kiemen meteen. Ze wachten tot de juiste natuurlijke omstandigheden. Vertrouw erop dat de natuur weet wat ze doet!

Hier vind je jouw inheemse zaden

Kies een combinatie van zaden die goed bij jouw omstandigheden passen. Op de website van Cruydt-Hoeck vind je een mengselwijzer, waarmee je in een paar stappen het juiste mengsel kiest. Hier bestel je zaden van allerlei soorten inheemse planten en zadenmengsels. In de webshop van de Bijenstichting kun je in de hele maand september met 10% korting inheemse zaden bestellen. Ga naar inheemsezaaiweek.nl/zaden-kopen

Gratis inheemse zaden

Op de Ambachtelijke Plantenmarkt op 27 en 28 september delen we een gratis inheems zadenmengsel uit. Je kunt dit cadeautje ophalen bij de Gardeners' World leeshoek, zo lang de voorraad strekt (op=op). Info en tickets: gardenersworldmagazine.nl/ambachtelijke-plantenmarkt

Govert: Zaa het mengsel alleen in je eigen tuin en voorkom dat lokale flora verstoord wordt.

Tips

Meer tips en video's over inheems zaaien? Ga naar inheemsezaaiweek.nl

Iedere maand met **Gardeners' World** aan de slag?

Ontvang 12x
Gardeners' World
met 32% korting!
Nu voor 65,-

- Praktische uitleg om lekker te gaan tuinieren
- Inspiratie en tips wat je nú in de tuin kunt doen
- Altijd de duurzame oplossing: tuinier met de natuur

Abonneer je nu via

www.gardenersworldmagazine.nl/abo

of bel +31 (0)24 202 78 27 of scan de QR-code met de camera van je telefoon.

Deze actie is geldig zo lang de voorraad strekt. Je abonneert tot wederopzegging en voor ten minste de actieperiode van 12 nummers. Na afloop van de actieperiode geldt de reguliere abonnementsprijs en is het abonnement per maand opzegbaar. Opzeggen is heel eenvoudig en kan via onze klantenservice. Prijswijzigingen onder voorbehoud.

Scan de
QR-code
voor meer
informatie

Samen zaaien:

Zo bewaar en verwerk je jouw pompoenoogst

De herfst is officieel begonnen en de pompoenen die we eerder dit jaar samen gezaaid hebben, zijn nu klaar om geoogst te worden. We geven je samen met De Bolster bewaartips, delen lezersfoto's én je kunt aan de slag met een heerlijk pompoenrecept.

Pompoenen bewaren: tips van Bart en Mayra

Nu het echt tijd is om de pompoenen naar binnen te halen, hebben Bart en Mayra van De Bolster praktische tips hoe je ze het beste kunt oogsten en bewaren: "Het mooie van pompoen 'Fictor' is dat je deze heel lang kunt bewaren. Zorg ervoor dat het steeltje verkurkt en ingedroogd is, wanneer je de pompoen van de plant haalt, en dat je de vrucht zo min mogelijk beschadigt. Wacht niet te lang met oogsten. Haal de vrucht van de plant als deze nog loof heeft, zodat de schil niet verbrandt en de vrucht minder lang houdbaar is."

"Om pompoenen goed te bewaren, leg je ze op een droge, goed geventileerde plek, bijvoorbeeld in de schuur. Vergeet niet dat knaagdieren er dol op zijn, dus zorg dat zij er niet bij kunnen komen. Let op bij koudere temperaturen, tegen de vorst aan. Verplaats de vruchten dan (tijdelijk) naar een andere plek om vorstschade te voorkomen."

Voor de beste smaak heeft Bart ook nog een tip: "Laat ze een aantal weken narijpen, dat geeft de pompoenen een nóg vollere smaak!"

Volgend jaar weer zaaien?

Het seizoen voor pompoenen is voorbij, maar niets houdt je tegen om volgend jaar weer pompoenen te zaaien. Zaden oogsten uit pompoen 'Fictor' is niet de beste keuze, omdat je niet weet of er kruisbestuiving heeft plaatsgevonden en je niet per se dezelfde vrucht terugkrijgt bij een nieuwe plant. Met een 'verkeerde' bestuiving kan de nieuwe pompoen een bittere smaak krijgen, dankzij een kruising met een andere pompoenensoort in de buurt. Met het kopen van biologische zaadjes weet je zeker dat je goed zit. Kijk voor meerdere soorten pompoenen op bolster.nl/pompoen.

Recept met pompoen 'Fictor'

Nu je (hopelijk) overvloedig pompoenen oogst, kun je heerlijke gerechten maken. Uiteraard is er de klassieke pompoensoep en pompoen uit de oven, maar je kunt er nog veel meer mee! Op pagina 70 delen we een recept ter inspiratie. Wat ga jij maken?

Dit zijn jullie inzendingen

In de afgelopen maanden hebben jullie ons vele foto's toegestuurd – ontzettend leuk om te zien! Van alle inzendingen zetten we er hieronder een paar in het zonnetje. Wil jij je pompoenen ook graag delen? Tag ons dan op Instagram @gardenersworldnl.

“De pompoenen van de Gardeners' World-zaadjes doen het goed!” – Carolien Hendrix

“Ze liggen er mooi bij. Nog even geduld en dan oogsten ...” – Nel Chailloux-Winkel

“Onze pompoenen doen het goed! Er zitten er nu zes aan de planten, maar dat worden er vast nog meer. Soms zitten er wel drie hommels en bijen tegelijk in de bloemen, prachtig!” – Linda Rijbroek

“De pompoentjes groeien hier goed, eerste keer dat ik pompoenen zelf zal oogsten” – Debra De Saedeleer

“Ik heb dit jaar een pompoenplant in mijn serre laten opklimmen. Gezellig toch?” – Tom Foynes

Favoriet van De Bolster:

Pumpkin pie

Bereidingstijd: 20 minuten (+ 70 minuten in oven)

INGREDIËNTEN

Voor de bodem:

- 350 gram speculaasjes
- 200 gram ongezouten boter
- 2 eetlepels suiker

Voor de vulling:

- 200 gram suiker
- 600 gram puree van pompoen 'Fictor' (in stukjes gesneden, gekookt en gepureerd)
- 1 eetlepel kaneel
- 1 eetlepel koekkruiden
- snufje zout
- 1 blikje gecondenseerde melk
- 4 eieren
- Keukengereedschap: quichevorm met losse bodem van 28 cm, keukenmachine, mixer.

Tip!

Makkelijk pompoenpuree maken? Zet de pompoen 1 uur op 170 graden in z'n geheel in de oven. Laat afkoelen en verwijder heel eenvoudig het vruchtvlees van de schil.

BEREIDING

- 1 Verwarm de oven voor op 170 graden en vet de quichevorm in met boter.
- 2 Verkruiem de speculaaskoekjes tot kleine kruimels met de keukenmachine. Verwarm de boter totdat deze gesmolten is. Mix de speculaaskruimels door de boter en voeg ook de 2 eetlepels suiker toe.
- 3 Bekleed de quichevorm met de koekjesmix. Druk de randen van de quichevorm goed aan. Zet de vorm 8 à 10 minuten in de oven, zodat de bodem alvast wat kan garen. Haal de vorm daarna uit de oven. Laat de oven aanstaan.
- 4 Mix in de tussentijd de pompoenpuree met de suiker, het kaneel en de

Een van de bekendste gerechten met pompoen is *pumpkin pie*. Een kruidige en zachte taart die je makkelijk zelf maakt. Koekjes verkruiemelen, pompoenpuree mengen met de rest van de ingrediënten en eigenlijk ben je dan alweer klaar. De oven doet de rest. In dit recept gebruik je speculaasjes voor de bodem, waardoor je een nog kruidiger taart krijgt. Serveer de *pumpkin pie* met lobbige geklopte slagroom en wat extra kaneel.

koekkruiden op middelhoge snelheid. Voeg het snufje zout toe en daarna de gecondenseerde melk, als het mengsel geen klonten meer heeft.

5 Zet de mixer op een lagere stand en doe een-voor-een de eieren bij het pompoenmengsel. Meng tussendoor steeds goed.

6 Giet het mengsel in de quichevorm en bak de *pumpkin pie* in 70 minuten gaar in de oven.

7 Zet de oven uit. Koel de *pumpkin pie* minimaal een half uur af, met de ovendeur op een kier, voordat je hem uit de vorm haalt.

8 Serveer de *pumpkin pie* met slagroom en kaneel.

Deze heerlijke risotto met geroosterde pompoen maken?

Bekijk het recept via [gardenersworldmagazine.nl/pompoenrecept](https://www.gardenersworldmagazine.nl/pompoenrecept) of scan de QR-code.

FOTO: DE BOLSTER

Puzzel & win

Vul de puzzel in en maak kans op het boek
Zakgids Paddenstoelen

**Vul in en
maak kans!**

Vul het antwoord vóór
21 oktober 2025 in op
[www.gardenersworld
magazine.nl/puzzel](http://www.gardenersworldmagazine.nl/puzzel)

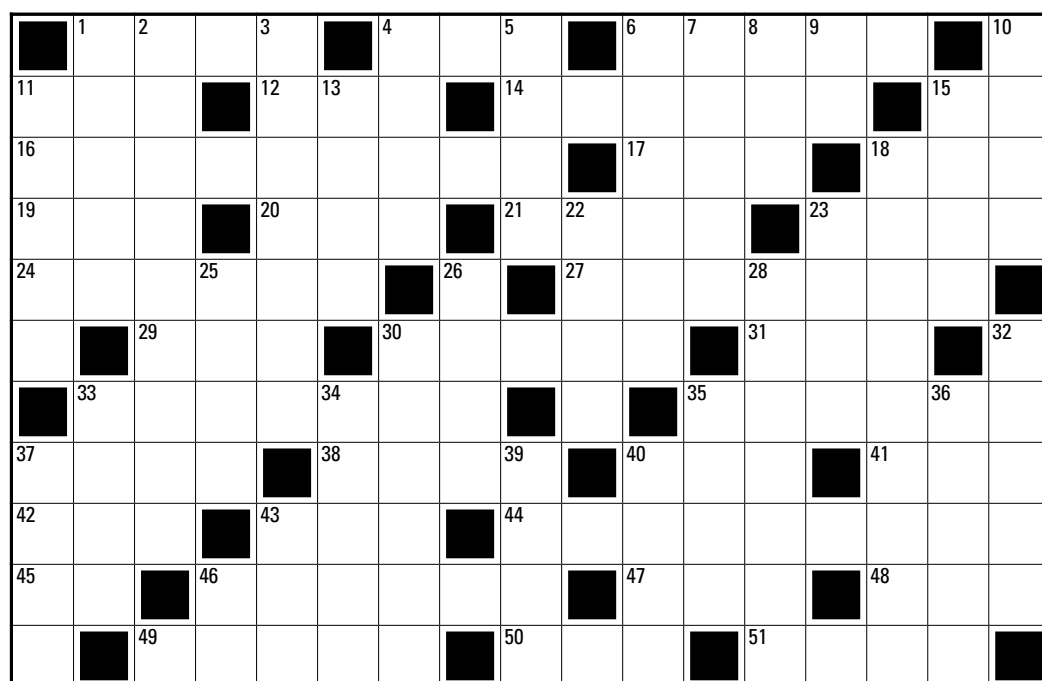
Kruiswoordpuzzel

horizontaal

1 dunne overjas 4 betaalplaats 6 zitbad 11 droog 12 kloosterzuster 14 onvoorzien voorval 15 lidwoord 16 niet geschikt voor consumptie 17 optelling 18 zak 19 roodbruin 20 opstootje 21 Noorse stad 23 online gesprek 24 babbelaar 27 zonder bedenken 29 energiezuinige verlichting 30 opwelling 31 loflied 33 land in Afrika 35 zedenmeester 37 koffiedik 38 Europese voetbalbond 40 stellig 41 onbepaald voornaamwoord 42 een weinig 43 afgelegen 44 luxe brood 45 klaar 46 vanaf 47 streling 48 roem 49 dicht op elkaar 50 ieder 51 resonantie.

verticaal

1 bloedgever 2 begroeting als eerbewijs 3 plechtige inkomst 4 hard geluid 5 gedorste graanhalmen 6 deeg 7 elpenbeen 8 dubbele schijf 9 eetlepel (afk.) 10 dierenverblijf 11 landelijk 13 restaurantbediende 15 insect 18 keukengerei 22 naaldboom 23 wetboek 25 tijdelijk verblijf 26 plakkerig 28 uitgedroogd 30 feesten 32 broos 33 gelukje 34 zacht leer 35 stad met scheve toren 36 reusachtig 37 grappenmaker 39 officieel bewijsstuk 40 rest van een vergaan schip 43 boerenbezit 46 politieke partij.

33	38	42	12	7	10	46	27	42	20	47	18	42	50
----	----	----	----	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----

Breng de letters uit de genummerde vakjes over naar de gelijkgenummerde vakjes van de oplossingbalk.

Zakgids Paddenstoelen

130 soorten in stad, dorp en tuin

Paddenstoelenexperts Nico Dam en Thomas W. Kuyper beschrijven in dit handzame boek ruim 130 algemene soorten paddenstoelen die je in Nederland in een stedelijke omgeving kunt aantreffen, zoals in wegbermen, plantsoenen, tuinen en bloembakken.

Elke paddenstoel wordt kort beschreven, met aandacht voor de vormgroepen, hun belangrijkste, onderscheidende kenmerken, inclusief duidelijke foto's. Bij iedere soort vind je een QR-code, die doorlinkt naar extra informatie op verspreidingsatlas.nl. (€ 20,95, KNNV Uitgeverij)

Anne: Ben je gek op dit soort beplanting? Bezoek dan vooral tuinen ontworpen door Piet Oudolf. De Dutch Wave-stijl, waar hij een van de grondleggers van is, overlapt sterk met prairiebeplanting en is erg inspirerend. De Vlinderhof in Utrecht, de tuin bij Museum Voorlinden en de beeldentuin bij Singer Laren zijn echte aanraders.

Prairietuin in volle glorie

Laat je inspireren door de Sussex Prairie Garden in herfsttinten en ontdek welke planten de show stelen in een spectaculaire prairietuin.

Prairiebeplanting komt dit
seizoen prachtig tot haar recht.

Prairietuinen zijn populairder dan ooit. In de beplanting worden kleur- en textuurrijke, bloeiende vaste planten op een losse manier gecombineerd met grassoorten. In de Sussex Prairie Garden in het Engelse West Sussex hebben Pauline en Paul McBride met de hulp van ongeveer veertig bereidwillige vrienden vijftien jaar geleden een grote prairietuin aangelegd. De tuin heeft de grootte van vijf voetbalvelden en bevat meer dan zestigduizend planten van 1600 verschillende variëteiten.

Een echte prairie is het Noord-Amerikaanse equivalent van een Europese bloemenweide, oftewel bloemen die tot in de hemel reiken om de aandacht van bestuivers te trekken tussen hoge, wuivende grassen. Een tuin met beplanting in prairiestijl is hierop geïnspireerd.

De Sussex Prairie Garden heeft weliswaar heel veel ruimte en staat boordevol planten, maar vormt ook een bron van inspiratie voor kleinere tuinen.

Meesterlijke combinaties

In een prairietuin vind je doorgaans bloeiende, kruidachtige vaste planten met krachtige, architectonische vormen, gecombineerd met ijle, sierlijke grassen. Denk aan bloemen met stevige, bolvormige harten, zoals rudbeckia's, echinacea's en heleeniums, of schermbloemigen, zoals vetkruid en duizendblad, en slanke bloemhalmen van planten als ereprijs (*Veronicastrum*). Deze worden gecombineerd met luchtige grassen, zoals het reuzenvedergras (*Stipa gigantea*), die vaak zo transparant zijn dat ze ook voorin een border de planten erachter niet aan het oog onttrekken.

De Sussex Prairie Garden is geïnspireerd op het werk van de Nederlandse tuinarchitect Piet Oudolf, die aan de basis van deze nieuwe beplantingsstijl stond. Piet is bekend geworden om zijn meesterlijke combinaties van vaste planten en grassen, en nadat Paul en Pauline met hem hadden samengewerkt, hebben ze hun eigen, Britse draai aan deze stijl gegeven.

De tuin ligt op het terrein van de boerderij waar Pauline is opgegroeid, waardoor zij en haar man alle ruimte hadden om te experimenteren. "In tegenstelling tot in de meeste tuinen, waar bezoekers van een afstand naar de borders moeten kijken, willen wij juist dat mensen in het najaar écht opgaan in het spektakel van kleur en textuur", legt ze uit.

Sporobolus heterolepis

Helianthus 'Kupferzwerg'

Echinacea purpurea

Rudbeckia fulgida var. *sullivantii* 'Goldsturm'

“Wij willen dat mensen in het najaar écht opgaan in het spektakel van kleur en textuur.”

Sanguisorba officinalis 'Red Thunder'

Pennisetum alopecuroides f. *viridescens*

Najaarsinspiratie

Zes planten met de perfecte herfstuitstraling die elke prairietuin nodig heeft.

■ Prairiedropzaad (*Sporobolus heterolepis*)

Een luchtig, ragfijn gras dat geleidelijk lage 'duinen' vormt. De smalle halmen dragen pluimen met kleine bloemen die in het najaar zaadhoofden worden.

■ Zonnekruid (*Helenium* 'Kupferzwerg')

Margrietachtige, roodkoperen bloemen. De ronde hartjes worden indrukwekkende, donkere zaadhoofden.

■ Zonnehoed (*Echinacea* sp.)

Margrietachtige, roze bloemen met rond hartjes. Nadat de bloemen in het najaar hun gekleurde bloemblaadjes hebben laten vallen, vormen de zaadhoofden krachtige silhouetten die tot in de winter mooi blijven.

■ *Rudbeckia fulgida* var. *sullivantii* 'Goldsturm'

Grote, margrietachtige, goudgele bloemen met zwartbruine hartjes, die in het najaar opvallende contouren hebben.

■ Lampenpoetsersgras (*Pennisetum alopecuroides* f. *viridescens*)

Prachtige grassoort met pluizige bloem pluimen op buigende stengels. Dankt zijn textuur in het najaar aan decoratieve zaadhoofden op goudgele halmen.

■ *Sanguisorba officinalis* 'Red Thunder'

Een fantastische, 'doorzichtige' plant die je een blik gunt op de planten erachter. Kleine, op bramen lijkende, vuurrode bloemen prijken op smalle stengels.

“Planten vloeien in elkaar over als grote golven.”

Markante grassoorten met rijke herfstkleuren en architectonische zaadhoofden strijden om de aandacht.

Tips bij het aanleggen van een prairietuin

Een prairietuin vergt planten met een speciale stijl. Kies planten met een uitgesproken, architectonische vorm en soorten met robuuste zaadhoofden waarin de vorm van de oorspronkelijke bloemen herkenbaar is. Sommige planten dragen hun bloemen aan hoge, slanke halmen, terwijl andere talloze kleine bloemen als een schotel uitspreiden om bestuivers tot een bezoek te verleiden. De margrietachtige bloemen van bijvoorbeeld *Rudbeckia* hebben een rond, knopvormig hart dat fier op de steel blijft staan, ook nadat de bloemblaadjes zijn gevallen. Bloemen met zo'n krachtige vorm zorgen ervoor dat de tuin er in het najaar net zo goed uitziet als in hartje zomer.

Gebruik grassen zoals pijpenstrootje (*Molinia*) en smele (*Deschampsia*) om samenhang tussen de bloemen en een weide-achtige sfeer te creëren. In de Sussex Prairie Garden staan de grassen tussen kleurige *Rudbeckia fulgida* var. *sullivantii* 'Goldsturm' en brandkruid (*Phlomis*).

Beschouw de planten als de ingrediënten in een gerecht. In deze tuin worden dezelfde soorten telkens herhaald en in grote groepen geplant, zodat er geen onbegroeide grond te zien is. Ze vloeien in elkaar over als grote golven en vormen samen een tuin die meer is dan de som der delen.

Denk eerst aan textuur en daarna aan kleur. Kies planten op basis van hun vorm en textuur voordat je naar de kleuren kijkt. In het najaar is de textuur van bijvoorbeeld pimpinel en zonnehoeve bepalend voor de sfeer en uitstraling van de Sussex Prairie Garden. Buiten zijn texturen veel duurzamer dan kleuren, die komen en gaan.

Creëer een gevoel van beslotenheid met smalle, kronkelende paden en zet hoge 'doorkijk'-planten voorin de border. De Sussex Prairie Garden is een totaalervaring: waar je ook bent, overal word je omringd door planten. "Onze borders zijn doorweven met sierlijke, slingerende paden die je bij elke

stap verder de tuin in trekken. Dat effect wordt alleen maar sterker naarmate de tuin voller en weelderiger wordt", vertelt Pauline.

Een van de grote voordelen van een prairietuin is dat hij gemakkelijk in onderhoud is. Elk jaar, vroeg in het voorjaar, moeten alle planten in één keer tot net boven de grond worden teruggesnoeid.

Wanneer de temperaturen stijgen en de dagen lengen, moet je letten op de groene scheuten die rond de wortelhalzen verschijnen. Zodra deze scheuten ca. 10 cm hoog zijn, moet je de laatste dode stengels wegnippen en op de composthoop gooien.

De stevige stelen van bijvoorbeeld vetkruid knip je afzonderlijk met één schone snede bij de basis af. Dunnere stelen kun je met bosjes tegelijk beetpakken en afknippen. Behalve dat de planten er weer netjes uitzien, zorgt deze manier van terugsnoeien ervoor dat het licht de jonge scheuten bereikt, wat hun groei stimuleert en de jaarlijkse cyclus van de tuin weer op gang brengt.

STICHTING NL BLOEIT!

Wij kweken bijzonder aantrekkelijke inheemse planten, soorten waar de wilde bijen, vlinders en heel veel andere insecten dol op zijn. In Nederland zijn er nog maar weinig van deze planten in het wild te vinden en jij kunt helpen door juist de inheemse planten in je tuin te zetten. Op een paar vierkante meter kun je al een prachtige wilde weelde creëren.
nlbloeit.nl

Struikhei

Calluna vulgaris

Ik, struikhei, ben een groenblijvende dwergstruik en mijn overvloedige bloei maakt mij een aantrekkelijke tuinplant op drogere en voedselarme bodem. Vooral in de laatste decennia van de vorige eeuw werd ik veel toegepast in tuinen, mede door het ruime aanbod van cultivars. De talloze cultivars van *Calluna vulgaris* variëren in bloemkleur, bladkleur en groeiwijze, en hebben soms fantasierijke namen zoals 'Wickwar Flame' (geeloranje blad met paarse bloemen) en 'Silver Knight' (zilvergrijs blad met lila bloemen).

Als wilde variant vind je mij vooral van nature in open en zanderige (heide)gebieden, waar ik soms uitbundig groei en bloei. Heidegebieden worden vaak in stand gehouden door ze regelmatig te plaggen of af te branden. Het wordt voor mij steeds moeilijker om te overleven, vanwege de hoge stikstofdepositie.

Ik word tussen de 40 en 80 centimeter hoog, mijn stengels zijn houtachtig en ik heb kleine, schubvormige bladeren die groenblijvend zijn. Ik krijg na drie tot vier jaar mijn eerste bloemen. Die zijn klein en klokvormig, variërend in kleur van wit tot diverse tinten roze, paars en rood. Ze verschijnen in dichte trossen langs de stengels en trekken bijen en andere bestuivers aan. Ik ben voor veel insecten, zoals bijen (o.a. hommels en de heideviltbij), vlinders en kevers een belangrijke nectarbron. Mijn late bloeiperiode (van augustus tot november) maakt mij een vitale voedselbron in een periode dat veel andere bloeiende planten al uitgebloeid zijn. Na de bloei blijven mijn gedroogde bloemen vaak lang zitten.

Ik ben een belangrijke waard- en drachtplant voor dagvlinders zoals het boomblauwtje (*Celastrina argiolus*), heideblauwtje (*Plebejus argus*) en groentje (*Callophrys rubi*) en diverse nachtvlinders.

Ik ben een onderhoudsvriendelijke struik, met een voorkeur voor een zonnige plek in de tuin en qua bodem licht zure, goed vochtdoorlatende en vrij voedselarme grond. Nieuwe aanplant van mij moet regelmatig water krijgen, maar als gevestigde struik ben ik redelijk droogtetolerant. Qua beheer is het echt aan te raden om mij jaarlijks in het voorjaar (maart-april) iets te snoeien. Zo blijf ik vitaal en uitbundig bloeien. Snoei tot net onder de uitgebloeide bloemen, zodat mijn nog jonge scheuten of knopjes overblijven. Snoei niet in de late herfst of winter, omdat dit mij gevoeliger maakt voor vorstschade. In tuinen ben ik goed te combineren met stekelbrem, verfbrem, hengel, valse salie, schapenzuring, kruisdistel en ook met diverse inheemse grassoorten.

Inheemse held stelt zich voor

Met inheemse planten help je de biodiversiteit enorm. Ze zijn prachtig, maar helaas niet zo bekend. Elke maand stelt een inheemse plant zich aan je voor, in de hoop een plekje in jouw tuin te krijgen. Ze zullen je niet teleurstellen!

VOLGENDE MAAND Tongvaren (*Asplenium scolopendrium*).

Een tuin voor winterslapers

Zorgen dat tuindieren – waaronder talloze zoogdieren, amfibieën, reptielen en insecten die een winterslaap houden – veilig kunnen overwinteren in je tuin, kan net zo belangrijk zijn als wat je in warmere maanden voor ze doet. Dit is wat je kunt doen om ze te helpen!

Govert: Veel insectensoorten overwinteren in de strooisellaag of dieper in de bodem. Laat de bodem gedurende de herfst en winter zoveel mogelijk met rust, zodat de insecten in het voorjaar weer tevoorschijn kunnen komen.

Weetje Vleermuizen

(waaronder de gewone dwergvleermuis, *Pipistrellus pipistrellus*)

Alle Nederlandse en Belgische vleermuizen houden een winterslaap. Hun hartslag daalt dan tot maar achttien slagen per minuut.

Een tuin kan er in de winter levenloos uitzien. Afgezien van vogels die kwetterend aan je voedsilo's hangen, is het nauwelijks voor te stellen dat er nog meer dieren zijn. Sommige vogels zijn naar het zuiden gemigreerd, maar de meeste tuindieren die je in de warmere maanden zag, zijn er nog steeds, in de een of andere vorm.

Wat jij in de herfst en winter in de tuin doet, kan meebepalen of ze de lente halen. Als je weet waar ze zich schuilhouden, verstoor je ze niet. Dus waar zijn ze nu en hoe bieden ze het hoofd aan de ruige omstandigheden van het seizoen?

De meeste warmbloedige dieren (vogels en zoogdieren) blijven hun dagelijkse routine volgen. Maar vleermuizen en egels pakken het bijvoorbeeld radicaler aan. Zij strijken neer op een veilige, koele, droge plaats en halen minder adem en verlagen hun hartslag en lichaamstemperatuur. Dat is een echte winterslaap: helemaal van de wereld.

Veel koudbloedige dieren worden ook inactief in de winter, bijvoorbeeld amfibieën, zoals kikkers en padden. Bij reptielen, zoals de ringslang, heet de winterslaap ook wel brumatie. Bij insecten zoals dagpauwogen, nieuwe akkerhommelkoninginnen

en lieveheersbeestjes wordt het diapauze genoemd. Veel volwassen insecten zijn in de herfst gestorven en hun eitjes, larven en poppen moeten de winter zien te overleven. Soms maken ze in hun lichaam een antivriesmiddel aan, wat ze weerbaar maakt tegen vorst.

Door de klimaatverandering kunnen dieren te vroeg uit hun winterslaap komen, en dan is er nog geen voedsel voor ze te vinden. Het is dus heel belangrijk dat we zorgen dat ze goed kunnen overwinteren in onze tuinen. Het goede nieuws is dat je heel veel kunt doen, zelfs als je geen grote tuin hebt. Ook op een 'postzegel' kun je winterslapers helpen.

Voor tuindieren én voor jou

Een tuin vol veilige plekjes voor tuindieren is als een goed gevulde voorraadkast. In het voorjaar vult je tuin zich met leven in plaats van dat de beestjes hun voedsel elders moeten zoeken. Veel van de dieren die je in de lente en zomer ziet, zijn dan jouw tuindieren!

Waarom is een tuin vol dieren zo belangrijk? Tegenwoordig begrijpen veel mensen gelukkig wat een waardevolle rol de natuur speelt in een milieuvriendelijke tuin. De natuur helpt bij het bestuiven van planten en creëert, als ze gedijt,

een gezond ecosysteem waarin beestjes die onze planten eten of problemen veroorzaken, in toom worden gehouden. En dan is er natuurlijk nog het simpele genieten van alle tuindieren die je ziet en meemaakt: goed voor de geest en het geeft jezelf en je (klein)kinderen inzicht in de wereld om je heen.

Gezien de huidige klimatologische omstandigheden, verdienen tuindieren sowieso een plek in onze tuinen. Er is nu zoveel bewijs dat een tuindiervriendelijke tuin een echt toevluchtsoord kan zijn voor

bedreigde soorten. Welke maatregelen je ook treft, je weet dus dat je iets doet om te helpen. En die wetenschap alleen al voelt fantastisch.

Weetjes: deze dieren schuilen in de winter

Egel (*Erinaceus europaeus*)

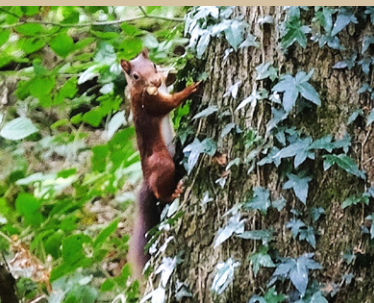

Egels stoppen tijdens hun winterslaap vaak een uur of langer met ademen, afgewisseld met snelle ademhalingen.

Slangen (waaronder de ringslang, *Natrix helvetica*)

Slangen gaan meestal in oktober of november in winterslaap en komen in maart of april weer tevoorschijn.

Eekhoorn (*Sciurus vulgaris*)

Eekhoorns houden geen winterslaap, maar zijn in de winter wel minder actief, zeker tijdens koude dagen. Ze leggen in de herfst een voedselvoorraad aan voor in de winter.

Kikkers (waaronder de bruine kikker, *Rana temporaria*)

Sommige kikkers houden hun winterslaap in de modder onder water, ademen niet, maar nemen zuurstof op via de huid.

Padden (waaronder de gewone pad, *Bufo bufo*)

Padden houden hun winterslaap op allerlei plekken: in houtstapels, composthopen en konijnenholen en tussen boomwortels.

Watersalamanders (waaronder de kleine watersalamander, *Lissotriton vulgaris*)

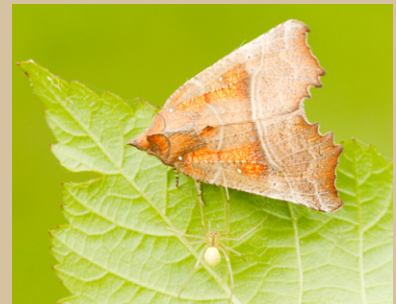

Watersalamanders kruipen in de krapste ruimtes voor een winterschuilplaats, zelfs onder terrastegels.

Vlinders (waaronder de dagpauwoog, *Aglais io*)

Slechts een handjevol volwassen vlindersoorten in onze streken houdt een winterslaap. De rest overwintert als eitjes, rupsen of poppen, of trekken weg.

Nachtvlinders (waaronder het roesje, *Scoliopteryx libatrix*)

Slechts een paar volwassen nachtvlinders houden een winterslaap, waaronder het roesje, dat schuilt in grotten en kelders.

Wilde bijen (waaronder sommige groefbijen)

De meeste wilde bijensoorten overwinteren als larve of (pre)pop, maar enkele soorten ook als imago (volwassen dier).

Slakken (waaronder de segrijnslak, *Cornu aspersum*)

Segrijnslakken houden in koud weer een winterslaap. Ze sluiten hun huisje dan af met verhard slijm.

8 manieren om winterslapers te helpen

1. Maak stapels met bladeren, stokjes en houtblokken

Dood plantmateriaal is prima als winterverblijf voor allerlei kleine diertjes. Gevallen blad vormt laagjes waar dieren tussen kunnen kruipen, een stapel stokjes is een doolhof waarin ze zich kunnen verstoppert en een houtstapel heeft schilferend schors en allerlei spleten waarin ze kunnen schuilen.

2. Plant inheemse heesters en bomen

Die hebben tuindieren meestal meer te bieden dan niet-inheemse soorten. Veel volwassen insecten hebben misschien de herfst niet overleefd, maar hun eitjes klampen zich vast aan de schors, en hun rupsen en poppen schuilen in de grond eronder.

3. Bouw een winterverblijf

In het wild gaan hazelwormen, kikkers, watersalamanders en padden in de winter vaak ondergronds, tussen boomwortels en in oude muizenholletjes. Imiteer deze ondergrondse verstoppelplekken in je tuin: graaf een gat, vul het met brokken steen, houtblokken en stokjes en bedek het met de uitgegraven grond.

4. Maak een vijver

Sommige kikkers houden hun winterslaap in de modder op de bodem van een vijver, want zelfs als het oppervlak bevroert, blijft het daaronder een paar graden warmer. Nimfen van vjverdiere als libellen houden geen winterslaap: ze doen alles gewoon trager.

5. Zorg voor insectenhôtels

De meeste wilde bijen overwinteren ondergronds, sommige soorten leggen hun eitjes in bijvoorbeeld stengels of gaten in houtblokken. Hier liggen de bijenlarven te soezen, beschermd tegen kou en nattigheid. Richt je bijenhôtel naar het zuiden, zodat de lentezon ze wekt.

6. Maak een composthoop

Een composthoop is voor dieren zoals padden een perfect winterverblijf door zijn aangename warmte en kruimelige structuur. Het is belangrijk dat ze erin en eruit kunnen, dus een composthoop met een open kant is het beste.

7. Maak egelhuisjes

Egels moeten ongestoord een winterslaap kunnen houden, wat in onze drukke wereld niet meevalt. Geef ze een waterdicht, houten of stenen winterverblijf (geen karton of plastic). Kijk voor een goed ontwerp op egelbescherming.nl.

8. Doe niks

Het is belangrijk om in je tuin delen te hebben die je niet te netjes houdt. Laat zaadhoofden dus staan in borders, laat een miniweide de hele winter ongemoeid en laat stukken van de tuin hun gang gaan.

Weetje Hommels

(waaronder de akkerhommel, *Bombus pascuorum*)

Alleen nieuwe hommelmkoninginnen overleven de winter, door ondergronds een winterslaap te houden, vaak in oude muizenholletjes.

Weetje Lieveheersbeestjes

(waaronder het zevenstippelig *Coccinella septempunctata*, en tweestippelig, *Adalia bipunctata*)

Alle volwassen lieveheersbeestjes houden een winterslaap en met feromonen lokken ze andere naar zich toe.

VOLGENDE MAAND Waarom het eind van de herfst de perfecte tijd is om te beginnen met een composthoop en waarom sommige tuindieren daar graag in overwinteren.

Anne: Biologisch knoflook-pootgoed koop ik persoonlijk graag online bij Semailles of bij de Tuinen van Weldadigheid. Omdat ik zware kleigrond heb in mijn moestuin, gaan de teentjes bij mij standaard een verhoogd bed in.

De eenvoud van knoflook

Het is weer tijd om knoflook te planten. Met de tips van **Rekha Mistry** is dat een fluitje van een cent.

Knoflook schijnt oorspronkelijk afkomstig te zijn uit regio's rond India, Centraal-West-Azië en Noordoost-Iran. Het is een van de oudste gecultiveerde groenten – het werd al 5.000 tot 10.000 jaar geleden gekweekt – en geliefd om zijn voedingswaarde en gezondheidsvoordelen. Knoflook, dat vroeger in hoog aanzien stond, behoort tot de uitgebreide *Allium*-familie, net als prei, bieslook, Chinese bieslook, pijplook en daslook. En dat zijn alleen nog maar de eetbare leden van de *Allium*-familie!

Ik vind knoflook een van de makkelijkste gewassen om te kweken en vaak smaakt zelfgekweekte knoflook scherper dan die uit de winkel – heerlijk. Fascinerend is ook hoe een enkel teentje dat je in de koude grond plant, in de loop van het seizoen groeit en opzwellt. De gezwollen bol bestaat uit afzonderlijke tenen, elk beschermd met een eigen vlies, en ook de hele bol heeft beschermende laagjes. Als je je eigen knoflook kweekt, kun je uit talloze variëteiten kiezen, elk met zijn eigen intense of minder intense smaak.

Als je grond 's winters vaak erg vochtig is, plant knoflook dan binnen en plant hem uit in de lente.

“Plant knoflooktenen
diep in de grond –
zo stimuleer je
grotere bollen.”

Je kunt knoflook kweken met bollen uit de winkel. Maar dat zijn soms variëteiten die onder beschermde omstandigheden moeten worden gekweekt en die doen dus het dan niet zo goed als bollen van goede tuincentra of zaadverkopers.

Toen ik begon met knoflook kweken, dacht ik dat je alleen maar wat tenen hoefde te laten uitlopen. Maar ik ontdekte al snel de fascinerende wereld van ‘hardneck’- en ‘softneck’-knoflook, die elk hun eigen voordelen hebben. Hardneck-variëteiten zoals ‘Caulk Wight’ en ‘Kingsland Wight’ zijn goed winterhard en produceren grotere, maar minder tenen (5-8) per bol. Je kunt ze ‘s winters niet goed bewaren, maar wel buiten kweken. Softneck-variëteiten daarentegen, zoals ‘Solent Wight’ en ‘Mersley Wight’ hebben meer tenen per bol (10-15), maar die zijn kleiner. Je kunt de bollen lang bewaren, maar in echt koudere streken doen ze het minder goed, tenzij je ze onder glas kweekt. Dan heb je nog parelui. In het Engels heet die ‘olifantenknoflook’ en dat is niet voor niets: een bol is zo groot als je hand en bevat 8-10 tenen. De smaak is echter verrassend zacht en helemaal niet scherp.

Geef knoflook een warme, zonnige plek en houd de grond onkruidvrij.

Traditioneel wordt knoflook bewaard door het met gevlochten stengels op te hangen.

Zo kweek je knoflook

De herfst is de beste tijd om knoflook te planten. Dan kunnen de diep geplante tenen ontkiemen en een korte steel maken die boven de grond uit komt voordat die bevroert. Maar sommige variëteiten kun je ook in het vroege voorjaar planten.

De juiste plek

Knoflook doet niet moeilijk, maar houdt van goed doorlatende grond – bijna zandgrond, maar wel vochtvasthoudend. Maar hij heeft er een hekel aan in voortdurend natte grond te staan. Als je op kleigrond tuiniert, plant tenen dan eerst in potten. Geef knoflook zeker in de winter een echt zonnige, beschutte plek. Al krijgt hij maar een paar uurtjes winterzon, hij doet het dan toch beter.

Plantdiepte

Plant knoflooktenen diep in de grond – zo stimuleer je grotere bollen. Ik houd altijd als vuistregel aan dat je ze drie keer zo diep moet planten als de teen hoog is. Geef ze genoeg ruimte – 15 cm tussen de tenen en 45 cm tussen rijen – zodat de bollen zich kunnen vormen. Zo zorg je ook voor goede luchtcirculatie tussen de planten.

Gieten en overige nazorg

Als je tenen buiten plant, laat de schil dan tussen gietbeurten droog worden. Dat stimuleert de wortels om dieper te groeien, op zoek naar vocht, waardoor de plant steviger veran-

kerd wordt. Laat de grond in de lente en vroege zomer niet helemaal uitdrogen: dat veroorzaakt stress bij de plant, waardoor hij bloemstengels maakt in plaats van dat de bol opzwelt. Houd onkruid op afstand, want dat haalt voedingsstoffen en vocht weg en kan het zonlicht blokkeren. Geef in het vroege voorjaar knoflook- of uienmest. De voedingsstoffen daarin zorgen dat niet zozeer het blad, als wel de bol groeit.

Oogsten

In de herfst geplante knoflook begint vroeg in de zomer van onderaf te vergelen. Als zes bladeren geel zijn en beginnen uit te drogen, meestal half juni, is de bol klaar om te worden geoogst. In de lente geplante knoflook is vanaf midzomer tot de vroege herfst oogstrijp. Trek de knoflook niet uit de grond, want dan verzwak je de stengel die aan de bol vastzit. Til de planten liever met een spitvork voorzichtig uit de grond. Leg ze naast elkaar op een koele, beschutte plek om verder op te drogen.

Bewaren

Verwijder een paar van buitenste papierachtige laagjes als de bol helemaal droog is. Snij de droge stengel terug tot zo'n 5 cm van de bol en knip de wortels bij tot 1 cm van de wortelplaat. Bewaar de bollen op een koele, donkere plek, het liefst in draadmanden, zodat de lucht kan circuleren.

Favoriete knoflookvariëteiten

Hardneck-variëteiten

'Carcassonne Wight'. Van Zuidwest-Frankrijk tot Noord-Spanje. Groeit sterk en heeft mooie roze tenen met een pittige smaak.

'Caulk Wight'. Grote, makkelijk te schillen tenen. Groeit goed in ons klimaat en kan tegen heel lage temperaturen (-20 °C).

'Kingsland Wight'. Oorspronkelijk uit Kazachstan. Mooie witte bollen en tenen met een roze vlies. Houd niet van nattigheid. Geliefd bij Franse fijnproevers.

'Rose Wight'. Heeft Spaanse wortels. Roze en witte buitenschil en al even aantrekkelijke, geurige en smaakvolle tenen.

Hardneck-knoflook zoals 'Carcassonne Wight' heeft grote tenen met een sterke smaak.

Softneck-variëteiten

'Maddock Wight'. Spaans-Portugese knoflook. Grote, paarsgestreepte bollen met 8-14 dikke, witte tenen.

'Picardy Wight'. Verdraagt koelere, vochtiger omstandigheden. Maakt zachtroze bollen met dikke, sappige tenen.

'Rhapsody'. Van Franse origine. Doet het goed in ons klimaat en is vroeg oogstrijp. Heeft een frisse knoflooksmaak.

'Solent Wight'. Een geweldige, grote knoflookbol met een sterke, pittige smaak. Kan lang bewaard worden.

Softneck-knoflook zoals 'Picardy Wight' kun je meestal wel een jaar of langer bewaren.

Zie je tekenen van roest? Oogst de knoflook dan en gooi het blad in de vuilnisbak.

De vuistregel is dat je knoflook plant op de kortste dag (21 december) en oogst op de langste dag (21 juni). Maar dat hangt ook af van de variëteit en je plaatselijke omstandigheden. Sommige variëteiten kun je beter in de herfst planten, andere in de vroege lente. Je kunt knoflook zowel in een pot als in de vollegrond kweken. Zolang de wortels groeiruimte hebben, in goed doorlatende maar vochtige grond, de bollen ruimte hebben om op te zwellen en je droogtestress vermijdt, zal je knoflook het goed doen.

Knoflook vraagt niet veel zorg – blijf genoeg gieten en geef in het late voorjaar biologische uienvoeding (met een NPK-verhouding van 6-5-7+4MgO) om de bol te laten groeien. Toch ben ik door de jaren heen wel tegen wat problemen opgelopen. In de winter was de kleigrond vaak drassig, dus begon ik knoflook in de herfst te planten in potten van 9 cm. In de lente, als de natte winter voorbij was, zette ik de knoflook dan in de grond. De schimmelziekte lookroest kan de groei van knoflook en prei belemmeren, vooral als het weer afwisselend koel en vochtig is. Aangestaste bladeren zijn niet schadelijk, maar gooi ze niet op de composthoop, want daarin kunnen de sporen overleven.

Als juni nadert, wordt knoflookblad vanzelf bruin: het teken dat het tijd is om te oogsten. Graaf de bollen op, laat ze drogen en dan zijn ze klaar voor opslag of gebruik.

Door slimme afwatering te gebruiken gaat overtollig water niet naar het riool, maar naar je tuin.

Bewust bestraten

Door betere keuzes te maken, kun je ervoor zorgen dat bestrating goed uitpakt voor zowel je tuin als het milieu.

Hardscaping, oftewel het in je tuin toepassen van niet-levende elementen zoals paden, terrassen en muren, krijgt de laatste jaren veel aandacht. Cementtegels hebben een grote koolstofvoetafdruk (bijna 1 kg kooldioxide per geproduceerde kilo), terwijl natuursteen niet goed is voor het milieu vanuit het oogpunt van ontginning en transport.

Terrassen en opritten zijn vaak niet poreus en dragen zo bij aan overstromingen. In grote stukken bestrating wordt warmte geabsorbeerd en opgeslagen, waardoor de temperatuur plaatselijk stijgt. Bovendien worden sommige materialen, zoals Indiase zandsteen, soms geproduceerd met behulp

van kinderarbeid voordat ze over de hele wereld worden verscheept om onze tuinen op te sieren. Ontwerpers van showtuinen gebruiken steeds vaker duurzame, koolstofarme materialen. Maar wat kunnen wij thuis doen om het negatieve effect van *hardscaping* te beperken?

Besef dat het aanleggen van een duurzaam terras een kans is en geen probleem. Je hoeft geen planten te vervangen door door beton. Gebruik milieuvriendelijke bestrating, losse plukjes beplanting en een drainagebuis om overtollig water af te voeren. Zo krijg je wat je hebben wilt, en ben je tegelijkertijd toch duurzaam en natuurvriendelijk bezig.

FOTO: NEIL HEPWORTH

Kies duurzame bestrating

De meeste tuiniers willen een plat oppervlak om een tafel en stoelen op te zetten, dus ligt het voor de hand om tegels te kiezen. Bedenk dat sommige soorten bestrating slechter voor het milieu zijn dan andere. Porseleinen tegels worden bijvoorbeeld gebakken op 1240 °C, wat enorme hoeveelheden energie en fossiele brandstoffen kost.

Een minder koolstofintensieve optie is onder meer lokaal gekochte, hergebruikte bestrating. Zoek bijvoorbeeld eens online naar restpartijen, breek de tegels in stukken en maak een fantastisch mozaïek. Er bestaat ook milieuvriendelijke bestrating. Dat is een vrij nieuwe optie, die een kleinere koolstofvoetafdruk heeft, omdat er minder cement voor wordt gebruikt dan voor gewone terrastegels.

✓ **Grootste voordeel: kleinere koolstofvoetafdruk.**

Kies poreuze oplossingen

De meest voor de hand liggende oplossing is de bestrating tot een minimum te beperken door het alleen te doen als het echt moet, of anders gravel of andere waterdoorlatende materialen te gebruiken.

Denk voor opritten eens aan grastegels waar gras doorheen kan groeien en water in kan wegvloeien. Gravel is ook een goede, overstromingsbestendige optie voor opritten, omdat dat water doorlaat. Je kunt er een minigraveltuin van maken door langs de randen droogtebestendige planten te zetten. Zo kan je oprit meer water opnemen, warmte verlagen en tuindieren helpen.

✓ **Grootste voordeel: absorbeert water.**

Hergebruik oude of beschadigde tegels om je eigen, unieke ontwerpen te maken.

Laat ruimte vrij rond borders en plaats plukjes planten voor het opnemen van overtollig water.

Lizanne: Leuk patroon, dit! In mijn eigen tuin heb ik oude waaltjes in halfsteensverband gelegd. Aan de borderranden heb ik ze gestapeld, wat een schuilplaats vormt voor beestjes (én het staat mooi). Met grote keien en grind heb ik de gaten aan de randen speels opgevuld. Als ik het zelf kan, kan jij het ook!

Check bij het kopen of vlonders van duurzame oorsprong zijn en bescherm ze met milieuvriendelijke olie of beits.

Ga voor vlonders

Vlonders kunnen een heel duurzame optie zijn, zolang het hout van duurzame oorsprong is: kies producten met het FSC- of PEFC-keurmerk. Hout gaat dan wel minder lang mee dan steen, maar is volledig afbreekbaar.

✓ **Grootste voordeel: maakt je ontwerp afbreekbaar.**

Voeg planten toe

Door plukjes planten in een terras te integreren, heb je minder bestrating nodig, maar het is ook goed voor de afvloeiing van overtollig water en de biodiversiteit. Afhankelijk van hoe groot je terras is, kun je plukjes planten langs de rand zetten of verwerken in het ontwerp van je terras. Bij meer ruimte zou je kunnen investeren in een plantenbak die regenwater opvangt, filtert en langzaam afvoert in de bodem. Het ziet er ook gewoon goed uit, al die plukjes planten die de tuin dichter bij je huis brengen en volop tuindieren aantrekken.

✓ **Grootste voordelen: waterdoorlatend, diervriendelijk en visueel aantrekkelijk.**

Vang water op

Bij zware regen kan *hardscaping* bijdragen aan overstromingen en overbelaste riolen. Het ongefiltreerde rioolwater kan zo zelfs in rivieren en de zee terechtkomen. Denk bij het aanleggen van een terras eraan om een drainagebuis te installeren, die het water langzaam in de bodem laat sijpelen. Sluit deze aan op de regenpijp zodat regenwater vanaf het dak via een netwerk van buizen onder het terras wordt afgevoerd. Zo blijft al het regenwater van het huis en het terras in je tuin. Duizenden liters water per jaar komen daardoor niet in het riool terecht, maar in je tuin. Stel je voor dat iedereen met een terras of oprit een drainagebuis zou installeren: hoeveel water zou dat wel niet schelen in het riool?

✓ **Grootste voordeel: minder kans op drassige grond.**

Installeer meerdere regentonnen voor het opvangen van regenwater.

Beplant stukjes terras met bestuiver-vriendelijke planten.

Anne: Heb je geen handige plek om pompoenen te bewaren, zoals een ruime koele kelder, maak je dan een dagje boos in de keuken en zet je hele oogst om in soep, saus en crème, die je invriest. Ik gebruik de saus graag om lasagne mee te maken en rooster ook altijd wat pompoen zonder kruiden en zout, voor zoete bereidingen zoals pannenkoeken en taart.

Moeiteloos oogsten

Deze maand begint de natuur zich voor te bereiden op de winter, dus oogst, bewaar en eet al het lekkers dat er nog is, zegt **Jack Wallington**.

Nu de laatste warmte begint te verdwijnen, is het verstandig om elke minuut zon in oktober te benutten. De overgang naar de herfst brengt een trager tempo met zich mee, maar ook warme kleuren en spectaculaire zonsondergangen.

Er valt deze maand nog steeds wel wat te zaaien en planten, maar minder dan in de lente of zomer. Je kunt dus focussen op het bewaren wat over is. Bewaar zoveel als je kunt en haal alles uit je oogst: van het invriezen van groenten tot het drogen van borlottibonen.

Oktober heeft iets wat me een warm gevoel geeft, ook al is het buiten fris. Misschien is het het voldane gevoel dat het groeiseizoen er weer op zit en ik heerlijk gegeten heb. Ik voel me door het tuinieren ook sterker verbonden met het ritme van de natuur.

Oogsten

Is er een gewas dat beter bij de tijd van het jaar past dan pompoenen in oktober? Niet alleen vanwege hun link met Halloween, maar ook omdat we ze in deze maand oogsten. Je kunt checken of een pompoen rijp is door te luisteren of je een hol geluid hoort als je erop klopt. De schil moet stevig zijn en de kleur hebben die op het zaadzakje of online foto's staat.

Wij kweken vooral winterpompoenen in plaats van oranje pompoenen, maar de principes zijn hetzelfde. Snij ze met een snoeischaar van de plant, met een zo lang mogelijke steel. Ik snij meestal een 'T' af: de steel en een stukje van de stengel van de plant. Het grootste risico voor pompoenen is namelijk dat de steel op dat punt gaat rotten en de vrucht aantast. Een langere steel helpt om dat te voorkomen.

Laat ze een week of twee binnen drogen op een zonnige vensterbank of op een werkbank in je (tunnel)kas en bewaar ze dan afgedekt in een koele ruimte. De pompoenen zijn ook heel decoratief, dus we leggen ze overal in huis neer tot we ze eten!

Neem bij het oogsten een groot stuk steel mee om rotten te voorkomen.

“Alleen al met een paar plukslasoorten, krijg je een spannend smakenpalet.”

Nog 3 soorten om te oogsten

- Tomaten kunnen nog steeds rijpen, mits het zonnig blijft.
- Herfstframbozen kunnen nog vruchten dragen.
- Appels en peren blijven rijpen.

BOVEN Geef je wintersla ruimte onder plastic of glas.

ONDER Als je ze nu plant, kunnen ze voor de winter nog flink groeien.

Planten

Als je net als ik in augustus of september wintersla hebt gezaaid, is het nu de tijd om ze in de grond te zetten in een onverwarmde (tunnel)kas, nu de grond nog warm is.

Ik kweek een mix van winterharde plukslasoorten die weinig zorg vragen en een grote oogst opleveren, zoals mibuna, de mosterdsoorten 'Red Frills' en 'Red Giant', veldsla, sla 'All Year Round', mizuna 'Red Baron' en Japanse mosterdspinazie 'Com Red'. Maar alleen al met een paar hiervan krijg je een spannend smakenpalet. Winterslasoorten hebben meer smaak dan zomervariëteiten, vind ik.

Plant alle soorten 30 cm uit elkaar in rijen of rasters: zo hebben ze de ruimte en kun je ze makkelijk oogsten. Veldsla is de uitzondering, want die heeft genoeg aan 15-20 cm tussenruimte. Naarmate het kouder wordt, groeit wintersla langzamer, dus zorg dat ze groot genoeg zijn voordat de winter invalt.

Maak een gat met een troffel en plant de knoflooktenen met het puntje omhoog.

Zaaien

Een laatste ritueel aan het eind van het groeiseizoen, is het planten van knoflook in oktober of november. Ik kweek 'Picardy White', een 'hardneck' die je de hele winter binnen kunt bewaren en die goed bestand is tegen de onbeschutte ligging van onze moestuin. Een paar van de grootste bollen van dit jaar heb ik bewaard om nu te herplanten. Op die manier heb ik al vijf jaar geen knoflook gekocht.

Knoflook is heel makkelijk te planten. Haal gewoon de teentjes voorzichtig uit elkaar en laat het papierachtige omhulsel intact. Maak een gat dat iets dieper is dan de hoogte van elke teen, zodat je die met de top op 1-2 cm diepte kunt planten, met het puntje omhoog. Als je ze op deze diepte plant, trekken vogels ze er niet weer uit. Plant teentjes 15 cm uit elkaar in rijen met 30 cm tussenruimte.

Zaai ook de overwinterende tuinboon 'Aquadulce Claudia': 5 cm diep, 20 cm uit elkaar in rijen met 30 cm tussenruimte, om en om zodat de planten een zigzag vormen. Als je net zoals wij in een koude, natte regio woont, heb je meer kans van slagen in een (tunnel)kas of als je ze bedekt met vliesdoek.

“Plant tuinbonen om en om, zodat de planten een zigzag vormen.”

Gebruik vliesdoek om tuinbonen te beschermen.

Grijp je kans om in de herfst een dikke laag compost aan te brengen.

3 tips om compost te maken

- De helft van de hoop moet bestaan uit groene planten, de andere helft uit dood of houtachtig materiaal.
- Hak of snij houtachtig materiaal in stukjes van een paar centimeter. Dat composteert sneller.
- Keer de hoop elke maand vanaf eind voorjaar tot de vroege herfst. Laat hem in de winter met rust om overwinterende dieren te beschermen.

Schoffel lege bedden zodat onkruid zich niet verspreidt.

Taken

Het weghalen van onze tomatenplanten is vaak een lastige beslissing, omdat je er tot eind oktober en zelfs nog later van kunt oogsten. Maar ik heb de ruimte nodig voor overwinterende sla, tuinbonen en erwten. Van onrijpe tomaten maken we een zoete, groene tomatenchutney en gezonde planten gaan op de composthoop.

Voordat ik wat dan ook in de tunnelkas plant voor de winter, geef ik de bodem eerst een royale 3-5 cm mulch van compost. We hebben het geluk dat we flink wat compost kunnen maken van het snoeisels van onze hagen. Daarin kunnen veel twijgjes zitten, maar in combinatie met fijnere compost kan dat prima. Sommige grotere stukken zijn zelfs nuttig om zware grond een betere structuur te geven. Alles wat langer is dan een vinger kun je in stukjes breken of teruggooien op de composthoop.

Schoffel op droge dagen lege groentebedden om te voorkomen dat ongewenste zaailingen de boel in de winter overnemen. Veel onkruid is zo winterhard, dat het de hele winter doorgroeit, dus dat kun je beter stoppen als het nog klein is.

VOLGENDE MAAND Jack roept onkruid een halt toe en gaat op zoek naar paddenstoelen.

Over Govert

Als natuurgids leid ik graag mensen door onze prachtige natuur en daarnaast

ben ik gek op tuinieren! In de serie 'Govert gidst' leid ik jullie graag door de wereld van de natuur(rijke) tuin. Het is echt niet nodig om je tuin volledig op de schop te doen en je favoriete planten bij het compost te zetten. Met kleine aanpassingen kun je vaak al een wereld van verschil maken.

Door het delen van inspiratie, praktische tips én verdiepende informatie, kunnen we samen in de tuinen van Nederland en België meer ruimte geven aan de natuur. Laat je inspireren en beleef de natuur in je tuin!

Misschien wel de meest bekende paddenstoel: de vliegenzwam. Giftig, maar een onmisbare vriend van onder andere berken, eiken en beuk.

Govert gidst

De ongeziene helden van je tuin

Niet alleen bovengronds is het een drukte van belang in de tuin, maar ook ondergronds. In de bodem vind je een complex ecosysteem dat jouw tuin in leven houdt. Vooral in deze tijd van het jaar laat dit zich goed zien. Redacteur

Govert de Jong graaft dieper in de wereld van schimmels in de tuin.

Zodra de bomen hun bladeren verliezen, is het heerlijk om een lange boswandeling te maken. Wat meestal direct opvalt zijn de prachtige paddenstoelen die overal de grond uitschieten. Het is nu de tijd waarin je schimmels het beste kunt zien, of eigenlijk, de vruchtlichamen van schimmels. Vergelijk paddenstoelen met appels aan een boom: vanuit deze vruchten worden sporen de lucht in gestuurd om nieuwe kolonies te stichten. Wat je meestal niet ziet, is het uitgebreide schimmelnetwerk, de zwamvlok, of ook wel *mycelium*. En juist dat netwerk is essentieel voor planten én bodem.

Misverstanden

Schimmels hebben een nogal een reputatie, en meestal een negatieve. Beschimmeld eten, giftige paddenstoelen, meeldauw en roest op planten, noem maar op. En ja, dat klopt ook allemaal! Maar tegelijkertijd zijn ze echt onmisbaar voor het leven op aarde en geven ze meer terug dan ze vernietigen. Schimmels breken af wat dood is en maken mineralen en voedingsstoffen beschikbaar waar ander leven op kan teren. Ook schimmel zelf wordt gegeten door allerlei dieren. En wat dacht je trouwens van antibiotica? Ook dat geschenk hebben we te danken aan deze aparte levensvorm.

Oeroude symbiose

Schimmels zijn oeroud. Er zijn fossielen gevonden van vele honderden miljoenen jaren oud, en mogelijk na redelijk recente vondsten wel 900 tot 1000 miljoen jaar oud. Een onvoorstelbare tijdspanne, waarin deze oerschimmels de bodem eigenlijk al aan het voorbereiden waren voor de landplanten, die pas veel later verschenen.

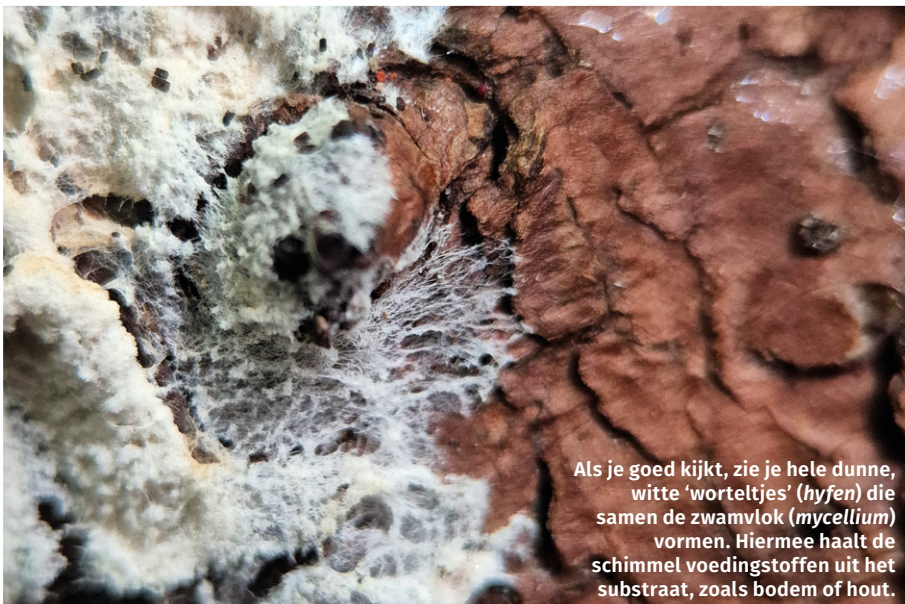
De gekraagde aardster is algemeen in de duinen en ook te vinden op leem. Het is een saprofiet die organisch materiaal afbreekt in de bodem.

LINKS: De houtknotzwam lijkt soms net op een hand die uit hout of onder stronken vandaan groeit. Ze wordt ook wel dodemansvingers genoemd. Saprofiet op loofhout.

Even *fast forward* naar onze tijd. Van de miljoenen soorten schimmels op aarde, hebben veel soorten een innige band met planten. Deze schimmelsoorten noem je *mycorrhiza*-vormende schimmels (vrij vertaald: 'schimmelwortel'). Zij hebben een sterke samenwerking met planten, meestal met de wortels, en de eerste vorm hiervan is waargenomen in een fossiel van wel 400 miljoen jaar oud.

Zonder het al te ingewikkeld te maken, komt het erop neer dat deze levensvormen elkaar helpen. De plant geeft de schimmel suikers die ze verkrijgt via fotosynthese. De schimmel maakt op haar beurt mineralen uit de bodem beschikbaar en geeft deze aan de plant, en helpt daarnaast sterk bij de wateropname. Deze *mutualistische symbiose* komt voor bij zo'n 80 tot 90% van alle landplanten, en dus ook in jouw tuin! Daar heb je gelijk een van de redenen te pakken waarom 'bodemleven' zo ontzettend belangrijk is voor een gezonde tuin en gezonde planten.

Als je goed kijkt, zie je hele dunne, witte 'worteltjes' (*hyfen*) die samen de zwamvlok (*mycelium*) vormen. Hiermee haalt de schimmel voedingsstoffen uit het substraat, zoals bodem of hout.

“Schimmels zijn echt onmisbaar
voor het leven op aarde”

Tip van Govert

Vind je het leuk om
paddenstoelen te leren
herkennen, bekijk dan de
Zakgids Paddenstoelen van
KNNV Uitgeverij. Dit boek kan
je deze maand winnen als
puzzelprijs, zie p. 71.

Deze dikrandtonderzwam groeit in de holte van
een appelboom. Het is een necrotrofe parasiet:
hij verzwakt de boom totdat deze uiteindelijk
sterft, en gaat dan verder als opruimer.

Schimmels in de tuin

Niet alleen de *mycorrhiza*-schimmels (de
samenwerkers) vind je in de tuin, grofweg
vind je nog twee andere types; saprotrofe
schimmels (de opruimers) en parasitaire
schimmels (de profiteurs). Zeker de eerste
twee zijn essentieel in de tuin. Waar de
mycorrhiza in symbiose leeft en planten
helpt, zijn de saprotrofe soorten juist héél
belangrijk in de tuin, omdat ze heel efficiënt
al het dode, organische materiaal omzetten
in voedingsstoffen. Ongeveer 70% van de
schimmelsoorten houdt zich hiermee bezig.

Parasitaire schimmels kunnen wel
vervelend zijn in je tuin. Deze schimmels
profiteren alleen maar van planten en geven
niks terug, en in sommige gevallen zullen ze
de plant uiteindelijk ook doden. Sommige
soorten schakelen daarna over tot oprui-
mer en eten de dode plant verder op. Dit
is overigens een proces dat vele jaren kan
duren, en bovendien kun je er bijna niks aan
doen als ze toeslaan. Vergeet niet dat zij
ook een belangrijke rol spelen in het hele
ecosysteem. In mijn tuin staat een zeer
oude appelboom (minstens 50 jaar): hij is zo

Een prachtige soort, die enigszins
lijkt op koraal: de rechte koraalzwam.
Opruimer van loofhout.

Zo help je nuttige schimmels in je tuin (en je bodem)

Schimmels koop je niet bij een kweker, althans, niet zoals je een plant koopt. Ze zullen bij duurzame kwekerijen en bedrijven die zonder fungiciden (gif) werken al wel in de potgrond zitten. Ook zullen schimmels vanzelf in je tuin verschijnen door hun sporen of verplaatsing van grond. Met de onderstaande tips kun je wel invloed uitoefenen op het effect van (positieve) schimmels in je tuin.

1 Laat je bodem zoveel mogelijk met rust

De bodem heeft tijd nodig om tot een goede balans te komen. Niet alleen schimmels moeten er doorheen groeien, ook bodemdiertjes en allerlei micro-organismen hebben tijd nodig om op elkaar af te stemmen. Door de grond vaak te beroeren, 'reset' je steeds de bodem en moet het proces opnieuw beginnen. Schoffel daarom zo min mogelijk en trek of steek ongewenste plantjes er met de hand uit.

2 Bodem bedekken

Door in het najaar en het voorjaar een goede laag mulch van maximaal 5 centimeter aan te brengen op je bodem, onderdruk je ongewenste planten en voed je tegelijkertijd je bodem. Gebruik hiervoor organisch materiaal, zoals gevallen bladeren (klein gemaakt), dun snoeiafval en maaisel. Dit wordt vervolgens verteerd door schimmels en andere bodemorganismen. Door dit te blijven doen, wordt je bodem steeds rijker en houdt het beter vocht vast. Een uitzondering hierop is bijvoorbeeld wanneer je een (inheemse) bloemenweide wilt maken, waar juist arme grond voor nodig is.

3 Snoeiafval en hout hergebruiken

Als je snoeit, leg dan het gezonde snoeihout in de tuin. Dunnere takken leg je op een takkenril of op een hoop. Dikkere stammen en takken kun je verspreid in je border leggen. Dit geeft een mooi natuurlijk effect en zorgt er bovendien voor dat opruimende schimmels meer ruimte krijgen. Het hout trekt ook allerlei soorten insecten aan.

4 Aanplanten en verplaatsen

Het kan helpen om planten en bomen met een zo groot mogelijke kluit met aarde te verplaatsen of aan te planten. Zo neem je de schimmelsoort die mogelijk een symbiose is aangegaan mee naar de nieuwe plek. Wateropname bij bomen kan met een *mycorrhiza*-schimmel wel 60 tot 100 keer hoger zijn!

5 Vervelende schimmels voorkomen

Vervelende schimmelsoorten kunnen altijd opduiken in je tuin. Het beste wat je kunt doen, is proberen verspreiding te voorkomen. Dit doe je met name door aangetaste plantendelen te verwijderen en in de groenbak te doen. Gooi ze niet op de composthoop, want van daaruit kan een schimmel zich makkelijk verspreiden. Als je aan het snoeien en zagen gaat, maak dan tussendoor je snoeigereedschap steeds schoon. Doe dit vooral als je wisselt tussen zieke en gezonde takken, of als je wisselt tussen verschillende plantensoorten. Neem de messen geregeld af met een doek en alcohol.

Kijk op vlier (*Sambuca*) of je judasoor kunt vinden. Bij droog weer is ze verschrompeld, maar zodra het vochtig is voelt ze een beetje aan als een oor. Uiteindelijk verraaft ze haar gastheer en zal ze hem helaas doden. Een echte Judas dus.

6 Laat paddenstoelen staan

Als je paddenstoelen tegenkomt in je tuin, dan is die schimmelsoort goed ontwikkeld en zijn de omstandigheden goed om voort te planten. Laat deze paddenstoelen staan, zodat de sporen zich kunnen verspreiden. Als je kinderen of huisdieren hebt, kan ik me goed voorstellen dat je ze op sommige plekken liever weghaalt. Ook in de tuin kunnen (zeer) giftige paddenstoelen voorkomen.

goed als hol en hierin groeit een dikrandtonderzwam, die de boom uiteindelijk zal doden. Toch houdt de boom al heel lang en dapper stand!

Het onzichtbare zichtbaar

Dat de schimmelwereld niet zo goed zichtbaar is, maakt het voor ons als tuiniers minder tastbaar dat ze zo veel betekenen voor onze tuinen. Je kunt schimmels in je tuin wel zien als je goed op zoek gaat, bijvoorbeeld door een oude rotte tak of stam om te draaien of te openen. Je ziet dan vaak de witte schimmeldraden. De meest voor de hand liggende manier om schimmels te bekijken, is door naar paddenstoelen te zoeken.

ken. Kijk eens onderaan de voet van de paddenstoel en graaf daaromheen wat grond weg, dan zul je zien dat de schimmeldraden ophopen en vanuit daar het vruchtlichaam is gaan groeien.

Mocht je op tuinsafari gaan, kijk dan niet alleen naar grote 'typische' paddenstoelen, maar duik eens met je neus tussen de planten of kijk tussen mossen. Soms zie je daar de meest fantastische, piepkleine soorten. Speur ook (dode) takken, struiken en bomen af. Zoek naar rode puntjes, plaatvormige soorten en soms zelfs exemplaren met een bijzonder slijmachtig uiterlijk. Met meer dan 5000 beschreven soorten in Nederland kun je het zo gek niet bedenken!

100

Aan de slag

Er is altijd genoeg te doen in de tuin, maar de taken verschillen per seizoen. In deze rubriek vind je alle tuintaken die je deze maand kunt uitvoeren. Loop de handige checklists na en hou zo makkelijk je tuin bij.

Deze maand

100 Algemene tuintaken

Zorg voor bestuivers en plaats een insectenhotel.

103 Bloemen

Vul gaten op met bloeiende planten, zoals potchrysanten.

105 Wintersla zaaien

Zaai pluksla voor een oogst in de wintermaanden.

106 Bollen planten in het gazon

Voorjaarsbloeiende bollen fleuren je gazon op.

107 Kamerplanten

Zo gedijt de exotische flamingo-plant het beste.

108 Groente en fruit

Verzamel valfruit en oogst laat gezaaide snijbiet.

Leg een grasmat

Leg een grasmat nu de bodem nog wat zomerwarmte vasthoudt. Zorg dat de grond voordat je begint onkruidvrij, aangedrukt en helemaal vlak is. Leg de zoden zodra je ze krijgt. Plaats de grootste stukken eerst langs de randen en mindere stukjes in het midden, waar ze minder snel beschadigen als je erop loopt. Leg de randen dicht tegen elkaar aan en druk de zoden aan, om ze goed contact te laten maken met de bodem. Werk vanaf een plank, zodat je niet op de zoden stapt en blijf goed gieten tot ze geworteld zijn.

Leg nieuwe zoden meteen, zodat ze niet uitdrogen en verkleuren.

Verzamel blad

Veeg het gazon regelmatig en wacht niet tot een boom al zijn blad heeft laten vallen. Als je een dikke laag blaadjes een paar weken laat liggen, wordt het gras geel en vochtig, waardoor ziekten makkelijker kunnen toeslaan. Hark de blaadjes om de paar dagen met een lichte gazonhark bij elkaar en gooi ze dan op de composthoop of maak er bladaarde van.

Hark dood blad regelmatig weg om ziekten te voorkomen.

Plant nieskruid in de schaduw

Helleborussen (nieskruid) in een schaduwborder geven het hele jaar structuur en de bloemen zorgen voor winterkleur. De meeste moderne helleborussen doen het ook goed in de zon,

maar in de schaduw zijn ze echt van meerwaarde.

Zet ze in hun pot in een emmer water terwijl je een gat graaft. Schep royaal compost op de bodem. Tik de plant uit de

pot en zet hem in het gat, met de wortelhals ter hoogte van het oppervlak. Vul het gat weer op en druk de grond goed aan. Geef water en nog een mulch van compost.

Nieskruid geeft winterkleur en jaarrond structuur en staat mooi in de schaduw.

Maak notities

Leg ideeën vast of maak een lijst van verbeteringen voor je tuin of planten die je misschien wilt verplaatsen. Doe dat nu je ze nog kunt zien, voordat ze in rust gaan voor de winter.

Je kunt planten goed verplaatsen in de herfst of lente. Markeer ze met stokken of fotografeer hun standplaats als ze helemaal afsterven. Maak ook een onderhoudslijst, bijvoorbeeld van planten die je moet delen en snoeien. En maak alvast een boodschappenlijst van nieuwe planten.

Noteer welke planten je waar wilt zetten.

SNELLE OPLOSSINGEN

Span een fijnmazig net strak over je vijver, zodat blaadjes niet in het water vallen, maar op het net. Zo blijft het water schoon en vrij van rottend plantmateriaal dat de doorstroming kan belemmeren.

STAP VOOR STAP Ezelsoor delen

Ezelsoor (*Stachys byzantina*) is een prachtige plant om een zonnig plekje een zilveren gloed te geven. Eenmaal aangeslagen kan hij goed tegen droogte. Om volwassen ezelsoren vol en sterk te houden, is het goed om ze rond deze tijd, als de bodem nog vochtig is, elke twee, drie jaar te delen.

Knip de bloemstengels van dit jaar af, zodat je kunt zien hoe groot de pol is en in hoeveel stukken je die kunt delen.

Graaf rond de rand van de pol en til hem voorzichtig uit de grond, met zo min mogelijk schade aan de wortels.

De nieuwe delen moeten minstens een paar gezonde uitlopers hebben. Herplant ze meteen en geef ze dan ruim water.

Snoei alle stengels van hogere heesters, zoals vlinderstruiken, met een derde terug.

Snoei om windschade te voorkomen

Kort de stengels van alle hoge heesters – zoals vlinderstruiken, heesterrozen en hortensia's – in zodat lange takken niet afscheuren als het waait, en zo de plant beschadigen. Werk

systematisch rondom de plant en snoei alle stengels met een derde terug. Snoei de stengel net boven een naar buiten gerichte knop schuin af, zodat regenwater er makkelijk afloopt

en geen rotting veroorzaakt. Zo voorkom je dat de plant gaat zwiepen in de wind en de wortels losraken waardoor hij minder goed groeit.

PAS OP VOOR molshopen

Wees alert op mollen die zich een weg door de tuin graven. Ze zijn makkelijk te herkennen aan de hoopjes aarde op het oppervlak.

Mollen eten wormen en andere ongewervelden, dus als je een moestuin hebt die verrijkt is met wormrijke mest zullen er meer mollen zitten.

Er zijn niet veel bestrijdingsopties. Je kunt een net aanbrengen voor je een grasmat legt of een gazon inzaait. Of gebruik rookpatronen om ze te

verjagen. Verzamel de opgeworpen aarde van de molshopen: dat is prima zaaigrond.

Deze tunnelgravende bezoekers zijn makkelijk te herkennen.

Checklist

- ☐ Geef kale plekken in borders een mulch om onkruid tegen te houden.
- ☐ Check of boompalen en -banden goed vastzitten en niet tegen schors schuren.
- ☐ Leeg gebruikte kweekzakken en bakken op de composthoop en meng alles goed door elkaar.
- ☐ Verhaksel snoeisel voordat je het composteert.
- ☐ Blijf vast onkruid wieden.

Zaai eenjarigen langs randen van verhoogde bedden om in de lente bestuivers te lokken.

Zaai winterharde eenjarigen langs randen

Dit is de tijd om winterharde eenjarigen te zaaien in gaten langs de randen van verhoogde bedden en borders. Ze ontkiemen en overwinteren, waarna ze vroeg in het volgende jaar bloeien. Bestuivers zijn er dol

op. Moerasbloem, scheefbloem en schijnpapaver zijn met hun korte bloemstelen geschikt als randplanten.

Zaai in stevige grond, 1 cm diep in korte rijtjes, zodat je makkelijk ziet waar ze moeten

groeien en je ze onkruidvrij kunt houden.

Zijn de planten sterker geworden? Dun de zaailingen dan uit tot zo'n 10 cm en bescherm ze tegen slakken.

Verwijder klimsteunen

Trek de steunen van eenjarige klimplanten, nu die zijn verwelkt, uit potten en borders.

Bamboestokken gaan jaren mee, dus haal al het oude plantmateriaal eraf en gooi het op de composthoop.

Borstel aarde van de stokken en berg ze dan gebundeld op een droge, luchtige plek op voor de winter.

Hazelaartakken die je als steun gebruikt hebt, zijn vaak te broos om te hergebruiken. Knip ze in stukken en maak er insectenhôtels van.

Trek stokken uit de grond en berg ze op.

Met insectenhôtels op beschutte plaatsen, help je insecten in de winter te beschermen.

Zorg voor bestuivers

In oktober kan het soms, zeker in het noorden, 's nachts al vriezen en dan wil je sommige tuinklussen af hebben. Een van de belangrijkste taken van de grote herfstschoonmaak is zorgen dat je ruimte maakt voor bestuivers.

Een makkelijke manier om overwinterende insecten te helpen, is vaste planten niet terugsnijden. Als je ze toch terugsnijdt, laat dan het snoeisel liggen zodat het een stro-achtige mulch wordt die in de winter bescherming biedt aan alles wat eronder schuilt. Plaats insectenhôtels op beschutte plekjes die voldoen aan de specifieke behoeften van verschillende soorten.

Checklist

- ☐ Bescherm pas geplante bomen tegen konijnen met kippengaas of boombeschermers.
- ☐ Geef gazons najaarsmest en schakel voor citrusbomen in potten over op wintervoeding.
- ☐ Maak kassen schoon en isoleer ze met noppensfolie.
- ☐ Laat bloemhoofden aan hortensia's zitten – dat geeft bescherming in de winter.
- ☐ Pak boomvarens in en bescherm de wortelhals tegen nattigheid.

Haal snijbloemen binnen, voordat ze door de herfstregen bederven.

Oogst de laatste plukbloemen

Haal de laatste plukbloemen uit de tuin. De beste tijd om dat te doen, is 's ochtends vroeg, als de plant het minst gestrest is.

Snij de stengel zo laag mogelijk af met een snoeischaar. Zet alle stengels meteen een paar uur in een hoge emmer vol schoon water, zodat ze zoveel mogelijk vocht kunnen opnemen en langer goed blijven in de vaas.

Haal dan de onderste bladeren van de stengel af, knip het uiteinde bij en schik de bloemen in een vaas.

Verwijder zaadhoofden van droge zonnebloemen

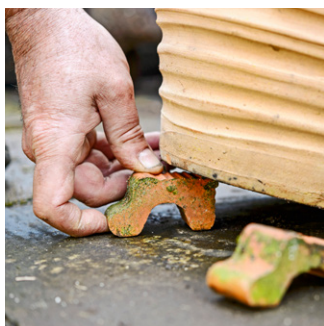
Knip op een droge dag oude zonnebloemen af om de zaden te oogsten voor de vogels. Als het bloemhoofd droog is, kun je de zaden er makkelijk af

wrijven. Je kunt ook het hele zaadhoofd ergens in de tuin ophangen, zodat de vogels zichzelf kunnen bedienen. Snij de rest van de holle

stengel in kleine stukjes – dan verteert het sneller op de composthoop – of maak er een insectenhotel van, samen met de holle stengels van bamboe.

Je kunt zonnebloemen ook laten staan voor de vogels, maar dan zaaien ze zichzelf rijkelijk uit.

Zet potplanten op voetjes

Kijk of er nog potvoetjes in je schuur liggen. Zet er plantenpotten op voor de winter. Zo kan water uit de pot lopen en is de kans kleiner dat wortels verrotten in natte potgrond.

Maak ruimte voor een wintermand in de tuin.

Ruim zomerse hangmanden op

Maak zomerse hangmanden leeg voordat de uitgebloeide planten grauwe schimmel krijgen en andere planten infecteren. Trek planten bij de wortels uit de mand en composteer ze. Laat zoveel mogelijk potgrond over.

Zolang er geen duidelijke tekenen zijn dat er ongedierte of ziekten in zitten, kun je de potgrond buiten als mulch gebruiken. Maak de mand schoon voordat je hem weer beplant voor de winter.

Maak ook de mand schoon, tenzij die vergaan is. In dat geval kan ze op de composthoop.

30
MINUTEN
OVER

Op droge, beschutte plekken kunnen dahlia's blijven staan als je ze mulcht. Haal ze in andere gevallen uit de grond en bewaar ze. Snij de stengels af tot 15 cm, haal de knollen uit de grond, veeg aarde af en laat ze drogen. Leg ze na een paar dagen in bakken, bedekt met losse potgrond en zet ze in een garage of koude kas.

STAP VOOR STAP Vervang zomerperkgoed

Vul gaten op met een paar bloeiende planten, als vervanging voor de zomerkleur van het eenjarige perkgoed dat je hebt weggehaald. Sommige voegen meteen kleur toe en andere komen vroeg in het komende voorjaar in bloei. Hartje winter zien ze er misschien wat gehavend uit door het weer, maar ze zullen snel weer bijtrekken.

1 Dompel de wortels van muurbloemen in een emmer voor je ze plant. Ze doen het goed in de zon of halfschaduw en houden net als alle kruisbloemigen van stevige grond. Zet ze tot het eerste bladpaar in de grond.

2 Voeg voor wat extra late kleur potchrysanten toe aan je plantenbakken. Vul er gaten mee en geef ze goed water. Deze planten

zijn behandeld om ze klein te maken, dus als je ze houdt, worden ze volgend jaar groter.

3 Plant violen in bloembedden voor kleur in de winter en de lente. Ze groeien in de zon of de schaduw en in de meeste bodemsoorten. Druk de grond eromheen aan en geef ze royaal water. Ze zullen meteen gaan bloeien, dus kop ze om ze gaande te houden.

4 Koop nu bloeiende nerines in potten en plant ze uit in een zonnige, goed doorlatende border. Als je ze als bol koopt, laat dan een derde van de bol boven de aarde uitkomen. Geef een mulch van scherp zand, zodat de aarde rond de bol niet te nat wordt als het regent.

SNELLE OPLOSSINGEN

Bedek mooie rotsplanten met een stolp die aan de bovenkant een opening heeft. Zo worden ze niet te nat als het regent in de herfst of winter. Ook zijn ze zo beschermd tegen vallende blaadjes, waardoor de planten kunnen gaan rotten.

Knip geel blad weg

Knip vergelend blad weg van lenteperkgoed dat al een tijdje in de grond of in potten heeft gestaan. Niet alleen zien de planten er dan veel beter uit, maar je kunt ook makkelijker zien of ze te nat of te droog staan. Beide kunnen geel blad veroorzaken. Een tekort aan voedingsstoffen is in deze tijd van het jaar niet waarschijnlijk, omdat planten nu niet hard groeien. Geef zo nodig meer of minder water of zet potten op een droge plek.

Te veel of te weinig water kan geel blad veroorzaken.

Checklist

- ☐ Snoei vlinderstruiken, struikmalva en hoge rozen terug om windschade te voorkomen.
- ☐ Verpot zomerstekken en laat ze verder groeien voor volgend jaar.
- ☐ Zaai *Lathyrus* voor volgend jaar in een broeibak of koude kas.
- ☐ Deel winterharde vaste planten die te groot zijn geworden of te dicht op elkaar groeien.

Pluksla is ideaal om je oogsten te verlengen.

Zaai sla voor een oogst in de winter

Zaai nu sla om de bladeren in de winter te oogsten. In ongeveer een week ontkiemt het zaad. Kropvormende slasoorten zoals 'Navara' en 'Vailan' en pluksla zoals 'Salad Bowl' of 'Cancan' zijn winterhard en 'Winter Density', een bindsla, groeit de hele winter door.

Als je ze buiten wilt kweken, zaai ze dan als het nog warm is, zodat ze een goede groeistart kunnen maken. Kweek ze anders binnen, zodat de planten sterk genoeg zijn om in de koudere wintermaanden een krop te vormen.

Zaai je ze in bakken, dun de zaailingen dan uit als ze nog in de bak staan, binnen op een zonnige vensterbank. Binnen een paar weken kun je de blaadjes plukken. Zet er niet te veel in de bakken, want ze kunnen rotten als de bladeren te dicht op elkaar zitten. Je kunt ze ook scheiden en uitplanten in de moestuin. Bescherm ze met vliesdoek of kweek ze onder stolpen, zodat ze fris blijven en je ze kunt oogsten als de bodem in het voorjaar opwarmt.

STAP VOOR STAP Sla zaaien

1 Doe universele potgrond, gemengd met 30 procent scherp zand of perliet om de drainage te verbeteren, in een zaai bak met vakjes. Maak het oppervlak egaal en tik tegen de bak zodat de potgrond inzakt.

2 Zaai in elk vakje drie of vier zaadjes. In een zaai bak zonder vakjes, geef je de zaden 5 cm tussenruimte. Te veel gezaaid? Dun de zaailingen later uit, zodat ze niet te dicht op elkaar staan.

3 Bedek het zaad met een dun laagje gezeefde potgrond en druk die aan zodat hij goed contact maakt met het zaad. Steek een label in de zaai bak met de naam en datum, zodat je later nog weet wat er groeit.

4 Geef de bak royaal water met een gieter met fijne broes. Als het goed is, hoef je geen water meer te geven tot de jonge planten flink groeien, maar blijf checken of de potgrond uitdroogt.

Krokussen staan mooi in grote groepen, vooral in drogere grond onder loofbomen.

Plant bollen in het gazon

Voorjaarsbloeiende bollen zijn een mooie manier om je gazon vroeg in het jaar kleur te geven. Sneeuwklokjes, krokussen, narcissen, botanische tulpen en camassia's groeien allemaal goed tussen het gras. Houd een paar dingen in gedachten als je een plek kiest om bollen te planten.

Check allereerst of de bollen de groeiomstandigheden prettig vinden, zodat ze jaar na jaar terugkomen. Botanische tulpen hebben bijvoorbeeld volle zon en een goede afwatering nodig, terwijl camassia's en sneeuwklokjes van vochtige grond houden. Laat na de bloei het blad vanzelf afsterven. Zo kunnen de bollen zich weer opladen voor volgend jaar. Dat betekent dat je pas begin zomer kunt gaan maaien. Kies dus een plek uit waar dat geen probleem is. Omdat het gras langer moet groeien, is het handig om de bollen te planten in groepen, langs gazonranden of in cirkels onder bomen.

Je kunt graszoden het makkelijkst optillen als ze vochtig zijn, dus wacht tot het geregend heeft of geef het gras water voordat je begint.

STAP VOOR STAP Zo plant je bollen in het gazon

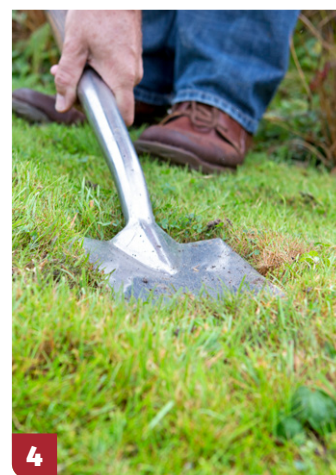
1 Snij met een schop een kruis in het gazon. Schuif de schop bijna plat onder de graszode, onder de wortels. Til de zode op en vouw terug zodat de kant met aarde boven ligt.

2 Maak de blootliggende grond los met een vork en graaf dan tot de plantdiepte die je bollen nodig hebben (zie verpakking). Doe de grond die je weghaalt in een emmer.

3 Leg de bollen met het puntje omhoog op de aarde, met de tussenruimte die op de verpakking staat. Bedek ze weer met aarde, druk die aan en geef goed water.

4 Vouw de zoden weer op hun plek. Duw de graszoden aan met de schop of een grondstamper, zodat ze op gelijke hoogte zijn met het omliggende gras.

STAP VOOR STAP Flamingoplanten verzorgen

De exotische en lang bloeiende flamingoplant (*Anthurium*) staat binnen graag op een lichte plek, maar uit direct zonlicht. Hij gedijt het beste als het 's nachts niet kouder wordt dan 12-15 °C en omdat het een tropische plant is, is vochtigheid belangrijk. Geef hem potgrond voor zuurminnende planten en begiet hem met regenwater – zeker in gebieden met hard water.

1 Leg onder in een grote buitenpot voor kamerplanten een laag hydrokorrels. Die absorberen water en verbeteren dus als ze verzadigd zijn de vochtigheid rond de plant.

2 Zet de plant in de buitenpot op de juiste hoogte en zorg dat er genoeg ruimte is om onderin water te geven en te zien of er meer water nodig is op de steentjes of hydrokorrels.

3 Geef water voordat de grond helemaal uitdroogt. Voorkom dat je te veel water geeft: til de pot op om het gewicht te voelen of voel met je vingers of de aarde nog nat is. Geef water met een gieter of geef de pot een dompelbadje in een emmer water.

4 Zet de plant weer op zijn plek, maar check na een paar minuten of de hydrokorrels onder de pot nat zijn, maar de pot niet in het water staat. Vergelend blad is een teken dat je te veel water geeft.

1

2

3

4

Het hart van bromelia's houdt restwater vast voor de plant.

Giet bromelia's

Planten zoals de robijnbromelia moet je op de juiste manier water geven. Het water in het hart van de plant kan bederven, dus vervang dit maandelijks in de zomer en af en toe in de winter. Kantel de plant om het water weg te laten lopen, doordrenk de potgrond als die is uitgedroogd met regenwater en vul het hart daar dan ook mee.

Maak bladeren schoon

Zorg dat bladeren van kamerplanten het licht beter kunnen opvangen door ze regelmatig schoon te vegen. Ondersteun bladeren aan de onderkant terwijl je ze met een zachte doek afveegt. Ondersteun bij planten met kleine blaadjes, zoals een ficus, een hele tak met je hand en onderarm en veeg voorzichtig naar jezelf toe.

Als je een vochtige doek neemt, gebruik dan regenwater, zodat je geen kalksporen op de bladeren achterlaat. Er zijn ook diverse glanssprays te koop.

Veeg stof met een zachte doek af voor een betere lichtabsorptie.

Checklist

- ☐ Plant freesiaknollen, vijf per pot van 12 cm.
- ☐ Snoei de stengels van maanorchideeën licht terug na de bloei.
- ☐ Verpot pelargoniums en haal ze binnen.
- ☐ Zet planten dicht bij het raam, zodat ze meer licht krijgen.
- ☐ Poot amaryllisbollen (*Hippeastrum*) in potten.
- ☐ Geef kamerplanten minder water naarmate de dagen korter en de nachten kouder worden.

Haal aangetast blad weg zodat sporen van roest zich niet verspreiden.

Controleer prei op lookroest

Oranje bobbeltjes op preiblad wijzen op roest. Deze schimmelziekte ziet er onappetijtelijk uit en beperkt de groei van de prei.

Er zijn geen chemische bestrijdingsmiddelen tegen deze ziekte. Gooi al het aangetaste blad weg zodra je het ziet, maar niet op de composthoop.

De overgebleven stengel kun je veilig eten als je daar geen tekenen van ziekte op ziet.

Fatsoeneer zomerframbozen

Snoei overtollige of te dicht op elkaar groeiende stengels van zomerframbozen weg en bind de rest aan steunen. Het gaat om variëteiten die je tot een paar weken terug kon oogsten.

Kies de sterkste nieuwe stengels, 10-15 cm uit elkaar, en bind ze vast aan de steunen. Snoei de rest van de stengels terug tot de grond. Wied tot slot eventueel onkruid rond de planten.

Dun zomerframbozen uit nu de oogst voorbij is.

Steek steeds 1 zaad per vakje 5 cm diep in de grond en geef water.

Zaai winterharde tuinbonen

Zaai nu winterharde tuinbonen, zodat ze kunnen overwinteren en volgend jaar vroeg oogstrijp zijn. 'Super Aquadulce', 'Aquadulce Claudia' en 'The Sutton' zijn goede overwinteraars.

Zaai in bakken met vakjes die je vult met turfvrrije, universele potgrond. Duw de zaden in de grond met het litteken naar

onderen, of op hun zijkant als je twijfelt welke kant ze op groeien. Geef ze flink water en laat ze ontkiemen in een onverwarmde kas of broeibak.

Plant de zaailingen deze winter uit en bescherm ze alleen als het lang koud is. Zaai opnieuw in februari voor een latere oogst.

STAP VOOR STAP Plant rabarber

Zoek een vrij plekje van minstens 1 m² om nieuwe rabarber te planten. Rabarber is heel geschikt voor het schaduwrijkste stuk van je moestuin. Meng flink wat organisch materiaal door de grond zodat die vocht beter vasthoudt en voeg ook nog wat toe aan het plantgat. Laat de rabarber minstens een jaar aanslaan voor je hem oogst.

Duw met je vingers rond de wortelhals om te checken of die stevig is. De knoppen die uitlopers gaan vormen, moeten omhoog wijzen.

Zet de wortelhals in het gat, met het bovenste deel onbedekt, druk de aarde aan en geef water.

Checklist

- ☐ Bedek sla met een stolp zodat hij blijft groeien.
- ☐ Deel grote pollens van kruiden zoals citroenmelisse en marjolein.
- ☐ Laat een paar peulen rijpen aan de plant, zodat je over een paar weken de zaden kunt oogsten.

Laat het topje van de pootuien boven de potgrond uitsteken.

Plant pootuien in bakken

Plant een groepje pootuien in bakken met vakjes. Zo kun je eerder oogsten dan wanneer je ze in het voorjaar poot. Vul de bak met potgrond, maak met je vinger ondiepe kuiltjes en zet in elk daarvan een ui. Duw de ui nooit te hard in de grond: dat kan de zogeheten bolstoel, waaruit de wortels groeien, beschadigen.

Voeg zo nodig extra potgrond toe rond de ui, maar bedek niet het topje. Geef water en zet de bak op een beschutte plek, bijvoorbeeld in een kas of broeibak.

Geef jonge kolen goed water en bescherm ze tegen slakken.

Verplant lentekolen

Verhuis jonge kolen – boerenkool, spruitbroccoli, enz. – nu naar buiten, dan kun je ze komend voorjaar oogsten.

Plant ze in goed aangedrukte grond, helemaal tot het eerste bladpaar, zodat ze een stevige stengel als steun krijgen. Of aard ze later aan om ze meer stabiliteit te geven: uit de ingegraven stengels groeien meer wortels. Geef ze ook veel ruimte, want in de lente worden ze veel groter.

Bewaar bieten, als je grond 's winters drassig wordt, in een doos met zand op een koele, donkere plaats.

Oogst rode bieten

Blijf smullen van je rode bieten. Trek kleintjes uit de grond en oogst grotere exemplaren met een troffel. Als je op zware, drassige grond tuiniert, graaf dan alle bieten op en bewaar ze,

anders gaan de wortels rotten. Op lichte, goed doorlatende grond overwinteren bieten goed, al kunnen muizen en ratten ervan knabbelen als het weer koud en het voedsel schaars wordt.

Veeg de aarde van de bieten voor je ze wast en bereidt. Snij het loof af als je ze lang wilt bewaren. Je kunt het loof en de stengels koken als spinazie of snijbiet.

Laat de schil rijpen in de zon en bewaar pompoenen vorstvrij.

Haal pompoenen binnen

Oogst al je pompoenen voor de eerste vorst intreedt. Ze blijven het langst goed als je er een stuk steel aan laat zitten. Pak ze van onderen vast om de steel ook te beschermen. Veeg aarde eraf en laat ze, als het zonnig is en er droog weer

wordt verwacht, een paar dagen buiten liggen zodat de schil kan drogen. Bewaar ze op een vorstvrije, droge, goed geventileerde plek en eet ze de hele winter. Haal alle oude plantenresten uit de grond en gooi ze op de composthoop.

30
MINUTEN
OVER

Bestel bomen en fruitheesters met kale wortels om die vanaf nu tot het voorjaar te planten. Planten met kale wortel zijn goedkoper dan in potten gekweekte planten en hun wortelstelsels zijn al gewend aan de vollegrond. Je hebt bovendien een ruimere keuze aan variëteiten.

Neem van elke plant in de rij een paar blaadjes aan de buitenkant, dan kun je de hele winter oogsten.

Oogst laat gezaaide snijbiet

Begin nu met het oogsten van laat gezaaide snijbiet en spinazie. Snij de bladeren onderaan de stengel af, van buiten naar binnen, zodat het groeipunt

in het midden blaadjes blijft maken en de plant voller wordt voor de winter. Haal eventuele naaktslakken weg en verwijder beschadigd of verwelkt blad.

Snijbiet kun je vrijwel de hele winter oogsten. Doe de blaadjes meteen in een plastic zak. In de groentela van de koelkast blijven ze een paar dagen vers.

Oogst boerenkool

Haal de vlindernetten van je boerenkool en maak de planten netjes. Verwijder de gele, onderste blaadjes en wied eventueel onkruid. Zo kun je zien wat je moet oogsten en hoeveel, rekening houdend met het feit dat de plant in de winter nauwelijks groeit. Trek de bladeren netjes van de plant op het punt waar ze uit de hoofdstengel groeien.

Doe de netten als je klaar bent terug over de planten. Vlinders zijn weliswaar niet meer actief, maar duiven houden wel van een hapje onbeschermde boerenkool.

Geef de bladsteel een stevige ruk, zodat die onderaan afscheurt.

SNELLE OPLOSSINGEN

Kijk of je overwinterende aspergehaantjes ziet – die zijn zwart met lichte stippen en hebben een rood borststuk. Ze wachten op beschutte plekken af tot de jonge asperges verschijnen en slaan dan toe. Snij nu al het oude aspergeloof tot de grond toe af en haal het weg, zodat de kevers er niet in kunnen schuilen.

Valfruit kun je prima eten als je beschadigde stukjes wegsnijdt.

Verzamel valappels

Pak late, gevallen appels op en kijk welke je nog kunt gebruiken in de keuken. Snij beurse of rotte stukken weg en kook de rest tot moes of taartvullingen. Waarschijnlijk zijn de appels niet goed genoeg om te bewaren,

vooral als ze al een paar dagen op de grond liggen.

Hark ook al het valfruit op dat niet bruikbaar is, zodat eventuele ziektekiemen, die nog lang levensvatbaar zijn, zich niet kunnen verspreiden.

Volgende maand

- ☐ Graaf gladiolenbollen op en bewaar ze.
- ☐ Check je vorstbescherming.
- ☐ Verplaats voorgetrokken bollen naar het licht.
- ☐ Oogst de laatste zomergewassen.
- ☐ Plant nieuwe fruitheesters, zoals vijgen of bessen.

Aan de slag met

Gardeners'
World magazine

Tuininspiratie van dag tot dag

- Vol tips, verse inspiratie en handige checklists
- 365 dagen iets te doen in de tuin
- Elk weekend een heerlijke weekendklus

**Tijdelijk
mét GRATIS
verzending!**

Bestel deze scheurkalender nu voor 17,99 via

www.gardenersworldmagazine.nl/scheurkalender2026

Deze actie is geldig t/m 5 oktober 2025

Scan de
QR-code
voor meer
informatie

Klantenservice

Wil je abonnee worden of heb je vragen over je abonnement? Op onze website vind je antwoord op de meeste vragen.

[www.gardenersworldmagazine.nl/
contact](http://www.gardenersworldmagazine.nl/contact)

Wist je dat je tegenwoordig eenvoudig zelf je adres kan wijzigen? Ga naar www.gardenersworldmagazine.nl/adreswijzigen om je nieuwe adres door te geven. Het nieuwe adres wordt vervolgens automatisch in ons systeem gewijzigd.

Telefoon

We zijn er maandag tot en met vrijdag van 09.00 tot 17.00 uur om je vragen te beantwoorden.
+31 (0)24-2027 827

E-mail

Stel je vraag per e-mail aan een van onze service medewerkers.
[klantenservice@
gardenersworldmagazine.nl](mailto:klantenservice@gardenersworldmagazine.nl)

ABONNEMENTSINFORMATIE Gardeners' World kost €7,99 per nummer. De abonnementsprijs is in Nederland € 79,- en in België € 82,- (12 nummers). Deze prijs geldt bij betaling per automatische incasso. Voor betaling via een (digitale) factuur geldt een toeslag van € 2,50. Je kunt eenvoudig een machtiging afgeven via www.magazineshop.nl/machtigen. Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij anders vermeld. Het opzeggen van een abonnement kan eenvoudig telefonisch via +31 (0)24-2027827 of per mail via klantenservice@gardenersworldmagazine.nl.

BBC

Gardeners' World

Gardeners' World is een uitgave van F&L Media B.V.

in licentie van BBC Studios

Hoofdredacteur Anne Wiegers

Redactie Lizanne Croonen, Iona van den Dries, Jos Heijmans en Govert de Jong

Met medewerking van Berthe Bogers, Milly Born, Brenda Gruppen, Jaap Molenaar (De Bijenstichting), Arjan Vernhout (NL Bloeit!) en redactie Gardeners' World UK

Art Direction Nick Groenewold

Vormgeving Mylène Nales, Tom Gerrits, Skip Lelieveldt, Susan Gerbrands-Derksen, Ferry Dorrestein en Carlijn Masselink

Sales Gavin Woesthoff +31 (0)6 20509854
gwoesthoff@fnl.nl

Marketing Anouk Tolboom +31 (0)24 2404595
atolboom@fnl.nl

Drukkerij Senefelder Misset Doetinchem B.V.

Vragen aan de redactie

Heb jij opmerkingen, suggesties of vragen aan de redactie? redactie@gardenersworldmagazine.nl

Nieuwsredactie / Pers

redactie@gardenersworldmagazine.nl of het onderstaande adres o.v.v. redactie Gardeners' World
Jonkerbosplein 52, 6534 AB Nijmegen

F&L Media

COPYRIGHT Alle rechten van dit materiaal behoren toe aan Immediate Media Co. Limited en mogen niet worden herdrukt of hergebruikt, in welke vorm dan ook, zonder uitdrukkelijke schriftelijke toestemming. Het auteursrecht op deze uitgave en op daarin verschenen artikelen wordt door de uitgever voorbehouden. Het verlenen van toestemming tot publicatie in de gedrukte uitgave houdt in dat de auteur de uitgever, met uitsluiting van ieder ander onherroepelijk machtigt de bij of krachtens de auteurswet door derden verschuldigde vergoedingen voor kopiëren te innen en dat de auteur alle rechten overdraagt aan de uitgever, tenzij anders bepaald. Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen, vernoemd of gekopieerd zonder uitdrukkelijke schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele onjuistheden die in deze uitgave zouden kunnen voorkomen.

BBC Gardeners' World magazine is published by F&L Media B.V. under licence from BBC Studios, Television Centre, Wood Lane, London W12 7TQ. The Gardeners' World logo and the BBC Blocks are the trade marks of the British Broadcasting Corporation. Used under licence. © Immediate Media Company Limited. All rights reserved. Reproduction in whole or part prohibited without permission.

Gardeners' World
Managing Director - Catriona Bolger
Head of Content - Kevin Smith

Immediate Media Co Ltd
Chairman - Martin Weiss
CEO - Tom Bureau
Director of International Licensing and
Syndication - Tim Hudson
International Partners Manager -
Molly Hope-Seton

BBC Studios, UK Publishing
Chair, Editorial Review Boards: Nicholas Brett
Managing Director, Consumer Products and
Licensing - Stephen Davies
Director, Magazines and Consumer Products -
Mandy Thwaites
Compliance Manager - Cameron McEwan
UK.publishing@bbc.com
www.bbci.com

Kweekgids

oktober

Binnen zaaien

Buiten planten/zaaien

Oogsten

Plant nu fruitstruiken en -bomen en zaai bonen, bloemkool en doperwten.

De beste keuzes voor oktober		jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
	Appels Rijk aan pectine, een vezel die de opname van voedingsvetten minimaliseert. Schil ze niet, want dat vermindert het vezelgehalte met wel 50%.												
	Tips Plant twee bomen uit dezelfde bestuivingsgroepen om een goede oogst te garanderen, of kies een zelfbestuivende soort. Plant ↓ zelfde diepte als voorheen Afstand ↔ 1-9 m uit elkaar ↗ 5 m tussen rijen												
	Bloemkool Deze koolsoort bevat veel vezels, stressverminderende B-vitamines en choline, wat het leervermogen en geheugen ten goede komt.												
	Tips Verrijk de grond voor het planten met veel compost of goed verteerde mest. Geef regelmatig water tijdens droog weer. Zaai ↓ 2 cm diep Afstand ↔ 60 cm uit elkaar ↗ 40 cm tussen rijen												
	Bosbessen Deze bevatten veel anthocyanen, die het geheugen kunnen helpen en de gezondheid van de huid kunnen ondersteunen.												
	Tips Plant in een pot met heidepotgrond als je geen zure grond hebt, en bewater met regenwater, niet met kraanwater. Plant ↓ zelfde diepte als voorheen Afstand ↔ 1,5 m uit elkaar ↗ 1,8 m tussen rijen												
	Doperwten Erwten leveren nuttige mineralen, waaronder fosfor, jodium en kalium, en zijn ook een goede bron van vezels.												
	Tips Mulch rond de voet van de planten om vocht in de grond vast te houden en geef regelmatig water na de bloei om de peulen te laten zwellen. Zaai ↓ 3 cm diep Afstand ↔ 5 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen												
	Frambozen Frambozen bevatten weinig calorieën en leveren bètacaroteen, vitamine C en foliumzuur.												
	Tips Snoei in de late winter de soorten die in de herfst vruchten dragen, door alle stengels tot aan de grond af te knippen. Plant ↓ zelfde diepte als voorheen Afstand ↔ 45 cm uit elkaar ↗ 1,8 m tussen rijen												
	Kersen Een bron van beschermende fytonutriënten, die antioxiderende eigenschappen hebben, evenals vitamine C en kalium.												
	Tips Bescherm de bloesem tegen vorst met vliesdoek. Geef water als de vruchten zich vormen, vooral tijdens droge periodes. Plant ↓ zelfde diepte als voorheen Afstand ↔ 3-5 m uit elkaar ↗ 3-5 m tussen rijen												
	Knoflook Bekend om zijn gunstige invloed op de bloedsomloop, het immuunsysteem en de bloeddruk.												
	Tips Plant in goed doorlatende grond in de volle zon. Houd bij het water geven de bladeren of de bol droog, om schimmelziekten te voorkomen. Plant ↓ 5 cm diep Afstand ↔ 20 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen												
	Munt Dit krachtige kruid ondersteunt de spijsvertering en kan helpen bij het verlichten van verkoudheidsverschijnselen. Pluk verse scheuten voor een verfrissende thee.												
	Tips Kweek munt in een grote pot, anders verspreidt het zich snel. Pluk regelmatig om de planten compact te houden. Plant ↓ zelfde diepte als voorheen Afstand ↔ 5 cm uit elkaar												
	Rode bessen Deze pittige bessen zijn rijk aan vezels, vitamine C en beschermende flavonoiden, en zijn een nuttige bron van B-vitamines.												
	Tips Plant in de volle zon op een beschutte plek. Oogst wanneer ze stevig en glanzend rood zijn, en snijd de hele tros af. Plant ↓ zelfde diepte als voorheen Afstand ↔ 1,5 m uit elkaar ↗ 1,8 m tussen rijen												
	Tuinbonen Door de gelijke hoeveelheden eiwitten en vezels zijn tuinbonen een vullende toevoeging aan een maaltijd. Pluk regelmatig om de groei van nieuwe peulen te stimuleren.												
	Tips Ondersteun deze topzware planten met stokken en touw. Geef ze royaal water zodra ze beginnen te bloeien, en nogmaals twee weken later. Zaai ↓ 5-8 cm diep Afstand ↔ 20 cm uit elkaar ↗ 45 cm tussen rijen												

Volgende maand

Het november-nummer ligt vanaf **21 oktober** in de winkel.

Alan Titchmarsh vertelt welke planten perfect passen op uitdagende plekken in de tuin.

Frances Tophill laat zien welke planten je in november kunt snoeien en fatsoeneren.

De beste tips om je kamerplanten de winter door te helpen.

Ultieme herfstklussen

- Monty geeft tips om planten te beschermen tegen kou
- Dit is het moment om bomen te planten
- Beginnen met composteren? Zo pak je het aan

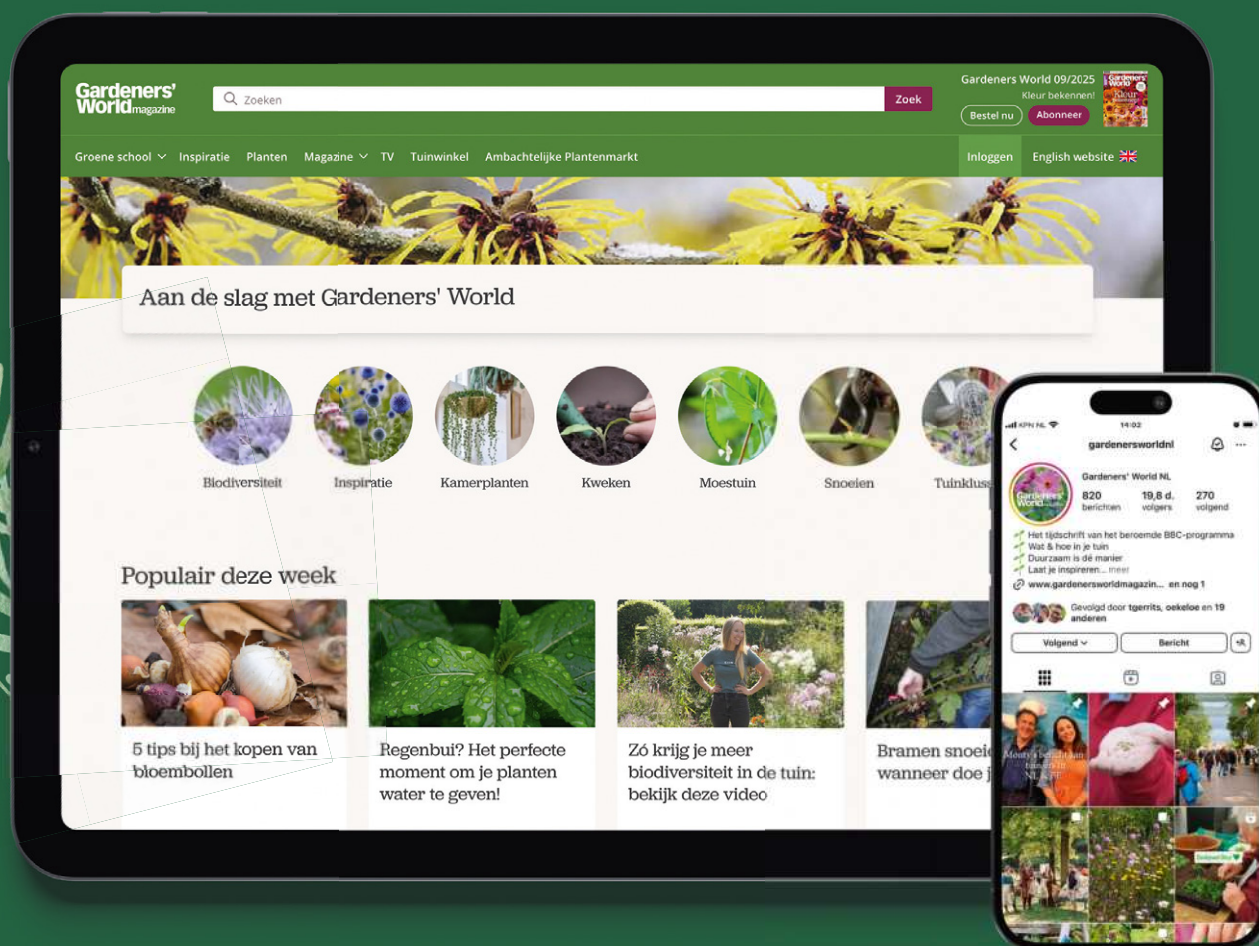
Mis geen nummer meer!

Neem nu een abonnement en krijg voortaan elke uitgave van *Gardeners' World* automatisch in je brievenbus.

Ga naar www.gardenersworldmagazine.nl/abo of bel gratis naar +31 (0)24 2027 827

Nog meer tuintips?

Op onze website en socials vind je nóg meer tuininspiratie van Gardeners' World.
Dagelijks lees je hier nieuwe tips, actuele klusjes, details over
onze favoriete planten en nog veel meer.

Neem snel een kijkje op:

www.gardenersworldmagazine.nl

Volg ons ook op onze socials en
zoek op @GardenersWorldNL

Onze tips in je mailbox ontvangen?

Ontvang elke vrijdag de beste tuintips, inspiratie en klussen voor je tuin en blijf op
de hoogte van aanbiedingen. Meld je aan via **gardenersworldmagazine.nl/nieuwsbrief**

Nieuwe tuinreis 2026!

5 dagen
655,-*
halfpension

Wil jij Monty live meemaken?

**Dat kan! Ga mee op een fantastische tuinreis naar
het Gardeners' World Live Event in Groot-Brittannië!**

Ontdek het paradijs voor tuinliefhebbers

Het belooft een onvergetelijke reis vol bloemenpracht, inspirerende groene ontwerpen en buitengewone groenexpertise te worden. Naast dit unieke evenement, dat plaatsvindt in Birmingham zelf, zie je ook op de heenreis al een aantal fantastische tuinen, zoals het gerenommeerde koninklijke Savill Garden, maar ook een gloednieuwe privétuin Kingsbridge Farm. Ook spenderen we een mooie tuindag in het graafschap Shropshire. Net naast Wales gelegen, kent dit gebied een echte plattelandssfeer met kleine stadjes, smalle straatjes, vakwerkhuisjes en prachtige tuinen.

**Deze reis is dé plek om nieuwe
plantsoorten te ontdekken!**

Praktische informatie

- Datum: 11 t/m 15 juni 2026
- Prijs: € 655,- p.p. op basis van een halfpension in een 2-persoonskamer
- 1 overnachting op de heenreis in de omgeving van Maidstone
- 3 overnachtingen in viersterrenhotel Mercure Birmingham West Hotel (hoofdverblijf)
- Overtocht op heen- en terugreis naar Engeland per ferry (Frankrijk – Dover)
- Vouchers voor hapje en drankje op ferry (zowel heen als terug)
- 4 maal ontbijtbuffet
- 4 maal 3-gangen buffet in het hoofdhotel
- Begeleiding door deskundige chauffeur
- Reis per luxe Comfort Class touringcar met minibar, toilet en airconditioning
- Excl. tuin-entrees (ca. € 155,-, incl. ticket Gardeners World Live event)
- Met bezoek aan**: Gardeners' World Live Event, Godinton House Gardens, The Savill Garden, Kingsbridge Farm Steeple Claydon, Dorothy Clive Garden, Hodnet Hall Gardens en Wollerton Old Hall

** Exclusief € 5,- SGR bijdrage (p.p.), € 2,50 Calamiteitenfonds (per boeking)
en € 20,- administratiekosten (per boeking)*

*** Het programma is onder voorbehoud i.v.m. bevestigingen van tuinen*

KUPERS TUINREIZEN

Ga voor meer informatie en boeken naar
www.kuperstuinreizen.nl/gardenersworld

Scan de
QR-code voor
meer informatie